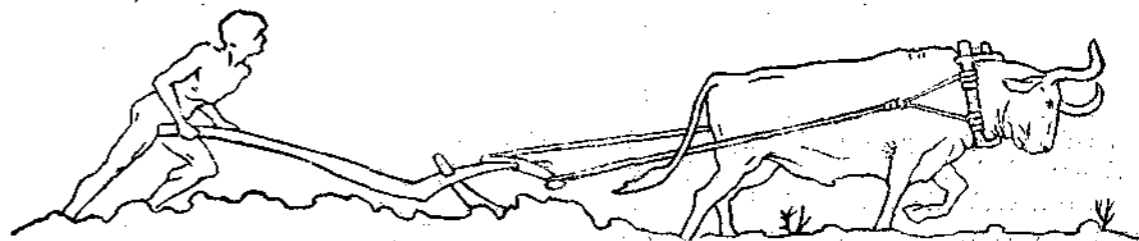

ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑ

ΥΠΟ ΚΩΝΣΤ. ΣΟΜΟΥ

ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ Ζ' 15
ΜΑΡΤΙΟΥ 1907

ΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΜΑΣ — ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗΣ

Ο Βερναρδάκης ελχεν ἔλθη τότε πάλιν ἀπὸ τὴν Μιτυλήνην φέρων μαζί του τελειωμένον τὸν «Νικηφόρον Φωκᾶν» καὶ αἱ Ἀθηναὶ ἐκπληκτοὶ ἐμάνθαναν ἕνα πρῶτὸν ὅτι ὁ συγγραφεὺς ἠτοιμάζετο νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸ ἐρημητήριόν του, διότι τὸ Βασιλικὸν Θεάτρον ἤθελε καὶ δὲν ἤθελε ν' ἀναβιβάσῃ τὸ τελευταῖον ἔργον τοῦ διασήμου Ἑλληνος δραματικοῦ, ἠτοιμάζετο καὶ δὲν ἠτοιμάζετο νὰ τὸ παίζῃ. Ὁ βασιλεὺς ἔδιδεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου τὸν θαυμασίως εἰκονογραφημένον «Νικηφόρον Φωκᾶν» τοῦ Σλουμπερζέ διὰ νὰ ριφθῇ ἕνα τελευταῖον βλέμμα εἰς τὰς σκηνογραφίας καὶ τὰ ἐνδύματα, καὶ ὁ Βερναρδάκης δὲν ἔδιδε τὸ χειρόγραφόν του εἰς τὸ θέατρον. Αἱ Ἀθηναὶ ὄχι μόνον αἱ διανοητικαὶ Ἀθηναὶ, ἀλλὰ καὶ Ἀθηναὶ τῶν ἄλλων τάξεων αἱ ὁποῖα δέκα ἔτη πρὶν εἶχαν λικνισθῇ εἰς τὸν μουσικὸν ἱαμβὸν τῆς «Φαύστιας», ἔδοκίμαζαν κάποιαν ἀσυνήθη συγκίνησιν εἰς τὰς διαφόρους διαδόσεις αἱ ὁποῖα ἐγρονθοκοποῦντο ἀνηλεῶς μεταξύ των.

Εἰς τὴν ἀμῆν αὐτῆς τῆς ἀνησυχίας καὶ τῶν διαδόσεων, ἐκτυποῦσα ἕνα βράδυ τὴν θύραν τοῦ τρίτου πατώματος ἑνὸς ὑψηλοῦ σπιτιοῦ παρὰ τὰ Πευκάκια, ὅπου ἐκάθητο Βερναρδάκης.

— Ποῖος εἶναι;

Εἶπα τὸ ὄνομα καὶ τὴν ιδιότητα μου. Μέσα ἠκούσθησαν βήματα βιαστικά, κρότος ποδῶν συρομένων, ψιθυρίσματα συνεννοήσεις ἂν ἔπρεπε ν' ἀνοιχθῇ ἡ θύρα. Ἐπὶ τέλους ἡ θύρα ἠνοιχθῆ καὶ ὁ σοφὸς ἱστορικός καὶ βαθύτατος κριτικὸς καὶ ὁ συγγραφεὺς, πού εἶχε γνωρίσῃ τοὺς μεγάλους θριάμβους τῆς σκηνῆς, μοῦ

ἠνοιξε μόνος του κρατῶν μίαν μετριόφρονα λάμπαν εἰς τὴν χεῖρα καὶ με ὠδήγησε εἰς τὸ γραφεῖον του.

Τὸν εἶχα γνωρίσῃ καὶ ἄλλοτε καὶ τὸν εἶχα ἰδῆ ἐπανειλημμένως εἰς ἕνα σαλονάκι Ἀθηναϊκοῦ ξενοδοχείου ὅπου ἤρχετο νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν κ. Βερώνη καὶ τὸν κ. Γεννάδη, τοὺς δύο εὐνοουμένους πρωταγωνιστάς του.

Δύο ὥραι ἐπέρασαν γλιγωρὰ ἐκεῖνο τὸ βράδυ με συνομιλίαν εἰς τὴν ὁποίαν ἐξεδηλοῦντο σιγά-σιγά, ἕνας-ἕνας οἱ παράδοξοι φόβοι του· τοῦ ἐζητοῦσαν τὸ χειρόγραφον τοῦ «Νικηφόρου Φωκᾶ» νὰ τὸ στέλλουν εἰς τὴν Γερμανίαν διὰ νὰ γίνουν τὰ σκηνικά. Καὶ ἐκεῖνος δὲν ἤθελε νὰ στείλῃ τὸ χειρόγραφον. Εἰς τὴν Γερμανίαν θὰ τὸ παρελάμβανεν ὁ κ. Κλέων Ραγκαβῆς. Ὁ Βερναρδάκης ἐφοβεῖτο. Τί ἐφοβεῖτο δὲν τὸ ἔλεγε καθαρά. Ἀλλὰ καθὼς ἔσκυβε διὰ νὰ μοῦ ὁμιλήσῃ καὶ τὰ μάτια του ἐφαίνοντο ἐπάνω ἀπὸ τὰ γυαλιά του, ἐξωγραφίζετο μέσα εἰς τὰ γερωντικά μάτια ἀπερίγραπτος ἀνησυχία, ἡ ὁποία κάθε ἄλλον ἄνθρωπον θὰ τὸν ἔκαμνεν ἀστεῖον, ἐκεῖνον ὅμως τὸν ἔκαμνεν ἀκόμη συμπαθητικώτερον, ἀφ' ὅσον συμπαθητικὸν τὸν ἔκαμνεν ἡ ἡλικία του καὶ σεβαστὸν ἡ ἐργασία του ἡ πολυποικίλος καὶ μεγάλη καὶ πάντοτε ἐπιτυχῆς ἐργασία του.

***

Διότι πραγματικῶς ὁ Βερναρδάκης ἐγνώρισε τὰς μεγάλας ἐπιτυχίας τὰς ὁποίας δὲν γνωρίζουν εὐκόλα οἱ συγγραφεῖς εἰς τὸν τόπον μας καὶ ἐγκατέλειπε τὰς ἐπιτυχίας εἰς τὸ σημεῖον τὸ ὁποῖον δὲν ἀφίνονται αὐταὶ συνήθως.

Υπήρξεν ένας από τους καθηγητάς του Πανεπιστημίου, οι οποίοι είδαν από την ξδραν των την νεολαίαν να συνωθήται πυκνή εις τὰ θρανία, μαγευμένη από την διδακτικὴν δύναμιν, καὶ διέκρινεν μεταξύ των ἀκροατῶν ἀνθρώπους πού δὲν ἦσαν πλέον φοιτηταὶ οὔτε νεαροὶ πλέον. Αὐτὸ διὰ τὴν διδασκαλίαν λέγεται ἐπιτυχία μεγάλη. Καὶ ὅμως ἤρκεσε νὰ κινηθοῦν μίαν ἡμέραν μὲ ἀόρατα σύματα οἱ φοιτηταὶ ἐναντίον του καὶ ἔφθασε ν' ἀκουσθοῦν ὀλίγα ποδοκροτήματα διὰ νὰ ἀφήσῃ ὁ ὑπερήφανος διδάσκαλος τὴν ξδραν του, νὰ τινάξῃ τὴν κόνιν των ποδῶν του καὶ νὰ φύγῃ εἰς τὴν Μιτυλήνην.

Κάθε ἄλλος θὰ ἐπέμενε, καὶ αὐτὸς ἰδιαιτέρως θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιμείνῃ. Ἡ διδασκαλία δὲν εἶναι ὑποκειμενικὴ εὐχαρίστησις τὴν ὁποίαν ἡμπορεῖ ν' ἀφήσῃ κανεὶς μόλις ἀπαντήσῃ κάποιαν δυσκολίαν. Ἀλλὰ ὁ Βερναρδάκης δὲν ἦτο πολεμιστὴς. Εἶχε μέσα του πολὺ ὕλικόν διδασκάλου Σωκρατικῆς ἐποχῆς, καὶ εἶχε ἀκόμη καὶ κάτι τι ἀπὸ ἐκεῖνο πού συχνὰ ὠδήγει τοὺς Αὐτοκράτοράς μας τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ τὸν θρόνον εἰς τὸ μοναστήρι. Ἡσθάνετο πολὺ δεσποτικὴν μέσα του τὴν ἀνάγκην τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς μονώσεως. Καὶ ἂν κρίνῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν σπουδὴν μὲ τὴν ὁποίαν ἐφευγεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Μιτυλήνην, ἔπειτα ἀπὸ κάθε θριαμβευτικὴν παράστασιν ἔργου, θὰ ἡμποροῦσε νὰ πιστεύσῃ ὅτι περισσότερον καὶ ἀπὸ τὴν θορυβώδη θεατρικὴν νίκην τῶν Ἀθηνῶν τὸν ἠδουλοῦσε αὐτὴ ἡ ἐπιστροφή εἰς τὸ ἔρημητῆρόν του.

Ὅπως δὴποτε τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι τὸ Πανεπιστήμιον εἰς μίαν στιγμὴν μορίας—ἀπὸ ἐκείνας τὰς ἀνεξηγήτους μορίας τῶν δεκάδων—ἐθυσίασε πολὺτιμον καθηγητήν. Ἀργότερα ἐθρυσάτο ὅτι ὁ Βερναρδάκης μὴ λησμονήσας τὸν ἱστορικόν, ἔγραψε πολὺτιμον ἱστορίαν τῆς ὁποίας χορηγὸς ἦτο ὁ Ἀβέρωφ. Ἡ φήμη δυστυχῶς δὲν ἐπεβεβαίωθη ἔκτοτε καὶ ὁ Βερναρδάκης φαίνεται ὅτι εἰς τὴν Μιτυλήνην ἐμοίρασε τὰς ὥρας τῆς ἐργατικωτάτης μοναξιάς του μεταξύ τῶν κριτικῶν ἐργασιῶν ἐπὶ τοῦ Εὐριπίδου, καὶ τῆς συγγραφῆς τῶν θεατρικῶν του ἔργων.

***

Καὶ εἶναι τὸ θεατρικόν του ἔργον πολὺ καὶ ἀπλώνεται θριαμβευτικόν εἰς δύο φιλολογικὰς μας γενεάς.

Ὁ παλαιὸς καὶ ὀλίγον ὀμυκλώδης θρύλος τῶν Κυψελιδῶν τοῦ ἔδωκεν τὴν ὑπόθεσιν μιᾶς

τραγωδίας ἡ ὁποία ζῆ ἀκόμη εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῶν γεροντοτέρων μας. Ἡ τραγωδία ἐκεῖνη ἔχει ὅλα τὰ πλεονεκτήματα καὶ τὰ μειονεκτήματα πρώτου ἔργου, συγγραφῆς ὁ ὁποῖος ἔχει δύναμιν μέσα του. Κάποτε εἰς τὰς ἐξετάσεις ἐνὸς παρθενωαγωγείου ἤκουσα μίαν μαθήτριαν ἀπαγγέλλουσαν ἕνα μονόλογον ἀπὸ τοὺς «Κυψελίδας». Ἡ μικρὰ ἐτραγάνιζε μεταξύ τῶν διδόντων τῆς πρώτης δδοντοφυΐας τοὺς ἰάμβους, μὲ τὴν ὡραίαν ἀσπνειδησίαν τῶν παιδιῶν αὐτῆς τῆς ἡλικίας. Ἐν τούτοις οἱ ἰάμβοι ἦσαν ὡραῖοι καὶ ἕνας γέρος ὁ ὁποῖος ἐκάθητο εἰς τὸ πλάϊ μου, ἔσκυψε καὶ μοῦ εἶπε μὲ ὑπερηφάνειαν.

— Εἶδες πῶς φαίνεται ὁ Βερναρδάκης;

Ἀπὸ τὸ ἔργον τῆς πρώτης περιόδου τῆς θεατρικῆς ἐργασίας τοῦ Βερναρδάκη, μένει πραγματικῶς σημεῖον εἰς τὸ ἑλληνικὸν θέατρον καὶ σταθμὸς ἡ «Μερόπη». Ἐλαβα καὶ ἄλλοῦ τὴν εὐκαιρίαν νὰ σημειώσω ὅτι δὲν θὰ ὑπάρχουν πολλοὶ ἄνθρωποι, διαβάζοντες καὶ πηγαίνοντες εἰς τὸ θέατρον, οἱ ὁποῖοι νὰ μὴ γνωρίζουν τὸν πρῶτον στίχον τῆς τραγωδίας αὐτῆς

Εἰς σκέψεις εἶσαι βυθισμένη, ἄνασσα.

Ἴδου ἕνας ἰάμβος τὸν ὁποῖον δὲν ἡμποροῦν παρὰ ν' ἀκούσουν εὐχαρίστως καὶ οἱ μανιωδέστεροι πολέμοι τοῦ ἰάμβου. Καὶ σχεδὸν ὅλοι οἱ ἰάμβοι τῆς «Μερόπης» εἶναι ἐπίσης εὐκόλοι ἀπλοὶ, ἁρμονικοὶ. Σπανίως ἔργον εἶναι τὸσον ἀπλοῦν, τὸσον ἁρμονικόν, τὸσον ἀπάλον. Ἡ κλασικὴ τραγωδία, μὲ τὴν ἀρχαίῃν τῆς ἀπλότητος εἶναι δύσκολον νὰ ἐπιστρέψῃ μεταξύ μας εἰς τὴν πολὺπλοκον ἐποχὴν εἰς τὴν ὁποίαν ζῶμεν, διψῶσαν περιπλοκὴν καὶ ἀνακάτεμα. Ἡ «Μερόπη» αὐτὴν τὴν κλασικὴν τραγωδίαν ἐνθυμίζει καὶ φιλολογικῶς—δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία—αὐτὴ εἶναι τὸ ὡραιότερον ἔργον τοῦ Βερναρδάκη, ἀλλὰ καὶ ἡ ὡραιότερα τραγωδία τοῦ ἑλληνικοῦ θεάτρον, ἔξαγνίζουσα μόνη αὐτὴ ὅλην τὴν ἄλλην ἰαμβικὴν φλυαρίαν; τὴν πεζότητα τῶν μακρῶν μονολόγων, τὴν παγωνιαν τῶν χυμένων εἰς τὰ κλασικὰ καλούπια σκηνῶν.

Δὲν θὰ παρακολουθήσω λεπτομερῶς τὸ θεατρικὸν ἔργον τοῦ Βερναρδάκη, πολὺ πλησίον πρὸς ἡμᾶς, γνωστὸν εἰς ὅλους μας διερχόμενον διὰ τῆς «Κυρᾶ-Φροσύνης», ἐκτεινόμενον εἰς τὴν Μεσαιωνικὴν «Μαρίαν Δοξαπατρή», ἐπιστρέφον πάλιν ὀπίσω διὰ τῆς «Ἀντιόπης». Ὅλα αὐτὰ τὰ ἔργα δὲν ἀξίζουν φιλολογικῶς τὴν «Μερόπην».

Εἶναι ἀνάγκη ἄλλως τε νὰ φθάσωμεν εἰς τὰ

Ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης νέος

δύο ἔργα τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν μεγάλην θεατρικὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Βερναρδάκη.

***

Ἐπέρασαν ἀπὸ τότε δέκα τέσσαρα ὀλόκληρα ἔτη. Ὁ Βερναρδάκης ἔδιδε ταυτοχρόνως εἰς δύο θεάτρα τῶν Ἀθηνῶν τὴν «Φαῦσαν» διὰ τῆς Βερώνης εἰς τὸ θέατρον τῆς Ὀμονοίας, διὰ τῆς Παρασκευοπούλου εἰς τὸν «Παράδεισον».

Τὸ Ἀθηναϊκὸν κοινὸν ἐγέμιζε κάθε βράδυ ἀσφυκτικῶς καὶ τὰ δύο θεάτρα, ὁ ποιητὴς ἀνευφημεῖτο εἰς τὸ ἐν καὶ ἀνεχώρει διότι τὸν ἐξήτουν νὰ τὸν ἀνευφήσουν εἰς τὸ ἄλλο, οἱ Βερωνισταὶ ἐκινδύνευαν νὰ συμπλακοῦν εἰς κάθε λεπτὸν μὲ τοὺς Παρασκευοπουλιστὰς εἰς τὰ κερφεῖα, καὶ αἱ ἐφημερίδες ἀφήσασαι κάθε ἄλλην συζήτησιν ἐδημοσίευσαν μακρὰς ἀντεγκλήσεις τῶν κριτικῶν.

Τί εἶχε μέσα του τὸ δράμα αὐτὸ ὥστε νὰ προκαλέσῃ τόσας συζητήσεις, νὰ κινήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον ὅλου τοῦ κόσμου, νὰ προκαλῆ συρροὴν ἀπὸ τὰς ἐπαρχίας, νὰ γεμίξῃ κάθε βράδυ δύο θεάτρα; Εἶχε κάτι τι τὸ ὁποῖον δὲν ἡμπορεῖ νὰ τοῦ ἀρνηθῇ κανεὶς, κάτι τι τὸ ὁποῖον τὸ κάμνει ἀκόμη σήμερον νὰ στέκεται ἀμείωτον εἰς τὴν σκηνήν, νὰ προκαλῆ ἀκόμη συρροὴν κοινῶ τοῦ ὁποῖου τὸ μεγαλεῖτερον χαρακτηριστικὸν εἶνε τὸ ἀψίχορον.

Εἶχε τελείαν σκηναίαν ἀλήθειαν. Φαντάζομαι

τοὺς μεταρρυθμιστὰς, τοὺς εἰκονοκλάστας, τοὺς ἐπαναστατικούς, τοὺς ἀποστάτας, τοὺς φαντάζομαι γελῶντας εἰς αὐτὴν τὴν γραμμὴν. Ἀλλὰ ἀπὸ τὰ ἔργα των τὰ ὁποῖα ἦ δὲν βλέπουν τὰς σαναίδας τῆς σκηνῆς, ἢ τὰς ἀνεβαίνουν στηριζόμενα μὲ δεκανίκια, ἀπὸ τὰ ἔργα ὄλων μας τέλος πάντων, ἔργα τὰ ὁποῖα ἀγωνίζομεθα νὰ στήσωμεν τρεῖς βραδυὲς εἰς τὸ πάλλον, δὲν βλέπω ποῖον θὰ ἡμποροῦσε δικαίως νὰ κάμῃ αὐτὸν τὸν θρίαμβον—τὸν σκηναϊκόν, νὰ ἐξηγοῦμεθα, θρίαμβον—τῆς «Φαῦσας».

Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ σκηναϊκὴ ἐπιτυχία δὲν ἔχει βεβαίως πολλὴν σχέσιν μὲ τὴν ἐσωτερικὴν φιλολογικὴν ἀξίαν ἐνὸς θεατρικοῦ ἔργου. Ἀλλὰ τῆς «Φαῦσας» ἡ ἐπιτυχία δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ ἀνεξήγητα μυστήρια πού παρουσιάζει συχνὰ τὸ θέατρον.

Ἡ «Φαῦσα» ὑπῆρξε τὸ προῖον τῆς διανοητικῆς ὀριμότητος τοῦ Βερναρδάκη. Δὲν ἔχει τὴν κλασικὴν ἀπλότητα τῆς «Μερόπης» προωρισμένην ν' ἀπευθυνθῇ εἰς λεπτότερον ἀκροατήριον. Ἐχει ὅμως τὴν μεγαλοπρέπειαν εἰς τὰς σκηνας τὴν ὁποίαν δὲν ἔχει ἡ πρώτη, ἔχει ἐνότητα ἐνδιαφέροντος, ἔχει ἐντονον πάθος, ἔχει ἐκτὸς ὄλων αὐτῶν τὴν γλωσσικὴν ἁρμονίαν ἢ ὁποῖα κάμνει τὸν στίχον τοῦ Βερναρδάκη προσοιτὸν εἰς ὄλους, ἀνεκτὸν καὶ εἰς τοὺς ἀντιπάλους. Εἰς τὰ παγωμένα στοιχεῖα τῆς καθαρηνούσης, ἀπὸ τὰ συντρίμματα τοῦ μουμιώδους ἰάμβου, ὁ Βερναρδάκης ἤξευρε νὰ φουσησῇ κάποιαν ζωὴν. Καὶ σκέπτεται κανεὶς τί θὰ ἔκαμνεν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μὲ τὴν τόσην δραματικὴν δύναμιν, μὲ τὴν τόσην γλωσσικὴν καλαισθησίαν, ἂν ἀντὶ νὰ φουσᾷ ζωὴν εἰς τοὺς νεκρούς, ἔπαιρνε ζωντανούς τύπους καὶ ζωντανὴν γλώσσαν καὶ ἄφηνε τότε ἐλευθέραν τὴν μεγάλην δημιουργικὴν του δύναμιν, νὰ πλάσῃ τὸ τέλειον ἔργον τοῦ Ἑλληνικοῦ θεάτρον.

***

Ἀπὸ τὴν «Φαῦσαν» ἔως τὸν «Νικηφόρον Φωκᾶν» ἐμεσολάβησαν δώδεκα ἔτη. Εἰς τὸ μεταξύ ὁ συγγραφεὺς ἐγήρασε. Ἡ τραγωδία τοῦ μεγάλου βασιλέως εἶχε γραφῆ με χέρια τὰ ὁποῖα ἔτρεμαν πλέον. Τὸ βαρὺ θέμα ἦτο πολὺ διὰ κινεζωμένους πλέον ὄμους.

Καὶ ἐν τούτοις εἰς τὸν «Νικηφόρον Φωκᾶν» ὑπάρχουν σκηναὶ εἰς τὰς ὁποίας φαίνεται ὁ Βερναρδάκης, καὶ ἡ τελευταία σκηνὴ τῆς ἀναγγελίας τοῦ φόνου τοῦ αυτοκράτορος, μᾶς δείχνει τὸ Βυζάντιον εἰς μίαν φρικιαστικὴν εἰκόνα, τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ἡμποροῦσε νὰ γράψῃ κα-

νεϊς ἄλλος ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ἐκείνον, ὄχι μόνον διότι ἦτο βαθὺς μελετητὴς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλὰ καὶ διότι εἶχε κάτι τι τὸ Βυζαντινὸν εἰς τὸν χαρακτῆρα του.

Ὁ «Φωκᾶς» δὲν ἔκαμε τὴν ἐπιτυχίαν τῆς «Φαῦστας». Ἴσως ἡ ἐπισημότης τοῦ Βασιλικοῦ Θεάτρου, παγώνουσα κάθε ἐκδήλωσιν ἐνθουσιασμοῦ, συνετέλεσε εἰς τὸ σχετικὸν τῆς ἐπιτυχίας. Ἴσως τὸ ἔργον δὲν ἤλθεν εἰς κατάλληλον στιγμήν ὅπως ἡ «Φαῦστα».

Πάντως ὁ «Φωκᾶς» εἶναι τὸ γεροντικὸν στερονοπαίδι τοῦ Βερναρδάκη. Ἔχει στιγμὰς δυνατὰς μόνον. Ἡ κόπωση τοῦ συγγραφέως φαίνεται ζωηρὰ εἰς τὸ ἔργον. Ὁ ἱστορικὸς εἶναι πάντοτε βαθὺς, πολυμαθὴς καὶ λεπτολόγος, ἀλλ' ὁ δραματικὸς ἀφήνει νὰ περνοῦν ἀπὸ πολὺ κοντὰ του, ὡραιότητες τὰς ὁποίας χάνει, διότι δὲν προφθάνει ν' ἀ-

ΤΟ ἜΡΓΟΝ ΤΟΥ ΒΕΡΝΑΡΔΑΚΗ

Ἡ πνευματικὴ περιουσία, τὴν ὁποίαν κληροδοτεῖ εἰς τὸ ἔθνος του ὁ πρὸ μικροῦ ἀποθανὼν Δημήτριος Βερναρδάκης, ἀποτελεῖ ὀλοκληρὸν βιβλιοθήκην ἐντύπων ἢ χειρογράφων. Εἰς τὸν ὀγκῶδη τοῦτον θησαυρὸν, ὑπάρχει ἕνας τόμος «Γενικῆς Ἱστορίας» καὶ δὲν εἰξεύρω πόσοι ἄλλοι ἀνεκδοτοί. Ὑπάρχουν πέντε ἱστορικὰ δράματα τυπωμένα, — *Μαρία Δοξοπατηρῆ, Μερόπη, Κυρηνίαι, Εὐφροσύνη, Φαῦστα*, — καὶ ἄλλα δύο πρὸς ἐκδοσιν, ἡ *Ἀντιόπη* καὶ ὁ *Νικηφόρος Φωκᾶς*. Ἐπειτα εἶνε αἱ κριτικαὶ ἐκδόσεις τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου, μετὰ μακρῶν προλεγόμενων καὶ σημειώσεων, πέντε τόμοι. Ὁ «Ψευδαττικισμοῦ Ἐλεγχος», γλωσσικὴ μελέτη, ἀπὸ πεντακοσίας μεγάλας σελίδας. Μία Γραμματικὴ τῆς Ἑλληνικῆς Γλώσσης, ἢ κατὰ τὸν κ. Κόντιον «χειριστὴ πασῶν», — ἐπικριτικὴ, τὴν ὁποίαν τόσο ἀκριβὰ ἐπλήρωσεν ὁ σοφὸς καθηγητὴς, ἂν καὶ ἀκριβώτερα ἴσως ἐπλήρωσε τὴν ἀντεπίκρισιν ὁ Βερναρδάκης... Ἡ «Κασσιανή», νεανικὸν ἔπος, τὸ πρῶτον πιθανῶς ἔργον τοῦ ποιητοῦ, εἰς δεκαπεντασυλλάβου ὁμοιοκαταλήκτους ἀρχαίζοντας, (προσθέντομεν τὴν λεπτομέρειαν, διότι δὲν θὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν ἀμαρτωλὴν αὐτήν) καὶ τέλος, διάφορα ἄλλα φυλλάδια, κριτικῆς καὶ πολεμικῆς προπάντων, κρίσεις ποιητικῶν διαγωνισμῶν, κτ.

πλώση τὰ τρέμοντα χέρια νὰ τὰς συλλάβῃ.

Μὲ τὸν «Νικηφόρον Φωκᾶν» ἔκλεισε τὸ θεατρικὸν του ἔργον ὁ Βερναρδάκης. Ἐνόσω ἔζη τὸ περιέφερε θριαμβευτικῶς τὸ θέατρον του εἰς τὰ πέρατα τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ τὸ ὄνομά του τὸ ἐστερέωσε εἰς τὸν θαυμασμὸν ἑπτὰ ἐκατομμυρίων Ἑλλήνων.

Θὰ ζήσῃ τὸ ἔργον τώρα πού ὁ συγγραφεὺς ἀπέθανε; Ὑπάρχουν οἱ νομίζοντες ὅτι μὲ τὴν ταχύτητα πού κατακυλᾷ εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς λήθης ἡ τραγωδία, εἶναι ἀδύνατον νὰ σταματήσῃ καὶ ἡ «Φαῦστα» καὶ ἡ «Μερόπη». Ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι οἱ ὁποῖοι θεωροῦν ὅτι ἡ «Μερόπη» θὰ μείνῃ τὸ ὡραιότερον ἔργον τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου, τὸ ἔμπνευσμένον ἀπὸ τὴν κλασικὴν ἀρχαιότητα, καὶ ὅτι τῆς «Φαῦστας» ἡ ζωὴ δὲν ἐτελείωσεν ἀκόμη.

Γ. Β. ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ

τῶν ὁποίων μακρὰ καὶ δυσχερῆς θὰ ἦτο ἡ ἀπαρίθμησις.

Ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης ἀνήκει λοιπὸν εἰς τὴν παρ' ἡμῖν πολυπληθῆ χορείαν τῶν πολυγράφων. Ἀλλὰ δὲν εἶνε τόσο τὸ ποσοδὸν τῆς παραγωγῆς, τὸ ὁποῖον τὸν χαρακτηρεῖ, — ἄλλοι συγγραφεῖς τῆς ἐποχῆς του ἀφήκων ἀκόμη βαρύτεραν χαρτίνην κληρονομίαν, — ὅσον ἡ ποιικιλία τῆς. Ὁ Βερναρδάκης ὑπῆρξε συγχρόνως φιλόλογος (ἑλληνιστής), ἱστορικὸς, κριτικὸς καὶ ποιητὴς. Ἄλλοι ὑπῆρξαν ὅλ' αὐτὰ μαζί, καὶ συγχρόνως ἀρχαιολόγοι, λεξικογράφοι, χημικοί, ἀστρονόμοι, ἀνθρωπολόγοι καὶ ὅτι ἄλλο θέλετε. Τοιαύτη τις παντογνωσία καὶ παντογραφία δὲν ἦτο σπανία εἰς τοὺς λογίους τῆς παρελθούσης γενεᾶς, μετὰ τῶν ὁποίων ὁ Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς ἀπομένει τὸ ἀφθαστον πρότυπον. Ἀλλὰ τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦ Βερναρδάκη εἶνε ἡ ἀρμονία μετὰ τῶν διαφορῶν του κλίσεων, ἢ συμμετρία, ὡς εἴπωμεν καλλιτέρα, τῶν ἀντιθέτων αὐτῶν διευθύνσεων τοῦ πνεύματός του, ἢ ἀποτελοῦσα τὴν ἰσορροπίαν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν σπανίως ἀπαντῶμεν εἰς τοὺς λεγομένους πολυσχιδεῖς. Τὸ πνεῦμα τοῦ Βερναρδάκη εἴμφορεῖ νὰ παρασταθῇ ὡς κέντρον, ἀπὸ τοῦ ὁποίου ἐκπέμπονται ἀστεροειδῶς ἀκτῖνες ἰσοπαχεῖς καὶ σχεδὸν ἰσομήκεις, — ἄλλοκες διὰ φρε-

νός, ἐξ ἧς τὰ κενὰ βλαστάνει βουλευμάτα». Ὁ Γκαίτε ὑπῆρξε διακεκριμένος φυσιοδίφης, ἀλλ' ἡ ποιητικὴ του μεγαλοφυΐα ὑπερέχει πάσης ἄλλης του κλίσεως. Ὁ Comte ἦτο ἀπὸ τοὺς ἐξόχους μαθηματικούς, οἱ ὁποῖοι κάτι προσθέτουν εἰς τὴν ἐπιστήμην ἀλλὰ προπαντὸς ὑπῆρξε μέγας φιλόσοφος. Ὁ ἐγκυκλοπαιδικώτατος Βολταῖρος ἦτο εἰς θέσιν νὰ γράψῃ περὶ παντὸς ἐπιστητοῦ, μὲ ὅσην ἀρμοδιότητα συνέθετε μίαν κλασικὴν τραγωδίαν ἀλλὰ τὸ σπινθηροβόλημα τῆς γαλατικῆς εὐφυΐας ἀμαύρωνε κάθε ἄλλην λάμπην σοφίας ἢ ἐμπνεύσεως, καὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς φιλολογίας δὲν ἔχει μεγάλην θέσιν οὔτε ὡς μαθηματικὸς, οὔτε ὡς φιλόσοφος, οὔτε ἂν ὡς δραματογράφος ἀλλ' ἀπλούστατα ὡς Βολταῖρος. Ἐν γένει, εἰς τοὺς πολυειδεῖς αὐτοὺς γίγαντας, μία ἀκτὶς ἐπεκτείνεται εἰς τὸ ἀπειρον, μία ἰδιότης κυριαρχεῖ καὶ ἐπισκοπεῖ τὰς ἄλλας, μικρὰς ἢ μεγάλας, πολλὰς ἢ ὀλιγωτέρας.

Ἄλλ' ὁ ἰδικὸς μας Βερναρδάκης, — γίγας καὶ αὐτὸς εἰς τὸ μικρὸν μας Πάνθειον, ὅπως τουλάχιστον θεωρεῖται γενικῶς, — διέπρεπεν ἐξίσου εἰς ὅ,τι ἐπεδόθη. Κανεὶς δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ ποφανθῇ μὲ πεποιθήσιν, ἂν, ἀνεξαρτήτως τῆς ἀπολύτου ἀξίας ἐκάστου τῶν ἐπι μέρει, ὑπῆρξε μεγαλύτερος ὡς φιλόλογος ἢ ὡς ἱστορικὸς, ὡς κριτικὸς ἢ ὡς ποιητὴς. Τὸ κατ' ἐμὲ τουλάχιστον, ὁ «Ψευδαττικισμοῦ Ἐλεγχος» δὲν μοῦ φαίνεται νὰ βαρύνῃ ὀλιγώτερον εἰς τὴν πλάστιγγα μιᾶς ἀπρολήπτου κριτικῆς, ἀπὸ τὴν «Φαῦσταν» ἢ τὴν «Μερόπην», οὔτε τὰ προλεγόμενα εἰς τὰς «Φοινίσσας» ἀπὸ ἕν μᾶθημα «Γενικῆς Ἱστορίας». Νομίζω δέ, ὅτι ὄχι μόνον καμμία ἰδιότης δὲν ἐπικρατεῖ εἰς βαθμὸν ἐπαισθητῶς ὑποβιβάζοντα τὰς ἄλλας παρὰ τῷ Βερναρδάκη, ἀλλὰ καὶ εἰς κάθε σχεδὸν ἔργον του, οἰαζήποτε φύσεως, ὁ κριτικὸς ἀνευρίσκει ἀρμονισμένας, βοηθουμένας ἀμοιβαίως, καὶ τὰς τέσσαρας. Ὡς παράδειγμα εἴμπορεῖ νὰ μᾶς χρησιμεύσῃ ἡ «Φαῦστα», τὸ ἀριστοῦργημα, κατ' ἐμὲ, τοῦ Βερναρδάκη, (μεθ' ὅσα λέγουν οἱ θαυμαζόντες τὴν σκηρικὴν τελειότητα τῆς «Μερόπης»). Ἡ «Φαῦστα», ὡς δράμα, εἶνε ποιήμα, καὶ φυσικὰ τὸ ποιητικὸν στοιχεῖον, ἰσχυρὸν καὶ ἄδολον, ἐπρεπε κυρίως νὰ ἐπικρατῇ. Καὶ ὁμως ὄχι. Ἄν καὶ τὸ ποιητικὸν στοιχεῖον εἰς τὴν «Φαῦσταν» δὲν εἶνε τὸ ἀσθενέστερον, δὲν πιστεύω ὄχι ἦττον νὰ υπερβάλλῃ οὔτε τὸ γραμματικόν, οὔτε τὸ ἱστορικόν, οὔτε τὸ κριτικόν. Ἡ καθαρῆς ἐκείνη γλῶσσα, ἢ τόσο μελετημένη, ἢ τόσο ἐξηκριβωμένη, ἢ σχολαστικὴ ἂν θέλετε — ὑπὸ

τὴν καλλιτέραν σημασίαν τῆς λέξεως, — φαίνεται ἔργον ἐξόχου τῶν ἐλλήνιστου, καὶ προξενεῖ εἰς τὸν ἀναγνώστην ἐντύπωσιν ὅσην σχεδὸν καὶ αὐτὴ ἡ οὐσία τοῦ δράματος ἴσως μάλιστα, ἐκ πρώτης ὄψεως τὴν ζωηροτέραν ἐντύπωσιν κάμνει ἢ γλῶσσα αὐτή, ἢ ὁποία εἰς τὸ εἶδος τῆς εἶνε ὡραιότερα καὶ σοφωτέρα ἀπὸ κάθε καθαρῆς νεοελληνικοῦ θεατρικοῦ ἔργου. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἱστορικὴ μελέτη δὲν ὑστερεῖ, νομίζω, διόλου. Ἡ «Φαῦστα» εἶνε τόσο ἐνσυνειδήτως καὶ λεπτομερῶς μελετημένη ὑπὸ ἱστορικὴν ἔποψιν, ὅσον ὀλίγα ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ λεγόμενα δράματα τοῦ παγκοσμίου θεάτρου. Τοῦ Σαρδοῦ ἡ μελέτη, π. χ. εἶνε παιγνίδι παραβαλλομένη πρὸς τὴν μελέτην τοῦ Βερναρδάκη καὶ ὄχι ὁ Σαίξπηρ, ὁ ὁποῖος ἐγέμιξε διὰ τῆς φαντασίας τὰ κενὰ τῶν ἱστορικῶν του γνώσεων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἴψεν, ὁ ἀκούρατος μελετητὴς, θὰ ἦτο εὐτυχῆς ἂν κατεῖχε διὰ τὸν «Κατὶλίαν» του ἢ τὸν «Αὐτοκράτορα καὶ Γαλιλαῖον» του, τὸ ἥμισυ τοῦ θησαυροῦ τῆς ζαλοῦ αὐτῆς «Φαῦστας», ἢ ὁποία ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους, ἀκόμη καὶ εἰς τὰ λυρικά της, φαίνεται κοπιῶδες ἔργον ἱστορικοῦ, καὶ μάλιστα εὐγλωττοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας. Τὸ περιεργότερον εἶνε, ὅτι μετὰ τοῦ ποιητοῦ, τοῦ φιλολόγου καὶ τοῦ ἱστορικοῦ, ἀναφαίνεται εἰς τὸ ἴδιον ἔργον καὶ ὁ κριτικὸς Βερναρδάκης, μετὰ τῆς ἰδίας ἐντάσεως καὶ μεγαλοπρεπειᾶς. Ἡ «Φαῦστα» δὲν εἶνε ἀπλὴ ἔκθεσις ἱστορικῶν γεγονότων, ἀλλὰ καὶ κριτικὴ αὐτῶν τολμηρὰ, πολεμοχαρῆς καὶ βαθυστόχαστος τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος, τὰ κυριώτερα τουλάχιστον, δὲν ζωγραφίζονται μόνον, ἀλλὰ καὶ κρίνονται ὑπάρχουν δὲ συχναὶ περιόδοι τοιαύτης παραδόξου κριτικῆς, αἱ ὁποῖαι, ἂν κατεστρέφετο ὁ λαμβῶς των, θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι ἀνήκουν μᾶλλον εἰς τὰ προλεγόμενα καμμιᾶς ἐκδόσεως τοῦ Εὐριπίδου. Δὲν εἶνε ἡ φιλοσοφία ἐκείνη περὶ τῆς ζωῆς ἢ ἡ γενικωτάτη ψυχολογικὴ ἀνατομία, κοινωνικὴ ἢ ἀτομικὴ, τὴν ὁποίαν ἀνευρίσκει κανεὶς, βαθύτερα ἢ ἐπιπολαιότερα, εἰς κάθε δράμα ἀληθινοῦ ποιητοῦ. Ἄλλ' εἶνε ὁ χαρακτηρισμὸς πράξεων, ἢ ἑξακριβωσις γεγονότων ἀμφισβητουμένων, ἢ λύσις ἱστορικῶν ἀμφιβολιών περὶ τὰς λεπτομερείας ἢ τὰς γενικότητας, καθαρὰ κριτικὴ — μέσα εἰς δράμα, — ὑπὸ τὴν ὁποίαν δυσκόλως κρύπτεται ἢ ἐπικρύπτει, ἢ ἐξελεγχῆς τῆς ἐναντίας γνώμης ἄλλων ἱστορικῶν καὶ ἄλλων κριτικῶν. Τοῦτο δὲν φαίνεται βέβαια ἐκ πρώτης ὄψεως, καὶ μάλιστα εἰς ἕνα ἀμήτην. Ἄλλ' ἔρχεται στιγμή, ὄχι πλάνης μεγάλης, κατὰ

τὴν ὁποίαν ὁ μετὰ προσοχῆς μελετῶν τὴν «Φαῦσταν», ἀρχίζει πλέον νὰ ὑποπεύεται μήπως δὲν πρόκειται περὶ δράματος, ἀλλὰ περὶ καθαρᾶς πολεμικῆς. Τοῦτο, τὸ ὁποῖον διέκρινα ἐγώ, μολονότι δὲν παρακολουθῶ συστηματικῶς τὰς ἱστορικὰς ἐρεῦνας καὶ συζητήσεις, ἀποδεικνύει ὅτι καὶ ὑπὸ κριτικὴν ἔποψιν, ἡ «Φαῦστα» εἶνε τόσον σημαντικὴ ὅσον ὑπὸ ποιητικὴν, φιλολογικὴν καὶ ἱστορικὴν.

Ἦθελα τώρα νὰ φέρω ὡς παράδειγμα καὶ ἄλλο ἔργον τοῦ Βερναρδάκη ὅπου, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του, τὸ ποιητικὸν στοιχεῖον δὲν θὰ ἦτο ἀπαραίτητον, διὰ νὰ δεიχθῆ ὅτι κ' ἐκεῖ ἀκόμη παρατηρεῖται ἰσχυρὸν ὅσον σχεδὸν εἰς τὴν «Φαῦσταν» — ἀλλ' εὐρίσκονται τῶντι εἰς ἀμηχανίαν ἐκλογῆς. Ὑποθέτω οὐχ ἦττον ὅτι εἶνε εὐκόλον νὰ πεισθῆ κανεὶς ὅτι οἰονδήποτε κεφάλαιον τῆς «Γενικῆς Ἱστορίας», ὑπὸ ἔποψιν ὕφους, εἰκότων καὶ ἑξάρσεως, δὲν εἶνε κατώτερον οἰονδήποτε δράματος τοῦ ἱστοριογράφου, ὁ δὲ «Ψευδαδικισμοῦ Ἑλεγχος» περιέχει ἀφθότους τὰς ἐμπνευσμένας σελίδας. εἰς τὰς ὁποίας ἡ καθαρῶς λογοτεχνικὴ ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν ἄλλην γραμματικὴν καὶ κριτικὴν δεινότητα τῆς μελέτης. Ἀλλ' ἀκόμη λαμπρότερα καταφαίνεται, κατὰ τὴν γνώμην μου, ὅτι τὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα τοῦ φιλόλογου εἶνε ἔργα ποιητοῦ ἴσης σχεδὸν ἀξίας, εἰς μίαν ἐκτενῆ μελέτην περὶ τῆς λέξεως παντούφλα, δημοσιευμένην εἰς τὸ «Ἄττικὸν Ἡμερολόγιον» τοῦ 1883. Ὁ Βερναρδάκης προσπαθεῖ νὰ ποδειξῇ ἐκεῖ, ὅτι ἡ παντούφλα, ἡ νομιζομένη ὡς ξενικὴ λέξις, εἶνε ἀπλοῦστατα τὸ παλαιὸν πατόφελλον, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τοὺς Βυζαντινοὺς ἐδανείσθησαν οἱ Εὐρωπαῖοι, καὶ ἠλλοιωμένον, ἀγνωρίστον οὕτως ἐπανήλθεν εἰς τὴν πατρίδα του. Τὸ θέμα ξηρότατον, ἡ ἐπιστημονικὴ ἀπόδειξις τελεία καὶ αἱ παραπομπαὶ ἀφθονοὶ, ὅπως εἰς διατριβὴν τοῦ κ. Κόντου ἢ τοῦ κ. Χατζιδάκι. Ἀλλ' ὁποία διαφορὰ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν ὁμοίων τῆς! Ποία χάρις εἰς τὴν ἀπλὴν ἐξιτόρησιν τῶν περιπετειῶν καὶ τῶν παθημάτων μιᾶς λέξεως, τὴν ὁποίαν ὁμως ἡ δημιουργικὴ γραφὴ παρουσιάζει σχεδὸν ὡς ὄντοτητα ζωντανήν, κινουσαν τὸ ἐνδιαφέρον μας, τὴν ἀγάπην μας, τὸν οἶκτον μας! Καὶ ὁποία ἕξορσις εἰς τὸν ὄραϊον κ' ἐνθουσιώδη ἐκείνῳ ἐπίλογον, ὅπου ἀπροσδοκῆτως ἀναφαίνεται, ὡς ἀντίθεσις πρὸς τὴν παντούφλαν, τὸ τσαρούχι, τὸ ἀθάνατον ἡρωϊκὸν τσαρούχι τῶν ἑλληνικῶν δρυμῶν καὶ φαράγγων, ἡ μόνῃ ὑπόδυσις ἢ ἱκανὴ νὰ μᾶς ἀποδώσῃ τὴν πάτριον κληρονομίαν, — διαφορετικὴν βέβαια ἀπὸ λέξεις, τὰς

ὁποίας μᾶς ἐπῆραν οἱ Φράγκοι, — καὶ νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ θαῦμα θανάτων, τὴν ἀληθῆ νεκρανάστασιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ! Ἐλέχθη περὶ τοῦ ποιητοῦ ὅτι ὁμοιάζει μετὰ τὴν ὁποῖον καὶ ὅταν περιπατῆ ἀκόμη, φανερῶνται ὅτι ἔχει πτέρυγας. Ἡ πεζογραφία τοῦ Βερναρδάκη εἶνε ἀκριβῶς τὸ ἀνήσυχον περιπάτημα τοῦ πτηνοῦ, τὸ ὁποῖον εἰς κάθε στιγμὴν εἶνε ἔτοιμον νὰ πετάξῃ. Καὶ γλωσσολογῶν ἀκόμη, ὁ Βερναρδάκης μένει ποιητῆς.

***

Διὰ τῶν ἀνωτέρω, ὑποθέτω, εἰμπορεῖ νὰ ἐξηγηθῆ καὶ ἡ ἀνυπερβλήτος φήμη, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀποκτήσῃ μεταξὺ τῶν συγχρόνων του ὁ Δημήτριος Βερναρδάκης, θεωρούμενος γενικῶς ὡς ὁ κορυφαῖος τῶν Ἑλλήνων λογίων. Ἄν ἐκ τῶν τεσσάρων συγκεκριμένων του ἰδιοτήτων, ἐπεκράτει μία ὥστε νὰ συγκαλύπτῃ τὰς ἄλλας, — ἔστω καὶ ἡ ποιητικὴ, — ἡ φήμη του θὰ ἦτο ἀπέριωτος μικροτέρα. Ἀλλ' ἡ ἰσορροπία ἐκείνη, περὶ τῆς ὁποίας ἐλέγαμεν πρῖν, συντέπειν ὥστε ὁ Βερναρδάκης νὰ πιστεύεται ὑφ' ὅλων ὅχι ἀπλῶς ποιητῆς, οὔτε μόνον σοφός, ἀλλὰ σοφὸς ποιητῆς, — φιλολογικὸς τίτλος, ὁ ὁποῖος εἰς τὸν τόπον μας, ὅπου τὰ πράγματα δὲν εἶνε ἀκόμη τόσον ξεκαθαρισμένα καὶ κριτικὴ ἀληθινὴ δὲν ὑπάρχει, θεωρεῖται ὡς ὁ λαμπρότερος ὢλων. Τούλαχιστον καθ' ἡν ἐποχὴν ἐστερεώθη ἡ φήμη τοῦ Βερναρδάκη, εἰς τρόπον ὥστε νὰ εἶνε καθ' αὐτὸ ἀκλόνητος, τοιαύτη τις ἐπεκράτει ἀντίληψις. Ποιητῆς δηλαδὴ φοδραρισμένος μετὰ σοφόν, κατὰ τὴν γαλλικὴν ἑκφρασίαν, ἐθεωρεῖτο ἀσυγκρίτως ἀνώτερος ἀπὸ ποιητὴν, μεγαλύτερον ἔστω, ἀλλὰ μόνον ποιητὴν. Ἡ δὲ σοφία, ἡ ὁποία θὰ ἰσχυροποιεῖ τὸ ποιητικὸν χάρισμα τοῦ Ἐκλεκτοῦ, ὡς ἀφθονος σκληρὸς χαλκὸς ἀναμιγνυόμενος μετὰ τὸν ἀπεφθον χρυσόν, δὲν ἔπρεπε νὰ εἶνε ἡ μεγάλη ἐκείνη καὶ ὑψηλὴ σοφία, τὴν ὁποίαν μόνον οἱ ὑπερφυσεῖς ποιηταὶ κατέχουν, ἀλλ' ἀπλῶς φιλολογικὴ ἢ ἱστορικὴ καλλιέργεια, προπάντων δὲ δεινὴ ἑλληνομάθεια. Ὁ ἀξίος τοῦ ὀνόματος λογοτέχνης ἔπρεπε, τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀκόμη, νὰ εἶνε προπαντὸς ἑλλημιστῆς, νὰ χειρίζεται πάντοτε, καὶ εἰς τὰ πεζὰ του καὶ εἰς τὰ ἔμμετρα, μίαν ἀρχαῖουσαν νεοελληνικὴν γλῶσσαν, ἄψογον γραμματικῶς καὶ συντακτικῶς, ὥστε νὰποκαλύπτωνται πρὸ αὐτῆς καὶ οἱ σοφώτεροι, — πρᾶγμα τόσῳ μάταιον ὅσον καὶ δυσχερὲς, ὥστε μόλις δακτυλομετρούμενοι λογογράφοι, προσεκτικοὶ καὶ ματαιόσχοιοι, νὰ εἰμποροῦν νὰ τὸ κατορθώσῃ. Ἄν

ἦτο καὶ ἱστορικὸς ὁ προνομιούχος αὐτὸς ποιητῆς, τόσῳ τὸ καλλίτερον. Ἀλλ' ἡ δόξα του θὰ ἔφθανεν εἰς τὸ κατακόρυφον, ἂν ἦτο καὶ εἰς θέσιν νὰ ἐκδίδῃ μετὰ σχολίων καὶ διορθώσεων τὰ κείμενα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, καὶ νὰ ἐπικρίνῃ τὰς διορθώσεις τῶν ξένων — τῶν γερμανῶν προπάντων — κριτικῶν. Εἶδαμεν ὅτι ὁ εὐτυχὴς Βερναρδάκης ἤμποροῦσεν ἐξαίρετα νὰ τὰ κάμνῃ ὅλ' αὐτὰ, καὶ κατὰ παραπάνω. Διὰ τοῦτο ἀνῆλθε τόσον ὑψηλὰ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ πανελληνίου, ὡς λόγιος γενικῶς καὶ ἰδιαιτέρως ὡς δραματικὸς ποιητῆς, καὶ διὰ τοῦτο ἡμεῖς οἱ νεώτεροι τὸν ἠδραμεν πλέον στημένον ἀσφαλῶς εἰς περιβλεπτόν θρόνον λατρίας, εἶδωλον τὸ ὁποῖον ἡμεῖς ἀποχρῶμενοι νάτενίζομεν μετὰ σεβασμοῦ καὶ δέους, ὡς κατὰ ἱερόν καὶ ἀνέγγικτον.

Κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκοσαετίαν, μαζί με κάποιαν φιλολογικὴν Ἀναγέννησιν, ἐσημειώθησαν τὰ συμπτώματα καὶ κάποιας φιλολογικῆς Ἐπαναστάσεως. Νέοι ἄνδρες, μετὰ τὸ θάρρος καὶ μετὰ τὸ φῶς ἄλλων ἀντιλήψεων, ὑγιεινῶν, ἤρχισαν νὰ πετροβολοῦν καὶ νὰ προπηλακίζον τὰ εἶδωλα τοῦ παλαιοῦ καιροῦ, εἴτε πρόσωπα, εἴτε ἰδέας. Δὲν ἐσεβάσθησαν καμμίαν φήμην καὶ καμμίαν δόξαν, οἱ ἐπαναστάται αὐτοί, ὅταν τοῖς ἐφαίνετο ἀδικαιολόγητος. Καὶ ἂν αἱ χεῖρες τῶν δὲν ἦσαν τόσον ἰσχυραὶ ὥστε νὰ μεταχειρισθοῦν ἀποτελεσματικώτερα τὴν σκαπάνην ἢ τὸ περιλάλητον σφυρὶ τοῦ Νίτσε, — καὶ ἄς ἐκινῶντο ὅτι τοῦτο κάμνον, — πέτρας ὁμως ἤμποροῦσαν νὰ ἐσκοφονοῦν, συχνότερα δὲ πηλόν. Τίποτε ἴσως δὲν ἰσχυραν ἀκόμη νὰ συντρίψουν τελείως ἢ νὰ καταρτίσθουν ἀπὸ τὸ στερεόν του βάρθρον. Ἀλλ' ἡ μακρὰ σειρά τῶν παλαιῶν εἰδωλῶν, τῶν ὀρθίων ἀκόμη, παρουσιάζει σήμερον τὸ οἰκτρὸν θέαμα ἀγαλμάτων λευκῶν, ἀρωτηριασμένων εἰς πολλὰ μέρη καὶ κηλιωμένων εἰς περισσότερα. Μερικὰ μάλιστα κλίνουν ἐπικινδύνως. Ὀλίγον ἀκόμη καὶ θὰ πέσουν. Τὸ εἶδωλον τῆς ἀρχαῖουσης γλαφυρᾶς Γλώσσης, ἐπὶ παραδείγματι, ἔπαθε συμφορὰν μεγάλην, ἀφότου ἀπεδείχθη ὑπὸ τοῦ σατανικοῦ Ροῖδου ὅτι ἀπαραίτητος ὄρος διὰ νὰ γράφῃ κανεὶς ὑποφερτὰ τὴν καθαρεύουσαν, εἶνε ἡ ἀπόλυτος πεποίθησις ὅτι δὲν ἀξίζει τίποτε. Τὸ εἶδωλον τοῦ Σοφοῦ-ποιητοῦ ὑπέστη καὶ αὐτὸ βλάβην σημαντικὴν, ἀφότου ἢ λατρεῖα νεωτέρων μελετῶν ἐμαρτύρησεν, ὅτι κράτιστος καὶ ὑψηλότεστατος μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν, — καὶ τῶν δραματικῶν ἀκόμη, — ὑπῆρξεν ὁ παλαιὸς ἐκείνος Σολωμός, ὁ βαθύτατος μὲν ἰταλομαθῆς ἀλλά

διόλου ἑλληνομαθῆς, καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ σοφία ἦτο ἀπλῶς καὶ μόνον ποιητικὴ. Ὁ Ἀλέξανδρος Σούτσος, ὁ Παναγιώτης Σούτσος, ὁ Ἰωάννης Καρασούτσος οἰδιόσκουροι Βασιλειᾶδης καὶ Παπαρηγόπουλος, καὶ ὅλοι ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους ἀπεθέωσεν ἡ κριτικὴ τοῦ κ. Ἀγγέλου Βλάχου, μόλις στέκονται τώρα εἰς τὰ πόδια τῶν, καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ κριτικὸς, τοῦ ὁποῖου τὸ εἶδωλον ἐλατρεύθη ἐπὶ μακρόν, μετὰ τοῦ Ραγκαβῆ, τοῦ Παράσχου καὶ τῶν Βυζαντιῶν, διατρέχει τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Τοῦτο δὲν φαίνεται πολὺ τολμηρόν, ὅταν συλλογισθῇ κανεὶς ὅτι καὶ ὁ Κοραῆς ὁ ἴδιος, ὁ μέγας γενάρχης τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας, ὑπέστη ἐσχάτως ἐλάττωσιν σημαντικὴν. Καὶ ἂν αἱ μομφαὶ τοῦ κ. Κόντου ἐπὶ ἀγραμματοσύνη δὲν ἴσχυσαν νὰ μαυρῶσιν τὸ εἶδωλον του, τὸ ἔβλαψεν ὁμως ἡ μομφὴ τῶν νεωτέρων ὅτι δὲν διεῖδε σαφῶς καὶ σοφῶς τὴν λύσιν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, καὶ ὅτι τὴν ἀληθινὴν πρὸς τοῦτο ὁδὸν ὑπέδειξε καὶ συμβούλευσε πάλιν ὁ Σολωμός, ὁ σύγχρονός του, τοῦ ὁποῖου ἡ ἰδέα, ἕνα σχεδὸν αἰῶνα μετὰ τὴν ἐμφάνισίν του, ἐπανέρχεται σήμερον εἰς τὸν φιλολογικὸν μας κόσμον καὶ τὸν κυβερνᾷ. Ὅλοι οἱ ἐξαρτώμενοι ἀπὸ τὸν Κοραῆν, ἀπὸ τῶν παλαιότερων μέχρι τῶν χθεσινῶν, εἰς τὴν ἐπαναστάσιν αὐτὴν, συμμερίζονται τὴν τύχην τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν καὶ ἀπὸ τοὺς ἰσταμένους τυχόν ἐπὶ βάθρων παλαιόθεν, δὲν μένουν ἀπρόσβλητοι καὶ δὲν δέχονται φόρον λατρίας, εἰμὴ μόνον οἱ ἐξαρτώμενοι ἀπὸ τὸν Σολωμόν, — ὁ Βαλαωρίτης, ὁ Τυπάλδος, ὁ Μαρκοράς, ὁ Πολυλάς, ὁ μισὸς Ζαλοκώστας καὶ δλόκληρος ὁ Ροῖδης, παρὰ τὰ εἶδωλα τῶν ὁποίων ἄλλη ἐργασία, θετικώτερα αὐτῆ καὶ δυσκολώτερα, προσπαθεῖ ὀλονέν, — ἀλλ' εἰς μάτην ἀκόμη, — νὰ στήσῃ τοὺς νεωτάτους Σολωμικούς, ὅτι γενναϊότερον καὶ γνησιώτερον, λέγουν, ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ φιλολογία μας.

Εἰς τὴν Ἐπαναστάσιν αὐτὴν, ὅπως εἰς κάθε Ἐπαναστάσιν, — τόσον ἀπὸ τὴν νεανικὴν ὀρμὴν τῶν καταλυτῶν, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν ἀνικανότητα τῶν ἀπειροτέρων εἰς τὸ νὰ διακρίνουν τὰς διαφορὰς σφραγίδας, τὰς ἀδιοράτους πολλάκις καὶ ἀμφιβόλους, — καὶ λάθη ἐγιναν, καὶ παρεξηγήσεις, καὶ συγχύσεις, καὶ ἀδικαίαι πολλά. Ἀλλὰ τὸ εἶδωλον τοῦ Δημητρίου Βερναρδάκη δὲν ἔπαθε ποτὲ τὸ παραμικρόν, οὔτε κατὰ λάθος! Δὲν θέλω νὰ εἶπω ὅτι ὁ Βερναρδάκης δὲν ἐπολεμήθη ποτέ. Ἀπεναντίας ὅλοι γνωρίζομεν μετὰ πόσῃ λύσσαν, μετὰ πόσῃ πάθος, μετὰ πόσῃ σκληρότητα τὸν ἐπολέμησαν κατὰ και-

ρους, τὸν κατεδίωξαν, τὸν ἐπροπηλάμισαν καὶ τὸν ἀπεδοκίμασαν... Ἄλλ' οἱ ἐχθροὶ τοῦ ἦσαν οἱ «σύγχρονοι», οἱ ἀντιζηλοῖ, οἱ συνάδελφοι, οἱ δμοτέχνοι Κόντος καὶ Σα, οἱ κινούμενοι εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐξοντώσεως ἀπὸ λόγους προσωπικούς. Αἱ ἐπιθέσεις των, εἰς τὰς ὁποίας μᾶλλον ὁ φθόνος καὶ ἡ ἐμπάθεια παρὰ ὁ λόγος ἐπρωτάνευεν, ἄλλο δὲν ἔκαμαν εἰμὴ νὰ στῆσουν τὸν Βερναρδάκη ἀκόμη ὑψηλότερα Δι' ἡμᾶς τοὺς νεωτέρους, μέχρι τῶν ὁποίων εἶχε φθάσῃ ἡ φήμη τῶν ὁμηρικῶν αὐτῶν ἀγῶνων, ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Ψευδαττικισμοῦ» καὶ τῆς «Φαύστας», ὁ ὁποῖος μὲ τόσην γενναϊότητα ἠμύνθη, ἦτο ὁ νικητής. Μέχρι τέλους οἱ ἐπαναστάται ἀντιπαρήρχοντο τὸ εἶδωλόν του μετὰ σεβασμοῦ. Κανεὶς ἐξ αὐτῶν δὲν ἐτόλμησε νὰ ὑψώσῃ βέβηλον χεῖρα. Καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ τελευταῖα ἔργα τοῦ ποιητοῦ, ἐμφανισθέντα παταγωδῶς καθ' ἣν ἐποχὴν ἐμαίνετο ὁ κατὰ τῶν εἰδώλων πόλεμος, ἐκρίθησαν μετὰ θαυμασμοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ νεώτεροι ἠμιλλῶντο ἐκθύμως πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους. Κριτικοί, θύοντες εἰς τὰς νέας ιδέας, ὠμίλησαν περὶ τῆς «Φαύστας» καὶ τῆς «Ἀντιόπης», τῶν ὑστάτων θριάμβων, — διότι, εἶνε ἡ ἀλήθεια, ὁ «Νικηφόρος Φωκᾶς» δὲν ἐσημείωσε θριάμβον, — μεθ' ὅσον ἐνθουσιασμοῦ ὠμίλησαν καὶ οἱ ἀποθεώσαντες ἄλλοτε τὴν «Μερόπην». Οὕτω δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν ὅτι ἡ ἀνευ ἐμπαθείας κριτικὴ, ἡ μόνον καλῆ τῆ πίστει πλανωμένη καὶ παρασυρομένη, ἐπαίνους καὶ θαυμασμούς, ὡσεπιπολὺ ἀστηρίκτους, εἶχεν ὡς τώρα διὰ τὸν Βερναρδάκη. Ἡ δ' ἐκτίμησις τοῦ ἔργου του, ἡ μετὰ δικαιοσύνης, ἀκριβείας καὶ αὐστηρότητος, ἀφῆθη ἐξ ὀλοκλήρου εἰς τοὺς μεταγενεστέρους.

Ὁ γράφων τουλάχιστον τὰς γραμμὰς ταύτας, ὅσον καὶ ἂν τρέφῃ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἔρωτα, αἰσθάνεται ὅτι εἶνε βαθύτατα ἐμποτισμένος ἀπὸ τὴν περὶ Βερναρδάκη γνώμην τῶν συγχρόνων του. Συνείθισε νὰ πιστεύῃ μετὰ τῶν ἄλλων, ὅτι ὁ Βερναρδάκης εἶνε μέγας ἀνὴρ, καὶ ἡ πίστις του αὐτῆ, μολονότι δὲν θὰ ἠμποροῦσε

νὰ τὴν δικαιολογήσῃ ἱκανοποιητικῶς, τὸν ἐπηρέασε πάντοτε ὁσάκις ἔγραψε περὶ αὐτοῦ, τὸν ἐπηρεάζει δὲ ἀκόμη καὶ τώρα. Ἴσως ἡ ἔλλειψις παρ' ἡμῖν σοβαρᾶς καὶ ἀξίας τοῦ ὀνόματος κριτικῆς, εἰς τοὺς κλάδους προπάντων τοὺς ἐκτὸς τῆς εἰδικότητός του, συνέτεινεν εἰς τὴν προκατάληψίν του. Ἐν τούτοις, μετὰ τὰς γνώσεις τὰς ὁποίας διαθέτει ὁπωσδήποτε, καὶ μετὰ τὰς συγκρίσεις, τὰς ὁποίας εἴμπορεῖ νὰ κάμῃ, θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ συμπεράνῃ, ἔστω καὶ μετὰ κάποιον δισταγμὸν, ὅτι ὡς ἱστορικὸς ὁ Βερναρδάκης ὄχι μόνον Μακώλεϋ δὲν εἶνε, ἀλλ' οὔτε Παπαρηγόπουλος. Ἄρα γε, ὡς φιλόλογος, ὡς γραμματικὸς, ὡς ἑλληνιστῆς, θὰ ἠμποροῦσε νὰ καταλάβῃ θέσιν ἀνωτέραν; Καὶ περὶ αὐτοῦ ἂς τῷ ἐπιτραπῆ νὰμφιβάλῃ, μολονότι καμμίαν ἀρμοδιότητα δὲν ἔχει. Δὲν μένει νὰ τὸν ἐξετάσῃ παρὰ ὡς ποιητὴν καὶ ὡς κριτικόν. Ἀλλὰ πρὸ τούτου κ' εὐθύς ἐξ ἀρχῆς, ὀφείλει νὰ δηλώσῃ, ὅτι ἐκ τῆς μελέτης καὶ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν ποιητικῶν καὶ κριτικῶν ἔργων τοῦ Βερναρδάκη, τὴν ὁποῖαν ἐπεχείρησεν ἀκριβῶς χάριν τοῦ ἄρθρου τούτου, ἡ ἐπιβολὴ τοῦ μεγάλου ἀνδρός ἠλλατάθη σπουδαίως εἰς τὴν συνείδησίν του. Πῶς ἐξηγεῖται τούτο, καὶ πῶς συμβιβάζεται μετὰ τὴν γνώμην, τὴν ὁποῖαν τρέφει περὶ Βερναρδάκη ὁλος ὁ ἑλληνικὸς κόσμος, ἔτρεψε δὲ ἕως χθὲς καὶ ὁ ἴδιος ὁ γράφων; Ἡ δὲν εἶνε μέγας ἀνὴρ ὁ Βερναρδάκης, ἡ ἂν εἶνε, εἶνε ὄχι διότι εἶνε μέγας ποιητής, ἀλλὰ διότι διέπρεψεν εἰς πολλὰ συγχρόνως καὶ πολὺ. Τούτο εἶπαμεν καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν, ὁμιλοῦντες περὶ τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν διαφόρων ἰδιοτήτων, ἡ ὁποία παρουσιάζεται εὐκρινῶς εἰς τὸν μελετῶντα τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ Βερναρδάκη. Ὅλος δὲ ὁ δισταγμὸς καὶ ἡ ἀμφιβολία μᾶς ἐγεννήθη τώρα, προκειμένου ὄχι νὰ συγκρίνωμεν πρὸς ἀλλήλας τὰς ἰδιότητας ταύτας, αἱ ὁποῖαι μᾶς φαίνονται πάντοτε ἰσοδύναμοι, ἀλλὰ νὰ τὰς κρίνωμεν χωριστὰ καὶ ἀπολύτως, διὰ νὰ ἴδωμεν ἕως ποῦ φθάνει ἐκάστης ἡ δύναμις καὶ ἡ ἀξία.

[Ἐπεται τὸ τέλος] ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Α Π' ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΟΥ ΧΑΪΝΕ

Σὲ λόφο ἐπάνω στὸ βορειά,
Στέκει ἕνας πεύκος χρόνια.
Κοιμᾶται: κ' ἔχει σκέπη του
Τοὺς πάγους καὶ τὰ χιόνια.

Μιὰ φοινικιά δνειρεύεται
Ὅπου κ' αὐτὴ μονάχη
Τὴν κατακαίουν τῆς Ἀφρικῆς
Οἱ πυρωμένοι βράχοι.

3

Ραγίσουν ἀπ' τὸ παράπονο μαρτυρικὸ τραγοῦδι
Ποῦ σὲ εἶχα χρόνια στὴν ψυχὴ μὲ κάποια ἐλπίδα
[φρούδη.

Ν' ἀκούσουν ὄλων οἱ καρδιές, καὶ τᾶνυχα, κ' οἱ
[λίθοι
Τὸν πόνο τὸ χιλιόχρονο ποῦχα βαθιὰ στὰ στήθη.

Κλαῖνε μεγάλοι καὶ μικροί, κ' οἱ πιὸ σκληροὶ
[ἀκόμα.
Καὶ τᾶστρα κλαῖν στὸν οὐρανό, καὶ τᾶνθη κλαῖν
[στὸ χῶμα.

Κι' ἀπὸ τὰ δάκρυα ποῦσμιζαν, ἕνα ρυάκι ἐφάνη
Ποῦ πάει σιγὰ καὶ χύνεται, στὸ ρέμα τοῦ Ἰορδάνη.

3

Ἐβράδιασε. Καὶ στὸ γιὰλὸ ἀπλόθηκεν ἡ πάχη.
Τὸ κύμα σπάζει στὴ στεριά ὀκορπίζοντας μιὰν
[ἄχνη.

Κι' ἀπ' τοῦ γιὰλοῦ τὰ κύματα πετηταὶ μιὰ Νε-
[ράϊδα

Κι' ἀπ' τὸ λευκὸ χιῶνα τῆς στήθια ποῦ δὲν
[ξανάειδα.

Μὲ σφίγγει τόσο δυνατὰ ποῦ μοῦ πονάει ἀκόμα

«Μὲ σφίγγεις τόσο δυνατὰ μετὰμορφόσου σῶμα!»
— «Σὲ σφίγγω στὴν ἀγκάλη μου μὲ δύναμη,
[μὲ βία!
Θέλω ἀπὸ σένα ζεστασιά γιὰτ' εἶνε ἡ Νύχτα κρύα».

Κι' ἀπὸ τὰ σύνεφα χλωμὸ κινάζει τὸ φεγγάρι.
— «Πῆς μου Νεράϊδα μου χρυσὴ τῆς θάλασσας
[καμάρι.

Γιὰτ' εἶνε ὑγρὰ τὰ μάτια σου θολὰ καὶ βουρ-
[κωμένα;»
— «Δὲν εἶνε ὑγρὰ τὰ μάτια μου θολὰ καὶ βουρ-
[κωμένα.

Σὰν ἔβγαζ' ἀπὸ τὰ νερὰ τὰ κάλλη τοῦ κορμοῦ μου
Μοῦμεινε μὰ σταλαματιὰ στὴν ἄκρη τοῦ ματιοῦ
μου.»

Κράζουν οἱ γλάροι θλιβερὰ κ' ἡ θάλασσα βογγάει.
— «Πόσο ἡ καρδιά σου δυνατὰ Νεράϊδα μου
[χιτυαίει».

— «Χτυπᾷ ἡ καρδιά μου δυνατὰ χτυπᾷ καὶ
[πονεμένα
Γιὰτ' ἀπ' ἀγάπη χάνουμαι, λεβέντη μου γιὰ
[σένα.

4

Πόσο εἶν' ὁ κόσμος δμορφος στὸν οὐρανὸ σιὰ
[δόση,
Τὰ χορταράκια ἀνθίζουνε μέσα σιὸς κάμπος
[τόσο,
Φυσάει ὁ Ζέφυρος γλυκὰ κ' ἀγαγαλιὰζ' ἡ Πλάση,
Καὶ τὰ λουλούδια λάμπουνε μὲς στῆς Ἀύγῆς τῆ
[δρόσο.

Παντοῦ χαρὰ. Παντοῦ Ζωή. Στὸ λούλουδο, σιὸ
[κύμα.

Καὶ φαίνοντ' ὄλα πράσινα καὶ τὰ βοννὰ κ' οἰνάποι,
Μὰ ἐγὼ ποδοῦσα νᾶμουνα νεκρὸς στὸ κρὸν μνήμα
Καὶ νᾶχω στὴν ἀγκάλη μου μιὰ πεθαμένη Ἀγάπη.

Η ΓΡΑΦΙΚΗ ΕΛΛΑΣ*

Καὶ πρῶτα πρῶτα πρέπει νὰ λεχθῇ πῶς ἡ ὁμορφιὰ τῆς Ἑλληνικῆς γῆς εἶναι ὅλος διόλου πρωτότυπος. Δὲν εἶναι οὔτε ἡ ὁμορφιὰ τῆς Προβηγγίας, οὔτε τῆς Ἰταλίας, οὔτε τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Μεσογείου. Εἶναι ἀλήθεια πῶς οἱ τόποι αὐτοί, ἡ Γαλανὴ Ἀκτὴ (Côte d'Azur) τὰ βουνὰ τῆς Κορσικῆς, ὁ κόλπος τῆς Νεαπόλεως, τὰ περὶχωρα τῆς Αἴτνας, τὴν προναγγέλλουν, ἀρχίζουν νὰ δείχνουν τὴν μορφήν τῆς, ἀλλὰ δὲν τὴν συμπληρῶνουν. Πρέπει νὰ περάσῃ κανεὶς τὴν Ἀδριατικὴν διὰ τὴν ἴδη πραγματοποιουμένην ἐν ὄλῃ τῆς τῆ αἴγλη. Μία νέα ἐμφάνισις τῆς, ὅλος διόλου πρωτοφανῆς παρουσιάζεται μὲν πησιάζωμεν τὴν Κέρκυραν καὶ εἰσελθόμεν εἰς τὸν κόλπον τῆς Κορίνθου. Ἐδῶ πραγματικῶς ἀρχίζει ἡ Ἑλληνικὴ ὁμορφιὰ, ἀπὸ τὸ διαμέρισμα αὐτό, διὰ τὸ ὅποιον οἱ γεωλόγοι εὗρηκαν τὸ ὄμοιον ὄνομα Αἰγαίς, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ μυθολογικὴ ἀπήχησις προαναγγέλλει ἓνα τόπον ὄνειρων, μυθικὸν καὶ ἀνύπαρκτον. Καὶ ὅμως ὁ τόπος αὐτὸς ὑπάρχει γιατί ἡ γοητεία τοῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ λάμπην τῆς πραγματικότητος.

Ἐκεῖνος ποὺ περιέγραψε καὶ καλλίτερα ἐνόησε τὴν ὁμορφιὰ αὐτὴν τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος, δὲν εἶναι οὔτε κανένας συγγραφεὺς οὔτε κανένας ποιητὴς, ἀλλ' ἀπλοῦστατα ἓνας Γερμανὸς γεωλόγος, ὁ κ. Φίλιπσον. Τοῦ δανείζομαι τὰς ἀκολουθούσας γραμμὰς ὅπου εὗρισκω ἀντὶ πάσης ἄλλης προσωπικῆς καὶ ἐλαφρᾶς ἐντυπώσεως, πάντοτε συζητήσιμον, μίαν ἀνάλυσιν μὲ δύναμιν ἀποκαλυπτικὴν, ἀπ' ἐκεῖνες ποὺ δίδει κάποτε ἡ ἀκριβὴς παρατήρησις εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς φαντασίας, ὅταν ἐν αὐτῷ τῷ μεγαλείῳ τῶν φυσικῶν θεαμάτων συλλάβουν καὶ τὰς αἰτίας ποὺ τὸ γεννοῦν, καθὼς λέγει ὁ Λουκρέτιος. Τὸ κυρίως χαρακτηρίζον τὴν Αἰγαίδα, λέγει ὁ σοφὸς Φίλιπσον, εἶναι ὁ ἔξοχος πλοῦτος τῶν διασφράσεων, ἡ συμπύκνωσις σὲ στενὴ γειτονιά, βιαιῶν ἀντιθέσεων καὶ ἡ πληθώρα φευγαλέων σχημάτων καὶ γεωγραφικῶν φαινομένων παντὸς εἶδους. Μέσα εἰς ὑψηλοὺς Ἀλπικοὺς κολοσσοὺς εἰσχωροῦν κόλποι μὲ ἀσφαλῆστατα καταφύγια. Ἄλλοι πάλιν ὁμίσκοι, ὅπου

* Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν 41ν διαλέξιν τοῦ «Συνδέσμου πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν Ἑλληνικῶν δικαίων» Ἡ γραφικὴ Ἑλλάς, τοῦ καθηγητοῦ κ. G. Fougères, γεννημένην τὴν 27ην Ἰανουαρίου 1907 καὶ δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ «Hellénisme».

ἡ Μεσημβρινὴ βλάστησις ξεπλύνει ὅλην τὴν ἀφθονίαν τῆς, εἶναι περιφραγμένοι μέσα σὲ ἀπεμονωμένους πλαγιὰς ἢ λοφίσκους, στεφανωμένους ἀπὸ ἔλατα.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲν ὑπάρχει ἓνα ἕψωμα, ὅπως δὴποτε κυριαρχοῦν, ἀπὸ τὸ ὅποιον νὰ μὴ φαίνεται ἀκτινοβολοῦσα ἡ θάλασσα καὶ πουθενά εἰς τὸ Αἰγαῖον ἀπὸ ὅπου νὰ μὴ βλέπη κανεὶς τὰ ὑψηλότερα σημεῖα τῶν ἀκτῶν ἢ τῶν νήσων. Τὸ πλησίασμα αὐτὸ τῶν βουνῶν μὲ τὰ τολμηρὰ σχήματα καὶ τῶν θαλασσιῶν λαμῶν μὲ τὸ βαθὺ γαλανὸ χρῶμα, ἢ παραθέσει δυνατῶν ἀντιθέσεων πράσινης βλαστήσεως καὶ καλλιερρημένων μερῶν, εἰς ἀποστάσεις ἐκπληκτικὰς, ἓνα προφίλ, μία σκιὰ βράχου μὲν κλυπομένη ἀπὸ λεπτοφυῆ πρασινάδα, ὅλα αὐτὰ χαρίζουν εἰς τὴν χώραν αὐτὴν πρωτοτυπίαν εἰς τὴν ὁμορφιὰ τῶν τοποθεσιῶν τῆς, ὁμορφιὰ μὲ τὴν ὅποιαν δὲν ἢμπορεῖ νὰ παραβληθῇ κανένα ἄλλο μέρος ἀπὸ τὸν κόσμον τῆς Μεσογείου.

Αὕτη εἶναι ἡ λαμπρὰ καὶ χρωματισμένη ἔξωτερικὴ ὄψις τῆς Αἰγαίδος. Δὲν εἶναι ὅμως ὀλιγώτερον ἐκπληκτικὴ ἢ ἐσωτερικὴ διασκευὴ. Φαντασθῆτε ἓνα ἄθροισμα πεδιῶδων, ἐν εἶδει ζατρικίου, ἀμφιθεατρικῶς τοποθετημένων, τῶν ὁποίων καθεμιὰ εἶναι περιτριγυρισμένη ἀπὸ κύκλον βουνῶν. Ὅλοι εἶναι κατασκευασμένοι κατ' ὁμοίωμον τρόπον καὶ μ' ὅλα ταῦτα καθεμιὰ ἔχει ἰδικὴν τῆς φυσιογνωμίαν: ποικιλία ἐν τῇ ἐνότητι, κανονικότης καὶ διαγνεία κυριαρχοῦν παντοῦ. Καθεμιὰν ἀπ' αὐτῆς τῆς μικρῆς πατρίδος μὲ μιὰ ματιὰ ἢμπορεῖ νὰ τὰς περιλάβῃ κανεὶς. Καὶ ὅμως τὸ βλέμμα καὶ ἡ ὀπτικὴ φαντασία μας δὲν εἶναι συνηθισμένα εἰς τοποθεσίας τόσοσιν διαγνῶς ὁργανωμένας. Στὴ Γαλλία, δὲν ἢμποροῦμε παρὰ μόνον σχεδὸν στὸν χάρτην ἐπάνω νὰ ἀντιληφθοῦμε τὸ σχῆμα μιᾶς τῶν ἐπαρχιῶν μας. Καθαρὰ ἐν τῇ φύσει δὲν ἀντιλαμβάνομεθα παρὰ μόνον λεπτομερείας. Σχῆμα πικρὰ οἱ ζωγράφοι μας ὀμιλοῦν γὰρ τοπία κομματιῶν τῆς Βρεττανῆς ἢ τῆς Νορμανδίας, ποὺ τοὺς ἐθέλξαν, τοὺς εἶναι ὅμως ἀδύνατον νὰ ἴδουν ἐν τῷ συνόλῳ εἶτε ὅλην τὴν Νορμανδίαν, εἶτε ὅλην τὴν Βρεττανίαν. Ἐνῶ στὴν Ἑλλάδα κάθε διαμέρισμά τῆς σχηματίζει εἰς τὸ πνεῦμα μας μίαν εἰκόνα συνθετικὴν καὶ ἄρτιαν. Αὐτὴν τὴν στιγμήν ποὺ σὰς ὀμιλῶ βλέπω ἀπ' ἐδῶ ὡσάν πανοράματα ἀκριβῶς προσδιορισμένα, τὰς εἰκόνας τῆς Ἀτ-

τικῆς, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Βοιωτίας, τῆς Ἀργολίδος, τῆς Λακωνίας, τῆς Μεσσηνίας, τῆς Ἀρκადίας, ὅλες αὐτὲς τῆς τοποθεσίας μὲ ἰδικὰς τῶν διακριτικὰς ὁμορφίας, μὲ τὴν τελείαν κατασκευὴν τῶν καὶ τὴν ἁρμονικὴν διαρροῦθμισιν τῶν πεδιάδων καὶ τῶν βουνῶν.

Ἐὰν ἐξετάσωμεν λεπτομερῶς τὴν διαρροῦθμισιν αὐτὴν, ἴδου τί βγάζομε. Ὅλογγρα σὲ μιὰ πεδιάδα, ὅπου ξεπηδοῦν μερικά μεμονωμένα βραχώδη ὑψώματα, βουνήσιοι ὄγκοι ἐπιθέτουν ὁ ἓνας ἐπ' ἄλλον τὰ ἐπίπεδα τῶν κυματοειδῶς καὶ ἀνυψούμενοι καὶ κατερχόμενοι σχηματίζουν γραμμὰς λυγεράς, μὲ τόσον καθαρὸν σχέδιον, ποὺ τὸ μάτι ἢμπορεῖ νὰ ἀκολουθήσῃ ὅλους τοὺς ἔλιγμούς των, χωρὶς νὰ κλανηθῇ πουθενά, χωρὶς καμμία περιπλοκὴ νὰ τοῦ δώσῃ τὴν ἰδέαν τοῦ χάους. Οἱ βράχοι ἀνυψοῦνται ἐλεύθερα, ἐλεύθερα περῶν κανεὶς κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὴν πεδιάδα στὰ βουνά. Τὸ πλάσιμον τῶν βράχων εἶναι σχεδὸν πάντοτε ἰσχυρὰ τονισμένον, νευρῶδες, οἱ καμπυλότητες τολμηρῆς καὶ ἐλεύθερες, καὶ οἱ σιλονέττες τῶν κομμιένες στὸν ὄριζοντα μὲ ἀκρίβειαν: μερικὰς ἐξοχὰς τῶν βράχων αὐτῶν ξεχωρίζουν εἰς τὴν πεδιάδα μὲ τὴν καθαρότητα σκηρικῶν ὁμοιωμάτων. Καμμία ψεύτικη καμπυλότης πνιγμένη, ἢ ἀόριστος: τίποτε τὸ μέτριον, τὸ ἀμφίβολον, τὸ συνηθισμένον, τὸ πρόστυχον. Τίποτε ἐπίσης ποὺ νὰ μὴ εἶναι μετρημένον, ποὺ νὰ μὴ ἢμπορεῖ νὰ συμπεριληφθῇ μέσα σὲ μιὰ ματιὰ, ποὺ νὰ μὴ εἶναι καμωμένο γὰρ τὸ ἀνθρώπινο μῶδι.

Τὸ ἰδιαιτέρον λοιπὸν χαρακτηριστικὸν αὐτῶν τῶν τοποθεσιῶν εἶναι μιὰ γερὴ καὶ ἁρμονικὴ πλαστικὴ. Ἡ πεδιάδα θὰ εἶναι ἢ βουνό: ὅλα ἐκεῖνα τὰ διάμεσα μὲ τὰ ἀπροσδιόριστα συγκεκριμένα καὶ θορυβῶδη σχήματα, ποὺ οὔτε πεδιάδες εἶναι, οὔτε βουνά, οἱ γῆϊνοι αὐτοὶ μαστοφόροι ὠκεανοὶ ὅπου τὸ βλέμμα σαστίζει, ὅπως μέσα σὲ μιὰ φουσκοθαλασσία σάν τὸ δικὸ μας Bocage τῆς θαμνώδους Vendée ἢ τὰ Ἀρτεσιανὰ ὄροπέδια, εἶναι σπάνια εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δοκιμάσατε νὰ ἐξακριβώσετε μέσα στὴ φαντασία σας μιὰ τοποθεσία τῶν περιχώρων τοῦ Παρισίου: δὲν θὰ ἴδητε παρὰ λεπτομερείας, μιὰ γωνιά, μιὰ φιοῦπα ἀπ' ἐδῶ τοῦ Σηκουάνα, ἀπ' ἐκεῖ στὰ πόδια τῶν ὑψωμάτων τοῦ Saint-Cloud, τὴν ταράτσα τοῦ Saint-Germain τὸ ὄλον μιὰ ἀνακατωσιά, κάτι τι ἀσύλληπτον. Λείπει ἡ πλαστικὴ ἁρμονία: δὲν θὰ ἀντιληφθῆτε παρὰ μίαν συγκεκριμένην ἁρμονίαν μιᾶς ἀτμοσφαιρας σκεπασμένης καὶ ὑποστιλβούσης.

Ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας Βίκτωρ Ἐμμανουήλ

Τὸ βλέμμα δὲν χάνει ποτὲ στὴν Ἑλλάδα τὴν σειρὰν τῶν τοπιῶν. Κάθε ὁροσειρὰ ἔχει ἰδικὰ τῆς σημάδια τὰς ἀπομακρυσμένας ἐκεῖνας κορυφὰς, στρογγυλωμένας σάν θόλους τορνευμένους μὲ ἐπιμέλειαν, ποὺ προβάλλουν ἦρεμα καὶ γαλήνια εἰς τὸ βάθος τοῦ γαλάζιου οὐρανοῦ.

Οἱ κορυφὰς αὐτῆς δεσπόζουν κάθε ἑλληνικοῦ τοπίου, εἶναι ὅπως αἱ θεοφόροι στήλαι τῆς ἀρχαιότητος, τὰ ὅρια ἐκάστης πατρίδος. Τὰς διακρίνει κανεὶς ἀπὸ μακρὰ, καθαρὰς, διαγνείας, κρυσταλλίνας. Καὶ ὅλες ὁμοιάζουν μεταξὺ των, ὅπως οἱ ἀδελφὲς ποὺ ἀναφέρει Ὁβίδιος, ὅλες εἶναι τῆς αὐτῆς οικογενείας καὶ μῶλα ταῦτα καθεμιὰ ἔχει δική τῆς πρόσοψιν. Ὅταν τῆς ἔχει ἰδῆ κανεὶς μιὰ φορά, τῆς ἀναγνωρίζει, τῆς ἔχει ταξινομημένας μέσα στὴ μνήμη του. Τῆς βλέπω ἀπ' ἐδῶ ὅλες ἐν χορῷ νὰ ξετυλίγουν τὸν ἐναέριον γῦρον των μέσα στὴν λάμπην τῆς

ἀτμοσφαίρας. Ἀποτελοῦν τὸ ἔνδοξον διάδημα τῆς Ἑλλάδος, τοῦ ὁποῖου τὰ πετράδια σπινθηρίζουν εἰς τὸν φωτισμένον αἰθέριον πέπλον. Ὁ Ὀλυμπος, ἡ Οἶτη, ὁ Παρνασσός, ὁ Ἐλικών, ἡ Κυλλήνη, ὁ Ταύγετος καὶ ἄλλες, στέκονται ἐκεῖ ὑψηλά, πάντα ἀτάραχες, εὐπρόσιτες, ἐπιβλητικές, χαριτωμένες, προσελκύουν τὸ βλέμμα χωρὶς νὰ ἐνσπείρουν τὸν φόβον τοῦ ἀπείρου· ἀπ' ἐναντίας ἡ παρουσία των δίνει θάρρος: τῆς ἀποδίδει μάλιστα ὁ λαὸς περιέργους διαθέσεις προστατευτικές, καὶ νομίζει πῶς ὑφόνονται ἐκεῖ γιὰ νὰ μᾶς βλέπουν ἀφοῦ φαντάζεται καὶ διαλόγους ἀναμεταξύ των:

Ὁ Ὀλυμπος κ' ὁ Κίσαβος τὰ δὴ βουνὰ μαλώνουν

Ἐγὼ εἶμαι ὁ γέρω Ὀλυμπος ὁ κοσμοξυκακουσμένος
πὺρ ἔχω σαράντα δὴ κορφὰς κ' ἐξήντα δὴ βρουσούλες
κ.τ.λ.

Τώρα προσθέσατε εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς ἔξοχὰς τὸ ἑλληνικὸν φῶς, τὸ φῶς αὐτὸ ποῦ δὲν ἀφήνει τίποτε νὰ χαθῆ, ποῦ κάμνει τοὺς ὄγκους νὰ σκορπίζουν ἀκτίνας, πασπατεύει καὶ βγάζει στὴ μέση ὅλες τῆς λεπτομέρειες, τὸ παλλόμενον καὶ ζωντανὸν αὐτὸ φῶς, ψηλαφητὸν σὰν κἀτι τι ὕλικὸν μέσα στὴν διαύγειά του: παρατηρήσατε πῶς εἰσέρχεται στὰ βαθουλώματα τῶν βράχων, στὰ σκασιμάτα των, εἰς τὰ βάθη τῶν θαλασσῶν, πῶς μεταβάλλει τοὺς κόλπους εἰς καθρέπτας μιᾶς διαπύρου ἀτμοσφαίρας καὶ τότε θὰ σχηματίσετε κάποιαν ἰδέαν γιὰ τὴν μαγείαν τῆς σκηνοθεσίας αὐτῆς. Δὲν θὰ ἴδῃτε πουθενὰ τίς καταχθόνιες καὶ πεδαμένες ἐκείνες σκιές, τῶν ὁποίων ἡ ἀδιαπέραστη μαυρίλα ἀντιτίθεται ἀπότομα εἰς τὴν λάμψιν τῶν φωτισμένων μερῶν. Ἐδῶ ἡ σκιά εἶναι πάντα βαπτισμένη στὸ φῶς· εἶναι ἓνα εἶδος ἀτμοῦ ἐλαφρῶς χρωματισμένου, ὅπου τὸ μάτι ζητεῖ καὶ εὐρίσκει τὸ ἀναπαιτικὸν ἄσυλον τοῦ μυστηρίου τοῦ διαρκῶς ἀπαστραπτόντος αἰθέρος.

Τέλος εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν αὐτὴν τῆς φύσεως, καὶ τὴν θαμβωτικὴν φωταγωγήσιν, ἐπιθέσατε ἐλαφρὰ ἐλαφρὰ τὰ πιδ λεπτὰ χρώματα μετὰ τὰς περισσοτέρας ἀποχρώσεις. Ἐκεῖ τὸ χρῶμα δὲν ξεσπᾷ εἰς στίγματα ζωρὰ ἀπότομα καὶ ὠμά, δὲν τοπικίζεται ὅπως σὲ μᾶς εἰς μικροὺς ὀξεῖς κυμαινομένους χρωματισμοὺς (tonalités), τῶν ὁποίων ἡ ἔντασις ζωηρεύει ἀπὸ τὴν ἀπροσδιόριστον λευκότητα ἐνὸς οὐρανοῦ γρίζου: Σὲ μᾶς τὸ περιβάλλον εἶναι ἀερῶδες, μαλακόν· στὴν καταχνιά, ἓνα πράσινο λειβάδι, μιὰ κόκκινη στέγη, ἓνα σκοτεινὸ ὑπόδενδρον ξεχωρίζονται ἀπότομα.

Ἐνῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα διαλελυμένον τὸ χρῶμα εἶναι παντοῦ, τὸ πολὺ φῶς τὸ κατευνάει, τὸ σβύνει ἐνῶ τὸ ἀπορροφᾷ, ἐκεῖ ὅπου θὰ ξεσποῦσε, εἰς ἐπίμετρον ὅμως ζεσταίνει τὰς οὐδετέρας μᾶζας. Μόνον αἱ λευκαὶ κηλίδες τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν σπητιῶν ἐναρμονίζονται μετὰ τὸν χρωματισμὸν τοῦ συνόλου. Καὶ ὁ χρωματισμὸς αὐτὸς πηγάζει ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ τὸν σκορπίζει. Ἡ γαλαξία ἀκτινοβολία μῶλις προσπαύσει τοὺς φαινοὺς καὶ ὑποξάνθους βράχους, ἀποσυντίθεται καὶ ἰριδομένη σκορπίζεται εἰς μαβιὰς κυανῆς καὶ ἰοειδεῖς ἀντανακλάσεις. Μία ἐναλλαγὴ τόνων συμπληρωματικῶν γίνεται ἀνάμεσα τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τοῦ διαφράγματος τῶν ἀπομακρυσμένων ὁρέων: οἱ βράχοι ὡς διὰ πρίσματος ἐκπέμπουν τόνους ἀλαμπεις, ἀναλελυμένους ἀκουαρέλας, τοιχογραφίῶν καὶ παστελιῶν.

Κατὰβραδα, ὅταν ὁ ἥλιος ἀγωνιῶν ἀρχίζει νὰ αἱματώσῃ, καὶ τὸ γαλαξιο τοῦ οὐρανοῦ ἀρχίζει νὰ παλῶν ὕψος θλιβερόν, ἔξαφνα μιὰ κόκκινη λάμψις ἐπικάθεται ἐπὶ τῶν κροσσῶν ῥάχων τῶν βουνῶν ἢ ἐπὶ τῶν φαρυδῶν φαιῶν γλουτῶν των καὶ τὰ χρωματίζει μετὰ λίλα. Ἡ ὥρα αὐτὴ ἢ φευγαλέα εἶναι ἢ φαντασμαγορικὴ στιγμή κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ὑμητιὸς γίνεται ἰόχρους, αἱ κορυφαὶ ὁμοιάζουν μετὰ ἀμεθύστρυς εἰς τὸ μέτωπον τῶν βουνῶν καὶ τὰ μαγικά χρώματα μετὰ τὸν χρωστήρα ἐνὸς θεοῦ καλλιτέχνου ζωγραφίζουν τὴν θαυμασίαν σκηνογραφίαν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ καλλιτέχνης αὐτὸς εἶναι ὁ ἥλιος ὅστις ἔχων εἰς τὴν παλέταν του ἓνα πηλὸν ἔξοχον, τὴν θαυμασίαν τιτανώδη πέτραν μετὰ τὴν ὁποίαν ὀλόκληρη ἢ Ἑλλὰς εἶναι κτισμένη, κατορθώνει νὰ ἀποδίδῃ τὴν ἐντύπωσιν αὐτῆν, τὴν ὁποίαν προσπαθῶ νὰ σᾶς περιγράψω. Τὴν πέτραν αὐτὴν ἢ φύσιν τὴν ἐργάζεται θαυμασίως εἰς σιλουέττας νευρώδεις, καὶ ἔχει κόψει ἀπ' αὐτὴν διακοσμητικὸς τοίχους πέτρινους ποῦ νομίζεις ὅτι εἶναι βαλμένοι ἐκεῖ ἐπίτηδες διὰ νὰ χρησιμεύσουν ὡς διαφράγματα εἰς τὰς φωτεινὰς προβολὰς τοῦ Ἀπόλλωνος.

Τώρα, ἂν θέλετε μετὰ ἓνα βλέμμα νὰ ἐννοήσετε τὸν ὄργανισμὸν τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, νὰ ἀντιληφθῆτε ὅλας τὰς ἀντιθέσεις, καὶ νὰ ἀποθαυμάσετε συγχρόνως ὅλες τῆς ὁμορφίης τῆς ἀνεβῆτε σὲ μιὰ ἀπὸ αὐτὰς τὰς κορυφὰς τὰς κυριαρχούσας, καὶ αἱ ὁποῖαι εἶναι, καθὼς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, οἱ ὀμφαλοὶ τῆς γῆς. Ἄς ἀνέλθωμεν ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ. Κάτω ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπλώνεται θέαμα ἄξιον νὰ διασκεδάσῃ τὴν μοναξιάν ἐνὸς θεοῦ. Πρῶτα πρῶτα θὰ κτυ-

πήσῃ τὰ μάτια σας ἢ ἀπαστραπτοῦσα ὀλόγυρα θάλασσα ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἀναδύουν τὰ μακρυνὰ πελάγη ποῦ τὴν ἐνάουν μετὰ τὴν Ἀσιατικὴν γῆν· ἔπειτα θὰ ἀντικρύσετε τὸν φαιὸν ὄγκον τοῦ Ἄθω διασχίζοντα τὸν ὄριζοντα· οἱ Ἕλληνες μάλιστα διίσχυρίζονται πῶς βλέπουν καὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ διακρίνουν τοὺς θόλους τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἀλλ' ὁ κύριος Foucart ὑποψιάζεται πῶς τὴν βλέπουν μόνον μετὰ τὰ μάτια τοῦ πόθου των. Τὴν θάλασσαν αὐτὴν, ποῦ τὴν ρυτιδῶνουν ἀτμόπλοια καὶ ἰστιοφόρα μετὰ ὄρατὰς ρυτίδας, θὰ τὴν εὑρετε ἀκόμη κάτω ἀπὸ τὰ πόδια σας, εἰσερχομένην εἰς τὴν ξηράν, πανταχοῦ παρούσαν, μαρμαίρουσαν σὰν μιὰ λίμνη ἀνάμεσα σὲ βουνὰ. Ἐπειτα ἔρχονται οἱ ἄσπρες πολιτεῖες τῶν ἀκτῶν χωμένους εἰς τὸ βάθος πυρωμένων κόλπων. Αὕτη εἶναι ἡ ναυτικὴ Ἑλλὰς μετὰ τίς σκάλες καὶ τὰ καράβια τῆς.

Πλησιέστερά μας, ἓνα πάτωμα ὑψηλότερον ἀπὸ τὴν θάλασσαν εἶναι οἱ βαθουλὲς πεδιάδες, ἢ πρασινωπὴ ἀπέραντος ἔκτασις τῆς Κοπαίδος καὶ οἱ λεπτοὶ κυμματισμοὶ τῆς Ἀττικῆς. Ἐδῶ εἶναι ἡ γεωργικὴ Ἑλλὰς τῶν ἀμπελώνων, τοῦ βαμβακοῦ, τοῦ καπνοῦ καὶ τοῦ ἀραβοσίτου μετὰ τὰ χονδρὰ χρωματισμένα χωριά τῆς. Πιδ ὑψηλὰ ἀκόμη εἶναι ἓνα χάος ἀπὸ χαράδρες, πνιγμένες στὴ σκιά κ' ἀπ' ὅπου ἔρχεται ξηρὸς καὶ καθαρὸς ὁ ἦχος τῶν κατσικιῶν καὶ τὸ θυμωμένο γαῦγισμα τῶν σκύλων. Αὕτη εἶναι ἡ

ποιμενικὴ Ἑλλὰς μετὰ τὰ φρύγανα καὶ τὴ λεπτὴ βοσκή τῆς, ὁ κόσμος τῶν Βλάχων. Τέλος εἰς τὸ τελευταῖον πάτωμα, εἰς τὰς κλίσεις αὐτοῦ τοῦ Ὀλυμπίου στυλοβάτου, ποῦ φέρει τὴν ἐφήμερον θεότητα σας, ξαπλώνεται τὸ σιωπηλὸ μυστήριον τῶν δρυμῶν, ἀπ' ὅπου ζωογονοῦνται οἱ ἀθάνατες πηγῆς ποῦ κατέρχονται διὰ μακρῶν ἐλιγμῶν νὰ σκορπίσουν τὴν δροσιά εἰς τὸν λαβύρινθον ἐκείνον τῶν χαραδρῶν καὶ τῶν φουντωτῶν κοιλάδων τῶν σχοίνων καὶ τῶν ταμαρίσκων.

Ἀπὸ τὸ ὕψος τῶν κορυφῶν αὐτῶν, ἀληθινὲς σκοπιὲς τῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς, βλέπομεν ἐν ἐνεργείᾳ τὴν ἁρμονίαν τοῦ ὄργανισμοῦ τῆς, τὸν ρυθμὸν αὐτῆς τῆς λειτουργίας καὶ τὴν ἀλληλεγγύην ἢ ὁποῖα ἐνάουν τὰ βουνὰ μετὰ τὰς πεδιάδας, καὶ μετὰ τὴν θάλασσαν.

Τὸ βουνὸ ζωηρεύει τὴν κοιλάδα μετὰ τίς πηγῆς καὶ τοὺς χειμάρρους του· ἡ κοιλάδα ζωντανεύει τὸ λιμάνι μετὰ τὸν κόλπον ποῦ σχηματίζει μετὰ τὴν προέκτασίν τῆς, ἢ ζωηρότης τοῦ λιμανιοῦ μεταφέρεται στοὺς κάβους καὶ τὰ νησιά, τοὺς σταθμοὺς αὐτοὺς τοῦ δρόμου διὰ μέσου τῆς θαλάσσης, μέχρι τῶν ἀκτῶν τοῦ κόσμου τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως. Καὶ ἡ ἐπισκόπησις τοῦ πανοράμιου αὐτοῦ καταλήγει εἰς τὴν ἐντύπωσιν διπλῆς ἁρμονίας, τῆς πλαστικῆς ἁρμονίας τῶν σχημάτων καὶ τῶν χρωμάτων καὶ τῆς ἐνεργητικῆς ἁρμονίας ἐνὸς ζῶντος ὄργανισμοῦ. . . . .

[Μετάφρ. Κ. Μακρή] GUSTAVE FOUGERES

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΟΥ

Ἀπὸ τὸ ἐκδοθὲν βιβλίον τοῦ Ἴδα, «Μαρτύρων καὶ Ἠρώων αἶμα» ἀναδημοσιεύομεν ἀποσπάσματα ὅπου περιγράφεται ὁ θάνατος τοῦ Παύλου Μελά, τὸν ὁποῖον ὄλος ὁ Ἑλληνισμὸς ἐθρήνησε.

Μιὰ μέρα κοντὰ στὰ σύνορα, φόρεσε τὰ ὄπλα τοῦ πολέμου καὶ πρώτη φορὰ φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλληκάρια του ὁ Μίκης Ζέζας. Τοὺς κάλεσε καὶ τοὺς εἶπε λόγια ζεστὰ καὶ φωτεινὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες ποῦ ὑποφέρουν τόσα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάμουν νὰ τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάρσανα τοὺς ἐξήγησε καὶ πῶς θέλει νὰ φέρονται μαζί του καὶ ἀναμεταξύ τους. Ἐνθουσιάσθησαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὄλοι φώναζαν ζήτω. Ἀμέσως πρόσταξε τὸν ὀδηγὸν

νὰ πάγῃ μπροστὰ αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε, καὶ οἱ ἄντρες ἔρχονταν ἀπὸ κοντά. Πῆγαν ἔτσι ὡς τὴ γραμμὴ καὶ κεῖ περιέμεναν τὴ νύχτα ἅμα ἦλθε, ἔκαμαν τὸ σταυρὸ τους καὶ πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερὸ καὶ ἀνήφορος, δάση καὶ λαγκάδια καὶ ρεματιῆς θεοσκοπέινα, καὶ ἔπειτα κατήφορος φοβερός· τρεῖς ὥρες πήγαν ἔτσι καὶ ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τὸ πρῶτ' βρέθησαν ἀντίκρου σ' ἓναν τούρκικο σταθμὸ πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τὴν ἡμέρα, καὶ τὴν νύχτα ξεκινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἶνε δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνά καὶ πέτρες ποῦ κατακόβουν τὰ πόδια. Ὁ ἓνας ὀδηγὸς μιὰ μέρα φεύγει κρυφὰ· ὁ ἄλλος δὲν ξέρει τὸ δρόμο· καὶ ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκι-

νήσουν. Απαντούν Βλάχους και άλλους με το καλό, άλλους με το κακό τους βάζει ο αρχηγός και οδηγούν το σώμα. Βλέπει πώς οι άντρες του αρχίζουν να κουράζονται. Ούτε μια ώρα δεν περπάτησαν σε δρόμο πατημένο και όλο περνούσαν απάτητα βουνά, ρεματιές, λαγκαδία και δάση. Τα δάχτυλα των ποδαριών, από την κακοτοπιά, και τα γόνατά τους φρικτά πονούσαν, και ο οδηγός δεν ήξερε ούτε καν τη δημοσιά που πάγει στη Σαμαρίνα: μερικοί, από τη θέρη, μόλις μπορούσαν ν' ακολουθήσουν έναν τον άφησαν σ' ενός Βλάχου στάνη να γιατρευθῆ. Ψωμί και γάλα και κρέας με τη βία σχεδόν έπαιωναν από τις στάνες και συχνά έμεναν χωρίς άλλοτε πάλι ώρες πολλές έμεναν δίχως νερό. Κάποτε τους έλεγε λίγα λόγια ο Παῦλος που τους εγκαρδιωναν πάντα: μερικοί του αποκρίθηκαν μια φορά πώς τα βάσανά τους τους πειραίζουν, μόνο δεν συλλογίζονται αυτόν τότε ο γέρο-Αντρούλης γυρίζει και λέγει. «Ο καπετάνιος μας, βρέ παιδιά, μπορεί να μην έχη τις δυνάμεις μας, μα έχει ψυχή πιο δυνατή από μας' αυτή τότε βαστά».

Όλη νύχτα περπατούν στο βουνό και άμα κατά το πρωί έφθασαν στην κορυφή, έπεσαν κατακοιμένοι χάμου και κοιμήθηκαν, μ' ένα κρύο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ο αρχηγός, του είπαν πώς ένα από τα καλά παιδιά του έλειπε: έστειλε άλλους να το γυρέψουν αλλά δεν τον ηύραν και προχώρεσαν. Την άλλη νύχτα αρχίζει ή βροχή που βαστά μέρες και μέρες περπατούν, κοιμούνται, σηκώνονται και ή βροχή πάντα πέφτει παγωμένη και ή πέτρες του βουνού γλιστρούν περισσότερο. Έλειψε και το ψωμί αλλά ή πείνα δουλεύει χωρίς να λείψη το θάρρος. «Ως πρόγευμα έχω ένα μικρόν τεμάχιον άρτου το όποιον μάλλον μου ανοίγει την όρεξιν. Ο Αντρούλης με έρωτά μήπως θέλει ακόμη δλίγον άλας το φαγητόν μου». Μερικές φορές κόντεψαν να πέσουν στα χέρια των Τούρκων. Άλλες φορές άκουν σκυλιών γαυγίσματα και άνθρωποι ξετροπώνουν από μέσα από τα κλαριά, που τους βλέπουν.

Προβαίνουν έτσι κατά τη μέση της Μακεδονίας, εκεί που πλάκωσαν οι πολλοί Βούλγαροι.

Ύστερα από τους Βουλγάρους ήλθαν εκείνοι, που ο λαός τους πρόσμενε με λαχτάρα. Ύστερα από την άγριάδα των Βουλγάρων φάνηκε των Ελλήνων ή γλύκα, εκείνη που δε βασανίζει ουδέ φαρμακόνει, εκείνη που και τη φοβέρα δε θέλει να ξεστομίζει, εκείνη που μ'

έναν καλό λόγο μαγεύει και φωτίζει και τη φεγγοβολή της ακολουθούν, και σκοτώνονται γι' αυτήν οι άνθρωποι από λατρεία.

Στη ράχη ενός βουνού φανερώθηκε τη χαρραγή ο Ζήσης με τα ένια παλληκάρια του που ως την ώρα εκείνη έμενε κρυμμένος στο χωριό, από το φόβο των Βουλγάρων: γιατί, ύστερα από τον καπετάν Βαγγέλη, οι Βούλγαροι αυτόν ήθελαν να ξεπαστρέψουν. Άμα είδε τον Παῦλο είπε: «Τώρα που έχω πλάτη θά τους πάρη ο διάβολος», και τους ώδήγησε όλους άμέσως στο λημέρι, σ' ένα δάσος από όξυές κοντά στο χωριό του. Τυλίχθηκαν στις κάπτες τους που είχαν γίνει μολύβι από τη βροχή και πλάγιασαν στη λάσπη ενώ έβρεχε δυνατά. Ύστερα από τρεις ώρες ξύπνησαν κατακοιμένοι και με πονεμένα πόδια, παγωμένα από το νερό που ήταν στα τσαρούχια τους μέσα. Έφαγαν λίγο ψωμί σα λάσπη γεναμένο από τη βροχή, ως που να στελήη ο Ζήσης στο χωριό να φέρουν ψωμί, έλιές, κρεμύδια και κρασί: τους άφησε και άναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ή πυκνή καταχνιά έκρυβε τον καπνό: αυτή ή φωτιά ήταν ή μεγαλύτερη χαρά άφ' ότου έφυγαν από την Ελλάδα. Εκεί έρχονται όλοι οι πρώτοι του χωριού και τους φιλούν σα σωτήρες.

Ο χειμώνας ήρχονταν βαρύς από πάνω. Από την Ελλάδα άφίνουν το Μίκη Ζέζα χωρίς βοήθεια, ενώ τους παρακαλεί κάθε μέρα να του στείλουν και τους αρχηγούς που του έταξαν και τα όπλα, γιατί βλέπει πώς ένας άνθρωπος, και σιδερένιος αν είναι, μόνος δεν μπορεί να τα προφθάση όλα. Κάποτε, πριν έλθη, πίστευε πώς στο χέρι του ήταν να κάμη μόνος ό,τι έπρεπε να γίνη. Η κούραση πλακόνει που και που την ψυχή του τώρα. Βάλσαμο του πόνου εινε ή θύμηση μονάχα του σπιτιού του και γράμματα από κεί, που τον εγκαρδιώνουν. Και γράφει της γυναίκός του σ' ένα από τα τελευταία του γράμματα: «Πότε σας συλλογίζομαι και σας επιθυμώ με πόθον ακατάσχετον, πότε πάλιν είμαι ένθουσιασμένος και αισιόδοξος, πότε απογοητευμένος, άλλ' όπως δήποτε πάντοτε πάσχων τόσοσόν πολὺ ήθικῶς ώστε λησμονῶ τους σωματικούς κόπους και πόνους». Και κάποτε στην άπονη μοναξιά που βρίσκεται σα να προβλέπη το θάνατο. «Σε φιλώ άλλην μίαν φοράν και σου εύχομαι, αγάπη μου, εύτυχίαν και χαράν εις τον βίον σου. Την νύχτα εις τα λημέρια μας όταν τυχόν φανῆ ένα άστρο, σου στέλλω χίλια

φιλιά... Ένα άστρο στον ουρανό εινε το μόνο πράγμα που άπόμεινε να μπορούν την ίδια στιγμή να βλέπουν και οι αγαπημένοι του, και να τον πείθη πώς ζουν ακόμη μ' αυτόν στον ίδιον κόσμο.

Μια βραδεία έφθασαν σ' ένα χωριό μουσκεμένοι από τη βροχή και κατακουρασμένοι από μακρόν και δύσκολο δρόμο. Ο αρχηγός μοίρασε τα παιδιά του σε μερικά σπίτια για να στεγνώσουν και να κοιμηθούν καλά και ο ίδιος πήγε σ' ένα σπίτι με τέσσερεις άλλους. Μόλις κάθησε, ρώτησε το σπιτονοικοκύρη αν ήξερε που βρίσκονται κείνη την ήμέρα ο καπετάν Εδθύμης και εκείνος αποκρίθηκε πώς ήταν στο Ζέλοβο. Έφεραν δυό χωριανούς και έγραψε ο αρχηγός το γράμμα στον Εδθύμη, λέγοντάς του να έλθη ως έξω από τη Στάτιστα την άλλη μέρα για ν' ανταμωθούν. Οι χωρικοί πήραν το γράμμα κ' έφυγαν. Το πρωί ήρθαν χωριάτες να δούν τον καπετάνιο: τους ρώτησε για το χωριό, για τις δουλειές τους και αν περνά στρατός από κεί αποκρίθηκαν πώς στρατός μένει σ' ένα άλλο χωριό μακρύτερα. Έπειτα παράγγειλε να ετοιμάσουν ένα σφαχτό και να το μοιράσουν στα σπίτια που έμεναν τα παιδιά: στο δικό του τραπέζι κράτησε δυό προεστούς να φάγουν μαζί: το άπόγευμα πήγαν οι δυό αυτοί χωριανοί να μηνύσουν και τους άλλους να έλθουν και αυτοί κατά το βράδυ, να τους μιλήση ο καπετάνιος. Έξαφνα μπαίνει ή σπιτονοικοκυρά και λέγει πώς μια γρηά είδε στρατό στο δρόμο από το Κονομπλάτι. «Αί, θά περάση», ειπε ο Παῦλος. Σε λίγο πάλι έρχεται ή γυναίκα και λέγει πώς ο στρατός ζύγωσε στο χωριό. Σηκώθηκαν, πήγαν στα παράθυρα και είδαν στρατιώτες μέσα στο χωριό σκορπισμένους. Άμέσως ο αρχηγός μηνά στα καταλύματα να είναι ετοιμοί μα να μην κουνηθῆ κανένας. Έπειτα από λίγα λεπτά έρχονται δυό γυναίκες και λέγουν πώς ο στρατός τράβηξε κατά τον άπάνω μαχαλά, και αν θέλουν, να φύγουν. Έρχονται και άλλες γυναίκες σταλμένες από τα καταλύματα και ρωτούν τί να κάμουν, να φύγουν, να πυροβολήσουν; Ο αρχηγός τους μήνυσε να μην πυροβολήση κανείς χωρίς να διατάξη αυτός, τίποτε να μην κάμουν παρά να μένουν στη θέση τους. Έρχονται πάλι γυναίκες και λέγουν πώς ο στρατός κατεβαίνει προς τα κάτω. Ο

αρχηγός είχε πιάσει το παράθυρο μ' ένα χωριανό και κύτταζε: είδε μερικούς στρατιώτες που πήγαιναν στο άντικρινό κατάλυμα: άρχισαν οι στρατιώτες να χτυπούν με τους κόπανους στην πόρτα του σπιτιού, αλλά καμμιάν απάντηση δεν έλαβαν: άρχισαν να χτυπούν δυνατώτερα, φωνάζοντας «Νά κάψουμε το σπίτι». Σηκώνει ο αρχηγός το τουφέκι του και πυροβολεί: ο χωριανός που ήταν κοντά του τραβῆ και αυτός άρχίζουν και από το άντικρινό κατάλυμα να πυροβολούν. Οι Τούρκοι σκόρπησαν: πίνουν όμως θέσεις και πυροβολούν και αυτοί.

Οι πυροβολισμοί κόπηκαν: ο αρχηγός με τους δικούς του κατεβαίνει κάτω στην αυλή του σπιτιού και μπαίνουν σ' ένα μικρό στάβλο, γιατί επάνω δεν ήταν ασφαλισμένοι. Στάθηκε στην πόρτα και βλέπει ένα στρατιώτη που έρχεται κατά την αυλή: τραβῆ και ο στρατιώτης πέφτει: ένα από τα παλληκάρια του βγαίνει και παίρνει το τουφέκι του σκοτωμένου.

Άρχισε να νυχτόνη: ο αρχηγός προσεχτικά βγαίνει έξω με δυό από τα παιδιά του: οι άλλοι μένουν μέσα, προσμένοντας. Άκούσθηκε μια τουφεκιά και ύστερα μια φωνή: «Με χτύπησαν, παιδιά». Ήρχονταν πίσω ο αρχηγός κατά το στάβλο: μπήκε μέσα και κάθησε σε κάτι άχυρα: φώναξε έναν από τους συντρόφους του και, βγαίνοντας από το λαιμό το σταυρό που φορούσε ειπε: «Νά το δώσης στη γυναίκα μου και το τουφέκι στο υιό μου: να πῆς ότι το καθήκον μου το έκαμα». Ξεζώσθηκε κ' έπεσαν λίρες από το κεμέρι του που το είχε τρυπήσει το βόλι, φάνηκαν αίματα, άρχισαν πόνος και έλεγε. «Σκοτώστε με, βρέ παιδιά, πώς θά μ' αφήσετε στους Τούρκους;» «Όσο περνούσε ή ώρα, τόσο πονούσε δυνατώτερα: όταν τον συνέπαιρνε φοβερός ο πόνος, σχεδόν βογγούσε και έλεγε: «Πονώ, σκοτώστε με» και πάλι «Σκοτώστε με» και άλλοτε ώνόμαζε τα παιδιά του. Ο σύντροφος που είχε έλθει κοντά του ειπε: «Καπετάνιε, δε σ' άφίνουμε στους Τούρκους» και έσκυψε και τον έφίλησε στο στόμα: τα χείλη του ήταν ψυχρά. Και πάλι τον συνεπήραν οι πόνος δυνατοί, κ' έλεγε όλο πιο σιγανά: «Πονώ, σκοτώστε με».

Δεν μπορούσε πια να κουνηθῆ από τη θέση του: ούτε τα παιδιά του δεν ώνόμασε τώρα: ως που δεν άκούσθηκε πια φωνή...

Η ΑΝΤΑΡΤΙΣ *

Ήτο βέβαιος ότι ήγατάτο. Εύρισκε μίαν φίλην ασύγκριτην εις τὸ πρόσωπον τῆς θελκτικῆς ἐρωμένης του. Ὅθι ἔπρεπε νὰ εἶνε εὐτυχής. . . Διὰ τὴν μολαταῦτα ἡ εὐτυχία του ἦτο στιγμιαία ἀνάμεσα εἰς τὰς ἡμέρας τῆς ὀδύνης. Διὰ τὴν. . . Δὲν ἦτον κανένας ἀνισόρροπος, κανένας νευροπαθής! Δὲν ἠσθάνετο εὐχαριστήσιον ἀπὸ τὴν λύπην του ὅπως μερικοὶ ἀρρωστοί. Ήτον ἀνθρωπος ὑγιῆς καὶ ἰσορροπημένος. Ἀλλὰ συγχρόνως ἐζητοῦσε τὸ ἀπόλυτον, ἦτον φαντασιώδης, ἀλαζών πού δὲν ἐννοοῦσε νὰ ὑπομένῃ. . . Διότι δὲν ἠμποροῦσε νὰ κατέχη τὴν Ζοζάνναν εἰς τὸ παρελθόν, ὠνειρεύετο νὰ μὴ δένεισθαι ἐντός της καὶ τὴν ἀνάμνησιν ἀκόμη τοῦ παρελθόντος ἤθελε, τοῦλάχιστον, εἰς τὸ παρὸν νὰ τὴν κατέχη καθ' ὅλοκληρίαν. . . Καὶ κάποτε, βλέπων αὐτὴν τὴν γυναῖκα τόσο θερμὴν εἰς τὰς θωπειάς της, ἐδοκίμαζε ἕνα εἶδος λύσεως ψυχρῶς, συνειδητῆς καὶ μανιώδους μολαταῦτα. . . Παγωμένος ἀπὸ μίαν λέξιν τῆς ἠσθάνετο ὅτι σταματᾷ ἡ καρδιά του. . .

ἠμποροῦσε νὰ τὴν συντρίψῃ μέσα εἰς τὰ χέρια του τὰς στιγμὰς πού παρεφύλαττε τὴν μυστικὴν τῆς σκέψιν, τὴν ἀνάμνησιν πού μία συγκίνηση ἠμπορεῖ νὰ ἐξυπνήσῃ, τὰς στιγμὰς πού ἐφοβεῖτο ἴσως μήπως ἡ Ζοζάννα τὸν λησμονήσῃ μολοῦντι ἀνήκουσα εἰς αὐτόν.

Πολλὸν καιρὸν εἶχε ὑποφέρει. Ἡ Ζοζάννα τέλος ἐνόησε τὸ μυστικὸν τῆς λύπης του αὐτῆς. Δὲν ἐψεύσθη διόλου πρὸς τὸν Νοὲλ διὰ νὰ τὸν καθησυχάσῃ. Γεννημένη διὰ τὴν ἀγάπην, τὸν ἐννοοῦσε καὶ τὸν ἐδέχετο *ὀλόκληρον* καὶ τοῦ ἐδείχνετο ἐπιεικῆς. «Βέβαια, ἐσυλλογιζέτο, οἱ *λογικοὶ* ἀνθρωποὶ, πού ἔχουν κρῖν τὸ κεφάλι, κοιμισμένας τὰς αἰσθησεις, οἱ ἀνθρωποὶ πού δὲν ἀγάπησαν, θὰ ἔλεγαν ὅτι ὁ Νοὲλ εἶνε πολὺ σκληρὸς καὶ ὅτι ἐγὼ δὲν ἔχω ὑπερηφάνειαν καὶ ὅτι δὲν θὰ πᾶμε καλά. . . » Ἡ ἰδέα αὐτὴ τὴν ἔκαμνε νὰ χαμογελά. . . Ἡ Ζοζάννα εἶχε πίστιν εἰς τὸν ἑαυτὸν της, εἰς τὸν φίλον της, εἰς τὸ μέλλον. Ἐμάντευε ὅτι αἱ βιαιότητες καὶ αἱ σκληρότητες τοῦ Νοὲλ δὲν ἦσαν παρὰ φαινόμενα διαβατικῆς κρίσεως. . . Τὰ ἐλησμονοῦσε ὅλ' αὐτὰ μόλις ὁ Νοὲλ ἔξαναγίνετο τρυφερός, ὅπως αὐτὸς ἤξευρε νὰ γίνεται, μὲ ὅλην τὴν εὐθυμίαν, τὰς διαχύσεις, τὰς μικροκακίας αἱ ὁποῖαι τὴν ἔθελγαν.

Αἱ γλυκαῖαι στιγμαὶ αὗται ἐπερνοῦσαν πολὺ

γλήγορα ἀλλὰ ὅλαι ἀφῆναν τὰ ἴχνη των. . . Ὁ Νοὲλ ἄρχισε νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν εὐτυχίαν.

Ὑπομονετικῆς, ὑποτασσομένης, προσεκτικῆς ἡ Ζοζάννα ὑφαίνε τριγύρω ἀπὸ τὸν Νοὲλ τὸ δίκτυ τῆς *ἐρωτικῆς ἐξέσεως*. . . Καὶ εὐθύς ἔγεινε ἰδικὸς της ὅπως αὐτὴ ἦτον ἰδικὴ του. Τὴν ἠγάπησε μὲ ὅλην τὴν τρέλλαν τῆς νεότητός του, χωρὶς ἐπιφύλαξιν, χωρὶς φρονιμάδας χωρὶς ἐντροπήν. . .

Καὶ ἡ Ζοζάννα τὸν ἀγαποῦσε ἡμέραν μὲ τὴν ἡμέραν περισσότερον μὲ μίαν ἔκκληξιν ἀπελθῆ. Δὲν ἦτον πλέον ὁ φίλος της, ἦτον ὁ «ἀνδρας της» — ὅπως θὰ ἔλεγε ἐκφραστικὰ ἡ Μαρία. — Καὶ συνεκινεῖτο συλλογιζομένη τὸν νέον δεσμὸν ὁ ὁποῖος τοὺς ἦνωσε εἰς τὸ μέγα καὶ γλυκὸ μυστήριον ὅπου οἱ δύο τοὺς εὗρισκαν ἀκόμη τόσῃ συγκίνησιν ὅσῃν καὶ εὐχαριστήσιον.

«Ἐνας αὐθέντης; . . .»

Ἡ λέξις αὐτὴ ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὸ πνεῦμα τῆς Ζοζάννας, μερικὰς ὥρας ἀργότερα εἰς τὸ σπῆτι τοῦ Νοὲλ. Ἐσυμμάζευε τὰ μαλλιά της καθισμένη ἔμπρὸς ἀπὸ μίαν κονσόλαν ἢ ὁποῖα ὑπεστήριζε ἕναν παλαιὸν καθρέπτην. Εἰς τὸ στερογγυλὸ πλαίσιον τοῦ καθρέπτου ἔβλεπε τὸ μεγάλο κρεββάτι μὲ τὰ λαμποκοποῦντα πόμοια, τὸ μετὰξινον περικάλυμμα ὀλισθαίνον, τὸν Νοὲλ ἀναποδογυρισμένον εἰς μίαν πολυθρόναν μὲ τὸ σγαρέττο στὰ χεῖλη, τὰ στὸρ χρώματος ἀραβοσίτου μέσα εἰς τὸ ξανθὸ φῶς. Ἐπάνω εἰς τὰ περικαλύματα τῶν τοίχων παλαιῆς ἀγγλικῆς στάμπες μὲ ζωηρὰ κόκκινα χρώματα, μὲ πράσινα διαπεραστικὰ παρίσταναν κυνηγετικὰ σκηνάς. Ἐνα δυνατόν ἀρώμα, ἐπλημμύριζε τὸ ἀρρενωπὸν αὐτὸ δωμάτιον, τὸ καθαρόν, τὸ λιτόν, φωτεινόν, χωρὶς στολίδια, χωρὶς μικροπράγματα περιττά, ἐπιπλωμένο μὲ σκευὴ ἀπὸ χαλκὸν καὶ βερνικωμένο ξύλο. . .

Ἡ Ζοζάννα ἀγαποῦσε τὸ δωμάτιον αὐτό, τὰ ἐπιπλά του, τὸ ἀρώμα. Ἀγαποῦσε τάντικείμενα πού ἐχρησιμοποιοῦσε ὁ Νοὲλ, τὰ ἐνδύματά του, τὸν ἀέρα πού ἀνέπνεε. Καὶ καθὼς τὸν παρετήρει πλαγίως εἰς τὸν πρᾶσινωπὸν κάπως καθρέπτην, ἐσυλλογιζέτο μετ'εὐχαρίστησιν: «Αὐθέντα μου ἀγαπημένε. . . Δὲν ἔχω ἄλλην θέλησιν παρὰ τὴν ἰδικὴν σου! . . . Δὲν εἶμαι παρὰ ἕνα πραγματάκι, ἕνα πολὺ μικρὸ πρᾶγμα σταγαπημένα χέρια σου. Νὰ εἶμαι ἴση μ' ἐσέ, ἡ σεβαστῆ, ἐνώπιον τοῦ κόσμου, ἐμπρὸς εἰς τὴν σκέψιν σου καὶ τὴν φιλίαν σου

εἶνε ἡ κοινὴ μας ἐπιθυμία. Ἀλλὰ ἡ ἀνταρτίς ἐπανεστάτησε ἐναντίον τῆς ἀδικῆς κοινωνίας, καὶ ὅχι ἐναντίον τῆς φύσεως» δὲν ἐπανεστάτησε ἐναντίον τοῦ αἰωνίου νόμου τοῦ ἔρωτος. . . Δὲν ἀπορρίπτει καθόλου τὴν τρυφεράν, εὐθυμὸν κενυγῆ ἐκουσίαν σκλαβιάν, ἢ ὁποῖα δὲν ταπεινώνει διότι εἶνε *συνωμολογημένη*. Ἀλήθεια μοῦ ἀρέσει νὰ σὲ ὀνομάσω «αὐθέντην μου» διότι εἶσαι δυνατός καὶ βλέπεις καθαρὰ εἰς τὸ βάθος τῶν πραγμάτων καὶ εἶσαι καλὸς διότι, ἀν ἠμπορῶ νὰ ζήσω μόνη, χωρὶς τὴν βοήθειάν σου, μοῦ εἶνε περισσότερον εὐχάριστον νὰ ζήσω κοντὰ σου, μὲ τὴν ἀρωγὴν τὴν ἰδικήν σου. . . Καὶ ἀκόμη μᾶρέσει — δὲν θὰ τὸ ὁμολογήσω ὅμως ποτέ! — μᾶρέσει νὰ σὲ φοβοῦμαι — ὀλίγο, πολὺ ὀλίγο καὶ νὰ σὲ κρατῶ κάποτε στὰ πόδια μου, ἀδύνατον σὰν ἕνα ὠραῖο ἀγρίμι πού ἠμέρωσα, ἀλλὰ τὸ ὁποῖον ἐμούγκριζε καὶ θὰ μὲ κατεσπάραζε ἀν ἦμουν κακὴ. . .

«Καὶ τοῦτο δὲν μὲμποδίζει νὰ εἶμαι φεμινίστα καὶ νάντιποιοῦμαι τὰ δικαιώματά μου ἐπὶ τῆς ἐλευθερίας, τῆς δικαιοσύνης, τῆς εὐτυχίας. . . Ἐέρεις καλά, πολυαγαπημίνε μου, ὅτι ἀν ἠθέλησα νάνηρω μοναχὰ εἰς τὸν ἑαυτὸν μου — αὐτὸ ἦτον διὰ νὰ δοθῶ ἀκεραία εἰς ἐσένα! . . .»

ΑΒ

Ὁ Αὐγούστος ἐλαμποκοποῦσε γαλήνιος καὶ καυστικός. Ἀνάμειξ' αὐτὸ τὰς κενὰς ὁδοὺς, κάτω ἀπὸ τὸν λευκὸν ἥλιον οἱ ἀπλωμένες τέντες τῶν μαγαζιῶν ἔρριπταν σκιάς κωνάς καὶ σκληράς. Αἱ ἀμαξαὶ ἔτρεχαν ἠσυχώτεραι. Τὸ κουνδοῦνι κανενὸς ποδηλάτου ἐξυπνοῦσε τὴν σιωπὴν μὲ τὸν διαφανῆ ἦχον του. Εἰς τὰ σκοτεινιασμένα δωμάτια, ὀπίσω ἀπὸ τὰ στὸρ, ἡ ζῶη ἀποσυρθεῖσα περιμένει τὸ βράδυ.

Ὁ Φουκὰρ εἶχε ἀρνηθῆ εἰς τὴν Ζοζάνναν καθὲ εἶδος ἀδείας. Εἶχε ζητήσει καὶ εἶχε λάβει τὴν ἀνοιξὴν καὶ ἔκτοτε εἶχε δεῖξει πολὺ μικρὸν ζῆλον διὰ τὸν «Γυναικίον κόσμον» ὁ διενθυνητῆς δὲν εἶχε κανένα λόγον νὰ τὴν ἀνταμείψῃ δείχνων εἰς αὐτὴν εὐνοίαν ἐξαιρετικὴν. Ἐφεργε διὰ τὴν Τρουβίλλην ἢ Φλορὴν ἦτον εἰς Καμπούρ, ἢ κυρία Φουκὰρ εἰς τὸ Αἰξ-λεμπαίν, αἱ ἄλλαι συνεργάτιδες διεσπαρμέναι. Ἡ Ζοζάννα πού ἐγνώριζε ὅλας τὰς ἐργασίας τοῦ φύλλου, ἔμενε μόνη μὲ τὸν Μπερσιέ καὶ τὴν δεσποινίδα Μπὸν.

Καθ' ὅλον τὸν Αὐγούστον ὁ Νοὲλ καὶ ἡ Ζοζάννα περιέφεραν τὸν ἔρωτά των εἰς τὸ ὠραῖο θερινὸν Παρισι. Ἡ Ζοζάννα διήρχετο ὅλας

τὰς ὥρας πού ἦτον ἐλευθέραι εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Νοὲλ ὅπου αὐτὸς δὲν εἰργάζετο σχεδὸν καθόλου. Τὸ βράδυ, ἐπλανῶντο κάτω ἀπὸ τὰ δένδρα τοῦ Δάσου, γύρω ἀπὸ τὰς λίμνας. . .

Ἐκαθίσαν ἕνα βράδυ, πλησίον τοῦ Ἀρμενονβίλ, εἰς τὴν διασταύρωσιν τριῶν μονοπατιῶν. Ἡ σκιὰ γύρω ἀπὸ τὸν πάγκον ἦτο τόσο πυκνὴ πού δὲν διέκριναν σχεδὸν τὰ πρόσωπά των. Ἡ σελήνη, ἐμφανισθεῖσα ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ κλαδιά τοὺς ἐξάφηνε μὲ τὸ φῶς της — ἡ στερογγυλὴ καὶ κόκκινη σελήνη ἢ ὁποῖα πλανᾶται μάγισσα τῶν ἐρώτων μέσα εἰς τὰ δάση τὰ γεμάτα ἀπὸ ἀγαπημένους.

Ζεύγη ἤρχοντο ἀπὸ τὰ τρία μονοπάτια, ἐπερνοῦσαν, χωρὶς νὰ τοὺς ἰδοῦν, ἔμπρὸς ἀπὸ τὸν Νοὲλ καὶ τὴν Ζοζάνναν. Ζεύγη ἀνώμων καὶ ὅλα ὅμοια, ἢ γυναῖκα μὲ ἀνοικτὸ φέρονμα καὶ ὁ ἀνδρας μὲ σκούρα, φεύγοντες τὰ ἤλεκτρικὰ, τὴν μανιώδη ἐορτὴν τῶν βιολιῶν ἐζητοῦσαν τὸ θνεῖρον τῶν ἐρημιῶν. Ἡ Σελήνη τοὺς παρέσυρε πρὸς τοὺς ἐρήμους δρόμους, πρὸς τὰ ἀλλοσύλλια πού ἐγέμιζε μὲ ἀργυροὺς ἀτμούς καὶ μαγικὴν σιωπὴν. Εἰς ὅλην τὴν γῆν, εἰς τὴν γλυκύτεραν ὥραν τῆς γλυκειᾶς νύκτας ἐκείνης ὁ ἀνδρας καὶ ἡ γυναῖκα ἐπλησιαζόντο ἀπὸ μίαν κοινὴν ἀνάγκην τρυφερότητος καὶ θωπειῶν. . . Καὶ ὁ Νοὲλ, ὁ ὁποῖος κατ' ἀρχὰς ἐγέλασε, ἐπίστευε ὅτι ἀκούει τὸν μεγάλον στεναγμόν, τὸν ἀποτελούμενον ἀπὸ χιλιάδας στεναγμῶν, τὸν πόθον πού ἀποπνέει ὁ ἀνθρώπινος ἔρως ἀπὸ τὴν πρώτην νύκτα τῆς δημιουργίας. . .

«Πόθος ἀκούραστος καὶ πάντοτε μολαταῦτα ἀποτυγχάνων! ἐσυλλογίσθη ὁ Νοὲλ ὁ ἔρως παρερχεται, οἱ ἀγαπημένοι ἀποθαίνουν, ἐντούτοις ὑπάρξεις ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὸ φίλημά των. Ἐκείνο πού ὠθεῖ τὸν ἀνδρα πρὸς τὴν γυναῖκα, εἶνε ὁ φόβος τοῦ μηδενός, ἢ ἀόριστη ἐπιθυμία τῆς διαρκείας. Κάθε ἐναγκαλισμὸς γόνιμος εἶνε μία νύξη ἐπὶ τοῦ θανάτου.

Νὰ ζῆ κανεὶς, νὰ ἐπιζῆ! . . . Ἡ λαχτάραι τῆς βραδιάς, ἢ ἐμορφία τῆς ἀγαπημένης μου καὶ πᾶν ὅτι αἱ λεπτότητες τῆς αἰσθητικότητος καὶ τῆς διανοίας προσθέτουν ἐξαιρετικὸν εἰς τὸν ἰδικόν μας ἔρωτα, ὅλ' αὐτὰ συγκινοῦν ἐντός μας, χωρὶς νὰ τὸ ξέρωμε, τὸ ἐνστικτὸν τῆς διακρίσεως τῆς ζωῆς! Θάποθάνω. Ἡ Ζοζάννα θάποθάνη. . . Καὶ ἴσως, ὕστερ' ἀπὸ ἕκατὸ ἢ διακόσια χρόνια, ὑπάρξεις ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας γενεὰν θάπολαύσουν τὴν γλύκαν τῆς ἀγάπης καὶ θὰ ὑπάρχουν ἐμορφίαι, χαρὰ, πάθος, ζωὴς ὀλόανθες, διότι σ' ἐνα μεθυστικὸ βράδυ ἄλλου αἰῶνος θὰ ἀγαπηθοῦμε ἐμεῖς οἱ νεκροί. . .»

* «Παναθήναια» σελ. 316.

Και η σκέψις αυτή τον συνεκίνησε ώσάν η ανακάλυψις της αληθινής έννοιας του έρωτος. Είδε την νύκτα του Αυγούστου, ώσάν Ιερών έορτήν όπου ένας λαός μελλοντικός δλόκληρος ανετρίχιαζε εις τὰς γυναικείας λαγόνας. Έσυλλογίσθη τὰ κλειστά δωμάτια, τὰ ήμίφωτα, τὰ βαθιά κρεββάτια με τὰς μυριάδας τών υπάρξεων πού θά συναλαμβάνοντο πριν από την αύγήν... Τὰ έσυλλογίσθη με πολλήν άγνότητα και διά πρώτην φοράν ανεπόλησε εις την ψυχήν του, την μυστηριώδη ύπαρξιν πού θά έγεννᾶτο από την Ζοζάνναν και από τον έαυτόν του...

Τό είδε γονατιστός με τὸ πρόσωπον πρὸς τὸ στήθος τῆς Ζοζάννας... Ἄλλ' άμέσως μία εἰκὼν παρενεβλήθη εἰς τὰς σκέψεις του, τὸ ἄλλο παιδί, ὁ Κλαύδιος! Καὶ αὐτὸς ἐπίσης θά διαιώνιζε τὴν γενεὰν τοῦ πατρὸς και τῆς μητρὸς του... και ἐπειδὴ ἡ Ζοζάννα εἶχε ἀγαπήσει κάποιον, ὁ ἔρωσ των θά παρεξτείνεται και εἰς τοὺς ἀπογόνους των...

Ὁ Νοὲλ ἔδοκίμασε ὄξυν πόνον, ἔπειτα ἕνα συναίσθημα ὀργῆς ἀναμίχτου με ἄδυναμίαν — Εἶσαι πολὺ σιωπηλὸς, Νοὲλ, εἶπε, ἡ Ζοζάννα, με τὴν θωπευτικὴν τῆς φωνῆν. Τί συλλογίζεσαι;

— Τίποτε... ἄοριστα πράγματα... τρέλλες...

— Τρέλλες... Ἄλλὰ οἱ «τρέλλες» εἶνε κάτι... Πές μου.

— Καλὰ λοιπόν, εἶπε με γλυκύτητα, ἔσκαπτόμουν, ἀγαπημένη μου, ἂν θά ἦτον εὐτυχία γιὰ μᾶς ἕνα παιδί.

— Εὐτυχία;.. Ναί, ἴσως... Ἄλλὰ ὄχι ἀμέσως...

— Γιατί;

— Διότι μοῦ ἀρκεῖς ἐσύ, διότι εἶμαι εὐχαριστημένη νὰ ζῶ γιὰ σένα και γιὰ τὸν ἑαυτόν μου... Καὶ μ' ἐκπλήττει ὅτι ἔλαβες ἀμέσως τὸν πόθον τῆς πατρότητος! Σὲ ἄκουσα νὰ λές, και νὰ τὸ ἐπαναλαμβάνῃς πολλὰς φορὰς, ὅτι τὰ παιδιὰ σὲ στενοχωροῦν.

— Τὰ παιδιὰ τῶν ἄλλων, ναί... ἔξ ἄλλου δὲν ἀποβλέπω εἰς τὸ παιδί καθ' ἑαυτό' ἀποβλέπω εἰς τὸ συμφέρον τὸ ἔρωτός μας, εἰς ἕναν δεσμόν νέον πολὺ ἰσχυρόν, ὀριστικόν, μετὰξὺ μας...

— Ὁ ἔρωσ μας δὲν εἶνε ἰσχυρός και ὀριστικός;...

— Πὲ τὴν ἀλήθεια, Ζοζάννα, δὲν ἐπιθυμεῖς παιδί;

— Ὅχι τότε. Ὅχι.

Ἐπληρώθη κ' ἔσκανδαλίσθη κάπως.

— Φοβεῖσαι μὴν ἀδικήσης τὸν Κλαύδιον Ἡσθάνθη, χωρὶς νὰ τὸ ἰδῇ ἴσως καλὰ καλὰ τὸ βλέμμα τῆς Ζοζάννας, τὸ βλέμμα ἐκεῖνο τῆς ἀνησυχίας και τῆς δυσπιστίας πού ἐφοβεῖτο.

— Ν' ἀδικήσω τὸν Κλαύδιον, ἐγώ;... Ἄγνοῶ τί θά αἰσθανόμουν ἂν εἶχα ἕν ἄλλο παιδί... Χαράν, ὑπερηφάνειαν, τρυφερότητα, ἀσφαλῶς, ἀλλὰ τοῦτο δὲν θά ἄλλαζε καθόλου τὰ αἰσθήματά μου πρὸς τὸν Κλαύδιον... Ποτέ, ποτέ...

Ἠλπιζε ἄλλην ἀπάντησιν.

— Κ' ἔπειτα, ἐξηκολούθησε ἡ Ζοζάννα, τοῦτο θά ἐξηγητάτο ἀπὸ σένα.

— Ἀπὸ μένα!

— Βέβαια δὲν ἤμπορεῖς νὰγαπήσης τὸν Κλαύδιον, δὲν ἤμπορεῖς νὰ τὸν υἰοθετήσης, με τὴν καρδιά σου, ὅπως μερικοὶ σύζυγοι υἰοθετοῦν τὸ παιδί τῆς γυναικὸς των... Αἰσθάνομαι, μέσα σου, μίαν μνησικακία πού ὑφίσταται ἐναντίον τοῦ δυστυχισμένου αὐτοῦ παιδιοῦ... Ὡ! δὲν σοῦ θυμῶνω γι' αὐτό!... Ἐχεις πραγματικὴν ἐπιθυμίαν νὰ εἶσαι γενναῖος και καλὸς και δὲν εὐθύνεσαι... διὰ μίαν ἀντιπάθειαν.

— Ἀντιπάθειαν!... Ἡ λέξις εἶνε πολὺ δυνατὴ!

— Ἐστῶ. Δὲν εἶν' ἐκεῖνο πού σκέπτομαι ἀκριβῶς... Ἄς ποῦμε... ἕνα συναίσθημα ὀχληρόν... Εἶνε φυσικόν!... Ἄλλὰ ὁ Κλαύδιος δὲν εἶνε περισσότερον ὑπεύθυνος γιὰ τὸ κακὸ πού σοῦ κάμνει με τὴν παρουσίαν του...

Ἐμουρμούρισε σιγαλωτέρα:

— Ἐξ αἰτίας του, πρὸ πάντων δὲν ἤμπορῶ νὰ σὲ πανδρευθῶ, τότε...

Ἐπῆγαν πρὸς τὸ Ἄρμενονβίλ. Τὰ φῶτα ἐφάνησαν ἀνάμεικτ' ἀπὸ τὰ δένδρα τοῦ μικροῦ δάσους. Ἐνα βιολι ἔτραγουδῆσε, μοναχό, τὸ θέμα ἑνὸς ἰταλικοῦ βάλς μεταβλημένου κατὰ τὸν Οὐγγρικὸν τρόπον, και τότεξ ξακάρφωτου, νευρικοῦ, τόσο ἀτόνου πού δὲν τὸ ἀνεγνώριζε κανεὶς πλέον. Διαβάται ἐσταματοῦσαν νὰ κοῦσουν... Ἄλλὰ τί ἔμελε τὸν Νοὲλ ἡ μουσικὴ, ἡ ἀσπρη Σελήνη, τὰ ζεῦγη τὰ χειρολισμένα, και ὁ ἔρωσ ὁ χαμένος εἰς τὴν δημιουργίαν!

Ἡ Ζοζάννα ἐβράδιζε σιμά του. Ἐλεγε κάποτε:

— Σὲ παρακαλῶ... μὴν περπατῆς τόσο γλιγωρα...

Ἐβράδινε τὸ βῆμα του μίαν στιγμὴν, ἔπειτα,

χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ τὸ ἐπέσπευσε πάλιν. Ἡ Ζοζάννα τὸν ἔφθασε, τοῦ ἔπιασε τὸν βραχίονα:

— Φίλε μου, σέκαμα κελόνεσες πολὺ;

— Πολύ.

— Ὅμως δλες οἱ γυναῖκες θά μὲννοῦσαν...

— Ἀναπολῶ τὰ λόγια πού ἐπρόφερες, ἕνα βράδυ, γιὰ μία κόρη τῆς Γαλανῆς Βίλλας...

«Υπάρχουν γυναῖκες πού εἶνε περισσότερο ἐρωμένες ἀπὸ μητέρες. Ἀγαποῦν εἰς τὸ παιδί... τὸν πατέρα τοῦ παιδιοῦ...»

— Αὐτὸ δὲν ἀποδεικνύει τίποτε! Υπάρχουν και μητέρες πού ἀγαποῦν τὸ παιδί καθ' ἑαυτό, και ἄς τὸ ἔκαμε πατέρες ἀξιοπεριφρόνητος ἡ μισητός.

— Διότι ἔχουν εἰς τὰ σπλάχνα των τὸ τυφλὸν μητρικὸν ἔστικτον... Καὶ σὺ δὲν τὸ εἶχες, αὐτὸ τὸ ἔστικτον!...

— Δὲν τὸ εἶχα καθ' ἀρχάς... Πιστεύεις ὅτι μετ' ἠαρίστησε ἡ γέννησις ἑνὸς παιδιοῦ, ὑπὸ τὰς περιστάσεις πού γνωρίζεις;... Ἡμουν ἀελπισμένη... Τὸ παιδί ἐγεννήθη... Κέπειτα τὸ μητρικὸν ἔστικτον ἀνεπτύχθη τόσο, τόσο!... Ἀπεσπᾶσθη ἀπὸ τὸν ἔρωτα, ἀπὸ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἔρωτος... Ἀγαπῶ τὸν Κλαύδιον καθ' ἑαυτόν...

Ἀπρηθίμησε τοὺς λόγους πού εἶχαν νὰ εἶνε εὐτυχεῖς, και εἶχε τὴν σύνεσιν—τὴν ὁποῖαν δὲν εἶχε πάντοτε—νὰ δεχθῇ γλυκεῖα, συμβιβαστικὴ.

Ἄλλ' αὐτὸς, κί' ἀφοῦ ἔπεσε ὁ θυμὸς του, διατηροῦσε μίαν πίκραν εἰς τὸ βάθος τοῦ ἐγώ του... Αὐτὸς πού ἦτον, πρὸ πάντων, ἔραστής, δὲν ἐννοοῦσε τὴν Ζοζάνναν... Ὁ διχασμὸς ἔρωτος και μητρότητος τοῦ ἐφάνητο ἀπίθανος. Ἡ Ζοζάννα δὲν εἶχε ζητήσῃ, ἐπιδεξίως νὰρνηθῇ τὴν ἰδίαν τῆς ὁμολογίαν: «Υπάρχουν γυναῖκες πού ἀγαποῦν εἰς τὸ παιδί τὸν πατέρα τοῦ παιδιοῦ»;... Ὅχι, ἦτον εἰλικρινής... Ἐξέφραζε τὴν σκέψιν τῆς στιγμῆς, και ἀγνοοῦσε τὴν ἄλλην τῆς σκέψιν τὴν κρυπτομένην ὀπίσω ἀπ' αὐτήν.

Αἰσθήματα γυναικὸς, μητρὸς, ἐρωμένης αἰσθήματα πού ἔσμιγαν, πού ἀντέφρασκαν, πού ἀπέκλειαν τὸ ἕνα τὸ ἄλλο και ὑφίσταντο μολαταῦτα, — αὐτὸ ἦτον ἡ νύκτα και ἡ ἄβυσσος διὰ τὸν Νοὲλ.

Ἡ διάνοιά του ἔχάνετο ἐμπρὸς εἰς τὸ μυστήριον τῆς γυναικειᾶς καρδιάς, τόσο σκοτεινόν, τόσο ἐλάμιστα γνωστόν, τόσο ἀνησυχτικὸν διὰ τὸν ἄνδρα, ὅσο τὸ μυστήριον τοῦ σώματος τῆς γυναικὸς...

«Κέτσι θά εἶνε πάντοτε, ἐσκέφθη, ἡ ζωὴ μας ὁλόκληρος... ἐφόσον αὐτὸ τὸ παιδί θά

μᾶς χωρίζῃ, με τὴν παρουσίαν του, με τὴν ὑπαρξίν του, με τὴν εἰκόνα και τὸ ὄνομα πού θάνακαλῇ, με τὸ χαμόγελο αὐτὸ πού δὲν μοιάζει με τὸ χαμόγελο τῆς Ζοζάννας... με ὅ,τι ἀπομένει, εἰς αὐτό, ἀπὸ τὸν ἄλλον, τὸν πατέρα!... Ἄν γεννηθῇ παιδί ἀπὸ μᾶς, ἡ Ζοζάννα θά τὸ δεχθῇ με ἀνήσυχην χαράν, με φόβον... Ὅθ' φοβηθῇ μήπως ἐλαττώσῃ τὴν μερίδα του τοῦ πρώτου... Ἄν ἔχανε τὸν Κλαύδιον, τότε ἴσως...»

Ὁ Νοὲλ δὲν ἐτολμοῦσε νὰ τελειώσῃ τὴν σκέψιν του.

ΑΓ

Τὴν 31ην Αυγούστου ἡ Ζοζάννα ἐπῆγε πολὺ ἐνωρίς εἰς τὸ γραφεῖον, διὰ νὰ τελειώσῃ τρέχουσαν ἐργασίαν. Ὁ Κλαύδιος ἦτον εἰς τὴν Βρετάνην ἀπὸ μίας ἐβδομάδος με τὴν δεσποινίδα Μιράνλ και ὁ Νοὲλ ἐφευγε τὸ ἴδιο βράδυ διὰ Λουσιγιάν. Ἡ Ζοζάννα ὄφειλε νὰ κάμῃ ὅ,τι εἶχε νὰ κάμῃ ἐκεῖνην τὴν ἡμέραν εἰς τὸν Γυναικεῖον Κόσμον, νὰ τελειώσῃ πρὸ τοῦ συνήθους και νὰ ὑπάγῃ νάνταμῶση τὸν Νοὲλ εἰς τὸ σπίτι του. Ὅθ' ἔτρωγαν μαζί και θά τὸν συνώδευε εἰς τὸν σταθμόν...

Ἀυτημένη κεντούτους ἔχουσα θάρρος, με τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴν κλαύσῃ ἐμβῆκε εἰς τὸ γραφεῖον τῆς. Ὁ ὑπηρετῆς τὴν ἀκολουθοῦσε.

— Ἐνας κύριος ἤλθε χθὲς μόλις ἐφύγατε...

— Ἐνας κύριος!... Ὁ ψηλός, μελαχροινός, πού ἔχει ἕνα ἀγγλικὸ ὄνομα και πού δημοσιογραφεῖ;...

— Ὅχι, κυρία, ἕνας ἄλλος... νέος...

— Καὶ τί εἶπε;

— Τίποτε! Ἄφησε τὸ ἐπισκεπτῆριόν του. Ἦτον στενοχωρημένος.

Ὁ ὑπηρετῆς ἀπίθωσε εἰς τὸ τραπέζι ἕνα δέμα ἐπιστολῶν κέφμεριδων, ἔπειτα ἐβγήκε.

Ἡ Ζοζάννα ἐκυτάχθη εἰς τὸν καθρέπτην ἔβαλε τὸ κεντητὸ κολλάρο τῆς, ἔβαλε δλίγην ποῦδραν εἰς τὰ μάγουλά τῆς, τὰ ὁποῖα διατηροῦσαν ἴχνη δακρύων και ἀνεστέναξε:

— Δουλειά!...

Ἐπρεπε νὰ κάμῃ τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ περιοδικοῦ, νὰ διορθώσῃ τὰ τυπογραφικὰ δοκίμια τῶν ρελαμῶν και αὐτὴ ἡ ταπεινὴ ἐργασία θά τὴν ἐβγαίξε ἴσως ἀπὸ τὴν μελαγχολίαν τῆς. Ὁρθὴ κοντὰ εἰς τὸ τραπέζι, ἀνοῖξε μερικὰ γράμματα, ἔσχισε τὸ περικάλυμμα μίας ἐφημερίδος, ἔρριψε εἰς τὸ καλάθι τὰς ἀγγελίας και τοὺς φακέλους...

Αὐτὸ τὸ ἐπισκεπτῆριον!

Ἡ Ζοζάννα εἶχε ἀμελήσει νὰ κυτᾶξῃ τὸ ὄνομα Μαυρίκιος Νατιτιέ. . . Τώρα πού τὸ εἶδε ἔμεινε σὰν καρφωμένη εἰς τὴν θέσιν τῆς τὰ χέρια τῆς ἔτρεμαν, αἱ κνήμαι τῆς ἔτρεμαν, ἡ καρδιά τῆς δὲν ἔπαλλε πλέον. . . Ὅταν ἐξανάρχισε νὰ πάλλῃ, οἱ παλμοὶ ἦσαν βαρεῖς, πού τοὺς ἠσθάνετο ἕως εἰς τὸν λαϊμόν τῆς, ἕως εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς. . .

Εἶπε δυνατά:

— Ἄ! Θεέ μου! . . .

Παρετήρησε γύρω τῆς, ὡσὰν διὰ νὰ βεβαιωθῇ ὅτι ἦτον μόνη τῆς καὶ ὅτι ὁ Μαυρίκιος Νατιτιέ δὲν ἦτο κίνδυνος νὰ φανερωθῇ ἐμπρός τῆς. . . Αὐτός! . . . Εἶχε ἔλθῃ! . . . Θὰ ἐξαναήρχετο χωρὶς ἄλλο. . . Αὐτός! . . . Ἐκλείσει τὰ μάτια τῆς καὶ τὸν ἀνεπώλησε εὐκίνητον καὶ ξανθόν, μὲ τὸ χαμόγελό του, τὴν φωνὴν του: «Ζοζάννα!» Ἐκαμε κίνημα ὀπισθοδρομήσεως, μίαν χειρονομίαν μὲ τετωμένα τὰ χέρια τῆς ὡς διὰ νὰπομακρύνῃ κάποιαν μυστηριώδη ἐπίθεσιν, καὶ ὅλη ἡ ψυχὴ τῆς ἐρρίφθη πρὸς τὸν Νοέλ, τὸν ἐφάναξε μίαν μεγάλην βουβὴν κραυγὴν. . . Ἐπειτα ἡ Ζοζάννα συνῆλθε κέψιδύρισε:

— Ἐμπρός! . . . Ἐμπρός! . . .

Ὁ Μαυρίκιος δὲν εἶχε δώσει σημεῖον ζωῆς ἐπὶ ὀκτὼ μῆνας. . . Ὅκτὼ μῆνας μόνο! Ἐσκέπτετο ἡ Ζοζάννα. Πόσο ἄλ' αὐτὰ μού φαίνονται ἀπόμακρα, σὰν παραμύθια! Ἡ ταραχὴ τῆς κατεπραύνητο. Παρετήρησε, μὲ ἐκπληξίν τῆς, ὅτι ἡ μεγάλη αὐτὴ ταραχὴ ἦτον ἕνας νευρικός ἀντίκτυπος, πολὺ διαφορετικὴ ἀπὸ τὴν συγκίνησιν πού εἶχε δοκιμάσει ἐπαναβλέπουσα τὸν Μαυρίκιον εἰς τὸν Σηκουάναν, ἀκούουσα αὐτὸν εἰς τὴν πλατεῖαν Καρρουσέλ. . . Κέχαμογέλασε, ἐκπληκτικὴ ἀκόμη, ἀκόμη περιφοβή:

«Εἶμαι ἀνόητη! Φοβοῦμαι! . . . Καὶ τί φοβοῦμαι λοιπόν; . . . Ὁ Μαυρίκιος δὲν ἠμπορεῖ νὰ μού κάμῃ τίποτε. . . Ἄν ἔλθῃ, δὲν θὰ τὸν δεχθῶ. . . Ἄν μού γράψῃ, δὲν θὰ τοῦ ἀπαντήσω. . . ἢ θὰ τὸν παρακαλέσω νὰ μάρψῃ ἡσυχῇ. . . Ἄ! δὲν ἔχω καμμίαν ἐπιθυμίαν νὰ τὸν ξαναἰδῶ! . . . Ἄλλὰ γιατί ἡ ἐπίσκεψις αὐτῆς;

Εἶχε συμβῆ ἀτυχία εἰς τὴν κυρίαν Νατιτιέ; Ὁ Μαυρίκιος, χηρευμένος κλελεύθερος ἤλπιζε νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν Ζοζάνναν; . . . Ἡξενυρε ἀπὸ δσα ἐθρυλοῦντο, τὸν σύνδεσμον τῆς Ζοζάννας καὶ τοῦ Νοέλ; . . . Ἐνόμιζε ὅτι τὸν ἀγαπᾷ ἀκόμη;

Ἀσφαλῶς, ἡ κυρία Γκράνχερ—ἡ «μητέρα Γκράνχερ» καθὼς ἔλεγε ἡ Ζοζάννα—θὰ εἶχε ὀμιλήσει διὰ τὴν ἀντάμωσίν τους εἰς τὸν σιδηρόδρομον. Θὰ εἶπε διὰ τὸν Κλαύδιον. . . Ὁ

Μαυρίκιος, ἀποτυχὸν νὰ γίνῃ «πατέρας» νομίμως ἐνθυμεῖτο ὅτι εἶχε παιδί;

Ναί, ἦτον ὁ λόγος ὁ ἀληθινὸς τῆς ἀποτόμου του στροφῆς πρὸς τὴν Ζοζάνναν. . . Τὸ παιδί.

«Θεέ μου! εἶπε ἀπὸ μέσα τῆς ἡ Ζοζάννα, τί θὰ συνεπέραινε ὁ Νοέλ ἀπ' ὅλ' αὐτά; Θὰ ἔβλεπε εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ φτωχοῦ μου Κλαυδίου μίαν διαρκῆ ἀπειλὴν διὰ τὸν ἔρωτά μας. Θὰ τὸν ἐμισοῦσε. . . Κεῖν, πῶς θὰ ὑπέφερα!» Ἐφρυκτῆσε.

«Ὅλο τὸ κακὸ θὰ εἶνε δυνατόν νὰ τὸ ἀποφύγωμε, ἂν ὁ Μαυρίκιος δὲν ξαναγυρίσῃ, ἂν τοῦ παραγγείλω νὰ μὴν ξαναἰδῇ. Ὁ Νοέλ δὲν θὰ ὑποπιεύσῃ τίποτε. . . Ἄ! δὲν θέλω νὰ τὸ σκεφθῶ οὔτε στιγμὴν πλέον. . . Ἐμπρός, ἄς ἐργασθῶ».

Αἱ ἰδέαι τῆς ἐπηγαινοῦρχοντο ἐκρατοῦσε τὴν πένναν, καὶ τὸ χέρι τῆς ἔτρεμε τόσο ὥστε νὰ γράφῃ λοξά. Ἐντούτοις ἔβαλε πείσμα καὶ ἡ γαλήνη τῆς ἐπανῆλθε μαζί μὲ τὴν λήθην διὰ μίαν ὥραν.

Συνδρομήτριαι τῶν ἐπαρχιῶν παρουσιάσθησαν ζητοῦσαι πληροφορίας ἐπὶ τῶν διαγωνισμῶν καὶ τῶν βραβείων. Ἡ Ζοζάννα τὰς ἔδέχθη μὲ μίαν εὐγένειαν πολυλόγην καὶ τυρετώδη γοητευμέναι μὲ τὴν Ζοζάνναν ἀνεπέωσαν τὴν συνδρομὴν των.

Καὶ ἡ ὥρα ἐπέρασε. Ὁ Μπερσιέ ἦλθε νάντικαταστήσῃ τὴν Ζοζάνναν. Τῆς εἶπε ὅτι εἶνε ὄχρὰ καὶ ὅτι ἡ χλωμάδα τῆς εἶνε ὠραία.

Ἄπήντησε:

— Μπερσιέ, δὲν ἐτελείωσα τὴν σελίδα τῶν ρεκλαμῶν. Εἶνε γεμάτη τυπογραφικὰ λάθη! Εἶνε πολλὰ λάθη εἰς ἕνα μικρὸ ἄρθρο. Ρίψτε τοὺς μὴν ματιὰ. . . Θὰ μὲ ὑποχρεώσετε.

Ὁ Μπερσιέ εἶπε:

— Θὰ σὰς ὑποχρεώσω. Ἀναλαμβάνω τὸ ἀρθράκι. Καὶ ὁ λόγος τῆς δεσποινίδος Μπόν; . . . Ἡ Φλορὸν ἔστειλε ἀπὸ τὴν Ὁράγγη κατὶ γὰ τὴν Πολυξένην. Ὅλα θὰ εἶνε ἔτοιμα ἕως τὸ Σάββατο πού θὰ ἔλθῃ ὁ Φουκάρ ἀπὸ τὴν Τρουβίλλην. Δὲν ἀκούτε! Κατὶ ἔχετε τίποτε *βαβά*,¹ . . . Εἰσθε ὄχρὰ. . .

— Ὁχι, Μπερσιέ. Μὴ μ' ἐνοχλῆτε. Δὲν ἔχω τίποτε.

Κατέβη τὴν σκάλαν καὶ ξαναβῆ διὰ νὰ πῆ εἰς τὸν ὑπηρέτην:

— Ἄν ἔλθουν καὶ μὲ ζητήσουν νὰ μὲ ἰδοῦν τίποτε ἄνθρωποι, πές τους ὅτι δὲν δέχομαι, νὰ

¹ Σ. Μ. Μεταφράζω ἐταί τὴν νηπιακὴν λέξιν *βοβὸ* δανειζόμενος τὸν ἀνάλογον ὄρον ἀπὸ τὸ ἰδικόν μας νηπιακὸν λεξιλόγιον.

μού γράφουν ἂν θέλουν τίποτε ἐδῶ. Καὶ μὴ δώσης εἰς κανένα τὴ διεύθυνσί μου.

Ἐπειτα ξανακατέβη κ' ἐπῆγε νὰ πάρῃ τὸν Μητροπολιτικὸν σιδηρόδρομον εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Palais — Royal.

ΛΔ

Καθὼς ἐπερπατοῦσε ἡ Ζοζάννα ἐκντάχθη εἰς τὸν καθρέπτην ἑνὸς μαγαζιοῦ ἦτον ὄχρὰ πράγματι, εἶχε δίκαιον ὁ Μπερσιέ. . . Ὁ Νοέλ θὰ ἐπαρτηροῦσε τὴν ὄχρότητά τῆς. Θὰ τὴν ἐρωτοῦσε:

«Τί ἔχεις;»

Τί θὰ τοῦ ἀπαντοῦσε. . . Ἡ ἀλήθεια ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ λεχθῇ καὶ πολὺ ἐπικίνδυνον σχεδὸν ἀμέσως ὕστερ' ἀπὸ τὴν βραδίαν τοῦ Λάσσους! . . . Ὁ Νοέλ θὰ ἔβλεπε εἰς τὸν Κλαύδιον διαρκῆ κίνδυνον, πάντοτε αὐξανόμενον διὰ τὴν ἡσυχίαν του καὶ τὴν ἡσυχίαν τῆς Ζοζάννας θὰ ἔβλεπε ὀπίσω ἀπὸ τὸ παιδί, τὸν πατέρα τοῦ παιδιοῦ. . .

Νὰ πῆ ψέματα;

Ἡ Ζοζάννα εἶχε ὀρκισθῆ εἰς τὸν Νοέλ νὰ μὴ τοῦ πῆ ψέματα ἔστω καὶ ἂν ἐπρόκειτο νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ κατὶ θλιβερόν. Ὁ Νοέλ εἶχε καταστήσει τὴν ἀπόλυτην εὐκρίνειαν συνθήκην οὐσιαστικῆν τοῦ ἔρωτός των. Καὶ τὸ μικρότερον ψεῦδος ἐν συνειδήσει διενεργούμενον θὰ ἐφαρμάκωνε τὴν πηγὴν αὐτῆν τοῦ ἔρωτός των. Καὶ εἰς τὴν παρούσαν περίστασιν, τὸ νάποσιωπήσῃ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Μαυρικίου δὲν θὰ ἦτον βαρὺ ψεῦδος;

«Ὁ Νοέλ δὲν θὰ μού τὸ συγχωροῦσε αὐτὸ τὸ ψέμα! Ἐλεγε καθ' ἑαυτὴν ἡ πτωχὴ Ζοζάννα. Θάγανακτοῦσε σκεπτόμενος ὅτι ἠθέλησα νὰ τὸν ἀπαλλάξω ἀπὸ κατὶ τι θλιβερόν. Δὲν εἶνε ἀδύνατος, ἔχει τὴν δύναμιν νάκουσῃ τὴν θλιβεράν ἀλήθειαν. . . Ἄλλὰ δὲν εἶνε κανένας φιλόσοφος ἐπικεικῆς. Δὲν ἠμπόρεσε νάγαπήσῃ τὸ παιδί μου. . . Μόνον πού τὸ ἀνέχεται. . . Ἡμπορῶ νὰ διαστᾶζω μεταξὺ ἑνὸς μικροζητήματος εὐκρινείας—ἡ ὁποία μού ἐπεβλήθη ὕστερ' ἀπ' ὅλ' αὐτά—καὶ τῆς ἀγαπημένης φροντίδος γὰ τὸν Κλαύδιον, τοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν εὐτυχίαν καὶ τῶν τριῶν μας; . . . Δὲν θὰ κάμω τίποτε κακὸ. Θὰ ἀπομακρύνω τὸν Μαυρίκιον ἀπὸ τὸν δρόμον μου, καὶ ὁ Νοέλ δὲν θὰ μάθῃ ποτέ του ὅτι ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἰδῶ αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον. . .

Κατέβη εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Ἀγίου-Παύλου χωρὶς νὰ ἔχη λάβει καμμίαν ἀπόφασιν. Ἐξῶ,

ἡ ἡμέρα ἔσβυνε, βροχερὰ καὶ γλυκεῖα βαπτίζουσα εἰς νάματα φθινοπωρινῆς ποιήσεως τὸν κυανοῦν ναὸν τοῦ Ἀγίου-Παύλου. Τὰ φανάρια τῶν ξενοδοχείων ἔχυναν κόκκινην τὴν λάμπιν τους. Τὰ μαγαζιά ἐφωτίζοντο ἀπὸ ἕνα ζωηρὸ κίτρινον φῶς καὶ εἰς τὴν προθήκην ἑνὸς ἐμπορικῶν μερικῶν πηγῆς βαμβακεροῦ ὑφάσματος ἀπλωμένου ἀποτελοῦσαν μίαν πινελιάν κτυπητοῦ ἄστρου μέσα εἰς τὸ φῶς τοῦ βραδιοῦ.

Ἀπὸ τὴν πόρταν τοῦ σταθμοῦ ἐξήρχοντο κύματα κόσμου. Ἡ Ζοζάννα δὲν ἐτολμοῦσε νὰ διασχίσῃ τὸν δρόμον. Παρετήρησε ἕναν πάγκον κοντὰ εἰς τὸ κίοςκι. . . Ἐνα βράδν τῆς προηγούμενης ἐβδομάδος ὁ Νοέλ τὴν ἐπεριμένε' ἐκεῖ.

Τὸν ἐσυλλογίζετο μὲ ἀγάπην καὶ μὲ φόβον. Ἐδίσταζε. . . Ναί; . . . Ὁχι; . . . Ὅμως δὲν ἔδειλοῦσε. Εἶχε διατρέξει ἕναν μεγάλον κίνδυνον καὶ εἶχε γνωρίσει ἀγωνίας χειροτέρας, τὸ θλιβερὸ ἐκεῖνο βράδν τῆς ἐξομολογήσεως. Ἄλλὰ τότε ἀνεπώλει ἕνα φάντασμα μάλλον. Ἦτον ἄνθρωπος τώρα, ὁ ὁποῖος ἀπειλοῦσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν ζωὴν τῆς, ὁ ὁποῖος εἰσῆρχετο ἤδη εἰς τὴν σκέψιν τῆς. . .

Ναί; . . . Ὁχι; . . . Ἐλαβε ἀπότομα τὴν ἀπόφασιν! . . . Καὶ μὲ σιγὴ βῆμα, μὲ τὸ κεφάλι γυμμένο, γεμάτη ἀπὸ τύψεις συνειδήσεως καὶ δεισιδαίμονα τρόπον τινὰ φόβον ἐφθάσεν εἰς τὸν Νοέλ.

Ὁ ἴδιος τῆς ἀνοῖξε τὴν πόρταν. Ἦτο μόνος. Τὰ ἐπιπλα ἦσαν σκεπασμένα, αἱ εἰκόνες καὶ οἱ καθρέπται κεκαλυμμένοι, τὰ παρκέτα γυμνά. Ὁλόκληρον τὸ σκοτεινὸ καὶ ἀνηχητικὸν ἐνδιαίτημα τοῦ Νοέλ ἦτο γεμάτο ἀπὸ βραδινὴν σιωπήν.

Εἰς τὴν κίτρινην κάμαραν ἡ ὠραία ἀνταῦγια τῶν σιγῶν ἔσβυνε. Ὁ Νοέλ δὲν ἠθέλησε νάανάγῃ τὸ φῶς.

— Πολὺ ἄργησες! τῆς εἶπε. Δὲν θέλω νὰ σοῦ κάμω παράπονα. . . Εἶνε βράδν ἀποχαρτισμοῦ. . . Πρέπει νὰ περάσῃ ἡσυχᾶ, ἂν ὄχι εὐθύμα. . . Τί ἔχεις;

— Τίποτε. . .

— Εἶσαι λυπημένη;

— Εἶμαι λυπημένη γιατί φεύγεις. . .

— Θέλεις νὰ μείνω;

— Τί ἰδέα! . . . Θὰ σὲ περιμένῃ ὁ πατέρας σου. . .

— Δὲν ἔχεις παρὰ νὰ μού πῆς: «μείνε!» Θὰ μείνω. . . Πρῶτα κ' ἀπ' ὅλα ἐσὺ!

— Ἀγαπημένε μου Νοέλ! ἠμπορεῖς ὅλα νὰ τὰ θυσιάσῃς, τὰς ὑποθέσεις σου, τὰς διασκεδάσεις σου, τοὺς φίλους σου, τοὺς γονεῖς σου! . . .

'Αλλά δεν έχω ανόητες ιδιοτροπίες. Νά φύγεις απόψε αγάπη μου... Μόνο πριν φύγεις αγάπησέ με πολύ περισσότερο από πάντοτε! 'Υποφέρω...

Τὴν ἔπληρε σὰ χέρια του :

— Κεῖν ὑποφέρω...

Εἶχαν πολὺ ἀγαπηθῆ εἰς τὴν χρυσὴν ἀμοσφαίραν τοῦ δωματίου αὐτοῦ, θερμοῦ ὅπως ὁ ἥλιος καὶ ὅπως ὁ πόθος, ἀπόμερον, κρυφοῦ, ἠδονικῶς, ὁμοίου μένα φῶς ἀναμμένον, ὁμοίου μὲ μίαν ἔστιαν καίουσαν καὶ ποῦ ἦτον διὰ τοὺς δύο ἔραστὰς αὐτὴ ἡ καρδιὰ τοῦ παλιοῦ σπιτιοῦ — ἡ καρδιὰ τοῦ κόσμου.

Τώρα δὲν τὸ ἀνεγνώριζαν πλέον τὸ ἐρωτικόν τους δωμάτιον καθὼς τὸ εἶχε ἀλλάξει ἡ νύκτα καὶ ἡ ἐποχὴ τοῦ ἔτους...

'Ο Νοὴλ ἀναμετροῦσε τὸ διαρρεῦσαν διάστημα — δύο μῆνες! — 'Ο Σεπτέμβριος ἤγγιζε, ἤρχετο νὰλλάξῃ τὰς ἀποχωρήσεις τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰ χρώματα τῶν κήπων, καὶ τὰ πράγματα καὶ τὰς ψυχὰς ὑπὸ τὴν ἐπίρρειαν τοῦ φθινοπώρου.

'Ἡσθάνθη ὅτι μία περίοδος τῆς ζωῆς του — ἡ πλέον ταραγμένη, ἡ πλέον πυρετώδης — ἐτελείωνε ἐκεῖ, εἰς αὐτὸ τὸ δωμάτιον μὲ τὸ τελευταῖον βράδυ τοῦ Ἀγούστου.

— 'Αγαπημένη μου, ξέρεις ὅτι τὸ ὄραϊον θέρος τῆς ἀγάπης μας ξεφυλλίζεται ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ χέρια μας, σὰν ἓνα τριαντάφυλλο ποῦ μὰς ἔχει δώσει ὅλα τὰρώματά του καὶ ποῦ δὲν θὰ μυρισωμεν πιά;... Δὲν λυπάσαι γι' αὐτό;... 'Όταν θὰ ξαναγυρίσω ἀπὸ τὸ Λουανιάν, οἱ ἡμέρες θὰ εἶνε μικρότερες, τὰ βράδια ψυχρότερα δὲν θὰ πᾶμε πλέον εἰς τὸ Δάσος, Ζοζάννα!... Θὰ μιλοῦμε τότε κοντὰ στὴ φωτιά... Θὰ ἐργασθοῦμε τότε μαζὶ... Θὰ διαβάζῃς ἐσὺ ἐπάνω ἀπὸ τὸν ὄμο μου, ἀνιαρότατα πράγματα ποῦ ἐγὼ θὰ γράφω... Θὰ μὲ συμβουλεύῃς κάποτε... Τί ὄραϊα ποῦ θὰ εἶνε... 'Επειτα θὰ ἔλθῃ μιὰ ἀνοιξὶς ἄλλη ἓνα θέρος ἄλλο κατόπιν... 'Αλλά δὲν θὰ ξαναζήσωμεν πιά τις ἡμέρες τῆς Σεβρέξ...

Τρυφερά, περισσότερο παρὰ ποτὲ τρυφερά, ἐφιλοῦσε τὰ μαλλιά τῆς Ζοζάννας, τὴν ἔσυρε ἐπάνω του.

— Ζοζάννα, εἶνε θέρος ἀκόμη ἀπόψε...

'Ανθίστατο κάπως εἰς τὸν ἐναγκαλισμὸν του καὶ τὸ ἀνταπέδιδε μὲ ἀτονίαν τὰ φιλήματά του. Αὐτὸς τὴν ἠρώτησε :

— Τί ἔχεις λοιπὸν; Σὲ στενοχωρῶ;... Εἶσαι κουρασμένη... Ποτὲ δὲν ἦσουν ἔτσι.

— 'Ω! Νοὴλ...

'Ἐκλασε μέσα εἰς τὰ χέρια τοῦ ἀγαπημένου της ὡσὰν θέλουσα νὰ εὖρη ἐκεῖ καταφύγιον.

— 'Ακουσε... Δὲν ἤθελα νὰ σοῦ τὸ πῶ... μὰ ὅταν μ' ἔσφιξες ἐπάνω στὴν καρδιά σου αἰσθάνθηκα ὅτι τίποτε δὲν ἤμπορῶ νὰ σοῦ κρύψω... 'Εσυνήθισα νὰ σοῦ λέγω τὰ πάντα τὸ παραμικρὸ μυστικὸ μοῦ εἶνε βάρος! 'Ω!... φίλε μου, ἂν ἤξερες!...

— Τί λοιπὸν; πὲ μου...

— Δὲν ἤθελα νὰ σοῦ τὸ πῶ... Σ' ἐφοβόμουν... γιὰ τὸ μικρὸ... 'Αναπολοῦσα τὴν συζήτησίν μας τοῦ περασμένου βραδιοῦ... Κ' ἔσκεπτόμουν ὅτι εἶνε δικαίωμά μου καὶ καθήκον μου ἀκόμη νὰ μὴν αὐξάνω τὴν ἀνησυχίαν σου... νὰ μὴ σέρεθίζω ἐναντίον τοῦ μικροῦ μου...

— Μὰ τί εἶνε λοιπὸν ἐπιτέλους; 'Ἐξηγήσου! ἐφώναξε ὁ Νοὴλ. Τί ἤθελες νὰ μοῦ κρύψῃς;

— Λοιπὸν... 'Ἦλθε...

— Ποιὸς;

— 'Ο Μαυρίκιος Νατιέ.

'Ἐρριψε τὸ ὄνομα χωρὶς νὰ σκεφθῆ κἄν, διότι ἦτον εἰς τὸ ἄκρον τῶν χειλέων της. 'Ο Νοὴλ ἐπανέλαβε :

— Μαυρίκιος Νατ...

Κ' ἀφηνιδίως, ἐννοῶν :

— Εἶνε... ἐκεῖνος;...

'Ἡ Ζοζάννα εἶπε μὲ στενάγμὸν ἓνα ἀόριστο ναί... 'Ο Νοὴλ ἀνωρθώθη. 'Ἐκείνη ἔπαυσε νὰ στενάξῃ ἀλλ' ὁ Νοὴλ ἠσθάνετο τὴν σπασμωδικὴν πίεσιν τῶν βραχιόνων της ὀλόγουρά του, τὴν θερμότητα τοῦ προσώπου της ἐπάνω εἰς τὸν λαιμὸν του, τὰ δάκρυά της. Μὲ μίαν κίνησιν διέσπασε τὸν σφιγτὸν ἐναγκαλισμὸν.

— Τὸν ἐδέχθη;

Εἶχαν καθίσει εἰς τὴν ἀκρὰν τοῦ κρεβατιοῦ, πλάγι-πλάγι. 'Ἡ ὄψις τοῦ Νοὴλ ἐφαίνετο κάτω ἀπὸ μίαν ἀνταύγειαν μῶβ φωτός, ὄψις ὠχρὰ ὄψις ἀγνωστος εἰς τὴν Ζοζάνναν. 'Ἐν ἄλλο βράδι, ὕστερα ἀπὸ τὴν τρομερὰν ἐξομολόγησιν εἶχε ἰδῆ τὸ ἀγωνιώδες αὐτὸ πρόσωπον, τὰ ἀκίνητα καὶ γεμάτα ἀγανάκτησιν μάτια, τὰ χλωμὰ χεῖλη... 'Ἐκραύγασε :

— 'Οχι!... ὄχι!... δὲν τὸν ἐδέχθηκα δὲν θὰ τὸν δεχθῶ πλέον... 'Ἦλθε στὴν ἐφημερίδα χθὲς ὅταν ἔλειπα... Ἐδῆκα τὸ ἐπισκεπητιεῖό του σήμερα... Αὐτὸ εἶν' ὄλο, ἀπολύτως ὄλο, σοῦ δρᾶζομαι... Μὲ πιστεύεις, ἀγάπη μου, πὲ μου, μὲ πιστεύεις;...

— 'Ἦλθε... 'Αλήθεια, πολὺ τόλμη ἐχρειάζετο!... Καὶ γιατί;... Τί σὲ ἤθελε;

— Δὲν ξέρω!...

— Δὲν ὑποθέτεις;... Μίσησε!... 'Ἐμπρός! — 'Ἰδέαν δὲν ἔχω... Δὲν ξέρω τίποτε... Τὸ πρόσωπον τοῦ Νοὴλ ἔγεινε γαληνιώτερον.

— 'Απεφάσισες ὀριστικῶς νὰ μὴ τὸν δεχθῇς;... 'Ἐδώκες παραγγελίαν;... Ναί... 'Υποθέτω ὅτι δὲν ἔχεις νὰ πῆς τίποτε μ' αὐτὸν τὸν κύριον, καὶ τίποτε νᾶκούσης ἀπ' αὐτόν...

— Τίποτε... 'Ἡσύχασε, Νοὴλ!

— Βλέπεις ὅτι εἶμαι ἥσυχος... Δὲν παραφέρομαι. Μιλῶ μὲ ἡρεμίαν... Δὲν θὰ πῆς κί' αὐτὴν τὴν φορὰ ὅτι σὲ κάμνω νὰ λυπηθῇς γιὰ τὴν εὐκρινείάν σου... 'Οὐτ' ἐγὼ, οὔτε σὺ ἔχομε τίποτε νὰ φοβηθοῦμε. Εἴμεθα ἀσφαλεῖς ὁ ἓνας διὰ τὸν ἄλλον.

'Ἦτον γαλήνιος, διότι τὸ ἤθελε, ὅμως ὑπῆρχαν εἰς τὴν φωνὴν του τόνοι ἀλλοιωμένοι. Εἶπε :

— Γιατί δὲν μοῦ τὸ εἶπες ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτὸ τὸ γεγονός ἀφοῦ μάλιστα δὲν εἶχες καμμίαν εὐθύνην γι' αὐτό; Τί δάκρυα, τί φόβος!... Μᾶτρόμαξες... 'Ἦτον τόσο εὐκόλο νὰ μοῦ τὸ πῆς μόλις ἦλθες...

— Τόσο εὐκόλο;... Φτωχέ μου Νοὴλ!...

'Αναπόλησε τὶς σκιῆς ποῦ μοῦ ἔκαμνες κάθε φορὰ ποῦ ἐφαίνονταν ὅτι θυμοῦμαι... Καὶ τὴ συνομιλία μας τῆς 'Αρμενονβίλλης... 'Ο ἔλαφρότερος ὑπαινιγμὸς διὰ τὸ παρελθὸν σὲ κάμνει ἔξω φρενῶν! Ναί, σ' ἐφοβόμουν, πολὺ σ' ἐφοβόμουν!

— Σὺ ἐφοβόσουν ἐμένα, σὺ, Ζοζάννα! ἐκραύγασε ὁ Νοὴλ. Εἶνε δυνατόν;... Δὲν μιλεῖς σοβαρὰ...

— Πολὺ σοβαρὰ.

— Ζοζάννα! ἀγαπημένη μου!... — δὲν ἐσυλλογίζετο πλέον τὸν Μαυρίκιον, — Ζοζάννα νὰ σ' ἀγαπῶ τόσο, νὰ καταδαμάζω τὰς ὀρμὰς μου καὶ τὰς βιαιότητας ὅχι ὅλες τις φορές, μὰ πολὺς φορές, πάρα πολλές φορές... γιὰ νὰ ἀκούω νὰ λὲς εἰς μίαν περίστασιν τόσο σοβαρὰν ὅτι μὲ φοβεῖσαι... 'Αν κάποτε σοῦ εἶπα λόγια περισσότερο παράλογα παρὰ προσβλητικά, ἂν τὸ πάθος μ' ἔκαμε τρελλὸν ἄ! ἐτιμωρήθηκα σκληρὰ, ἐτιμωρήθηκα... 'Ἐφοβόσουν! Καὶ γιατί λοιπὸν; Θεέ μου!... Μήπως τάχα εἶμαι ἱκανὸς νὰ σὲ ὑποπτεύω διότι ἓνας ἄνθρωπος ποῦ ἔδιωξες ἀπὸ τὴν ζωὴν σου, περιφέρεται γύρω σου!... 'Ἐχω τὸ καθήκον νὰ σὲ προστατεύσω, καὶ τὸν μεγάλον πόθον νὰ σὲ κάμω εὐτυχῆ... Πῶς μὲ παραγνοῶεις!...

— Δὲν παραγνοῶεις τὰς προθέσεις σου,

Νοὴλ... 'Αλλά δὲν εἶσαι κύριος τῶν σκέψεών σου... Σὲ εἶδα κάποτε νὰ ὀχυρᾷς καὶ νὰ τρέμῃς ἀπὸ λύσσαν γιὰ μίαν λέξιν ποῦ σοῦ ἔλεγα, ἢ ποῦ δὲν ἤθελα νὰ σοῦ πῶ... Σὲ εἶδα εἶδα νὰ κλαῖς ἀπὸ ἀπελπισίαν μέσα στὴν ἀγκαλιά μου... Καὶ ἀπόψε ἐφοβήθηκα τὴν παράλογον ὀργήν σου, ἐφοβήθηκα τὴ θλίψιν σου... 'Ἐφοβήθηκα πρὸ πάντων γιὰ τὸ παιδί.

— Τὸ παιδί;... 'Ἐφοβόσουν μήπως μίσση τὸ παιδί! Ναί... ἐννοῶ... Λοιπὸν...

'Ἐστράφη πρὸς τὴν Ζοζάνναν τῆς ἐπῆρε τὰ χέρια

— Λοιπὸν θάπαντήσω εἰς τὴν εὐκρινείαν σου μὲ ἀνάλογον εὐκρινείαν, θὰ σὲν θαρρύνω ἀφοπλίζων ἐγὼ ὁ ἴδιος τὸν ἑαυτὸν μου, ταπεινούμενος ἐνώπιόν σου... ἀκουσε... Προχθὲς τὸ βράδυ εἰς τὸ Δάσος αἰσθάνθηκα μίαν ταραχὴν φρικώδη μέσα μου, μίαν μέθην ἀπὸ μῖσος... Δὲν σοῦ τὸ εἶπα... Γιατί θὰ μὲγκατέλειπες εὐθὺς μὲ φρίκην... 'Ἐμίσησα τὸ παιδί σου. Εὐγνήθηκα τὸν θάνατόν του...

— Νοὴλ!... Σὺ!... Τὸ εὐχθήθης!...

— 'Ω! δὲν ἔδωκα τύπον εἰς τὴν εὐχὴν μου... δὲν αἰσθάνθηκα εὐχαριστήσιν εἰς τὴν ἰδέαν αὐτὴν ποῦ σὲ συνταράζει, ποῦ μ' ἐτάραξε καὶ μένα εὐθύς... Αἰσθάνθηκα ἐντροπήν!... 'Αντέδρασα... Δὲν εἶμαι κακός, τὸ ξέρεις πολὺ καλά!... Καὶ κατόπιν ὀρκίσθηκα νὰ γείνω ὁ καλύτερος φίλος τοῦ Κλαυδίου, νὰ τὸν θεωρήσω τοῦ λοιποῦ παιδί δικό μου, νὰ τὸν ἀναθρέψω μὲ φροντίδα... καὶ ἴσως... μὲ στοργὴν... 'Ἐκαμα σχέδια γι' αὐτόν ποῦ θὰ τὰ μάθῃς... 'Ἦθελα νὰ σοῦ τὰ πῶ ἀπόψε... Ζοζάννα, μὲ πιστεύεις, μὲ συγχωρεῖς;...

— Μὲ ὄλη μου τὴν καρδιά... Καὶ ὅμως!...

'Ανετριχάει.

— Τί φρικώδης ἀρρώστια ποῦ εἶνε ἡ ζήλεια!... 'Εσύ, ἓνας ἄνθρωπος τόσο εὐθύς, τόσο γενναῖος, εὐχήθῃς σχεδὸν ἓνα δυστυχισμένο μικρὸ... τὸ μικρὸ μου... 'Ω!...

— Μὴ μὲ στενοχωρῆς, Ζοζάννα!... 'Υπέφερα πολὺ. Αὐτὸ μὲξιλεῶνε.

— Κ' ἐγὼ πάλιν ποῦ σὲ εἶχα ἰδῆ νὰ ὑποφέρεις ἐφοβούμενη μήπως προκαλέσω ἀπόψε νέαν κρίσιν... 'Αλλά κάτω ἀπὸ τὰ χεῖλη σου τὰ χεῖλη μου πῶς ἤμποροῦσαν νὰ κρατήσουν τὸ μυστικόν; Πρέπει χαρὰ καὶ λύπη ὅλα νὰ μᾶς εἶνε κοινά... Νοὴλ!

Τὸν ἐκρατοῦσε εἰς τὴν ἀγκάλην της κ' ἔβλεπε νὰ λάμπουν τὰ ὕγρα μάτια του.

[Ἐπεται τὸ τέλος]

[Μετάφρ. Α. Κ.]

MARCELLE TINAYRE

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Ἡ γλωσσική δουλεία εἰς τὴν Βουλὴν

Ἡ ἐξαφνικὴ ἐξέγερσις κατὰ τῆς γλωσσικῆς δουλείας, μέσα εἰς τὴν Βουλὴν, εἶνε ἓνα γεγονός τοῦ ὁποίου ἡ σημασία ἐτονίσθη ἀρκετὰ ἀπὸ τὸν καθημερινὸν τύπον. Καὶ ἔκρηξε νὰ τονισθῇ. Ἔως τότε ἡ δουλεία αὐτὴ ἀπασχολοῦσε μόνον τοὺς στενοὺς κύκλους τῶν λογίων καὶ τῶν γλωσσολόγων, δι' ὅλον δὲ τὸν ἄλλον κόσμον τὸ γλωσσικὸν ζήτημα ἦτο ἀπλούστατα ἓνα θέμα σχεδὸν φρενολογικόν. Ποῦ ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐδίδεν ἀφορμὰς ἀστείτητων, ἀγανακτήσεων, ὑστερισμῶν, ψευδαισθησεων καὶ συλλαλητηρίων. Ἡ πρώτη περίστασις ποῦ τὸ περίφημον ζήτημα εἰσήλθεν εἰς τὴν Βουλὴν, ἦτο περίστασις κοινοπραγική. Καὶ εἰσήλθεν ὄχι διὰ νὰ συζητηθῇ, ἀλλὰ διὰ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἄμνην τοῦ κράτους κατὰ φανατικῶν ἐπιδρομῶν καὶ νὰ οἴρῃ μίαν κυβερνήσιν. Τὸ ὅτι μετὰ ὀλίγα μόλις ἔτη εἶδαμεν τὸ θέμα τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς, συζητούσης εἰς συνεδριάσεις ὁλοκλήρους, τὰ δικαιώματα τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας, ἀποτελεῖ ἓνα σταθμὸν διὰ τὴν πνευματικὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ τόπου, τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι δὲν ἐπεριμέναμεν τόσοσιν γλίγωρα.

Ἄς δοξάσωμεν τὸν Θεόν. Τὰ ἀπλούστερα ζητήματα εἶνε πολὺ συχνὰ ἐκεῖνα ποῦ ἀγγοῦν περισσότερο νὰ λυθοῦν. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀπλούστερον ζήτημα, εἰς τὴν φύσιν τοῦ τουλάχιστον, ἀπὸ τὸ ζήτημα αὐτὸ τῆς γλώσσας. Διότι τὸ νὰ ἔχῃ ἓνα ἔθνος τὴν γλῶσσάν του, μετὴν ὁποῖαν ὁμιλεῖ, αἰσθάνεται, συνεννοεῖται, παθαίνεται ζῆ καὶ πεθαίνει, μίαν γλῶσσαν ζωντανήν, διαμορφωθεῖσαν σύμφωνα μετὸς νόμους, κατὰ τοὺς ὁποίους διεμορφώθησαν ὅλαι αἱ γλῶσσαι τοῦ κόσμου, καὶ ἔπειτα νὰ ἔρχεται νὰ συζητῇ ἂν αὐτὴ εἶνε ἡ γλῶσσα του καὶ νὰ ἀμφιβάλλῃ ἂν εἶνε αὐτή, καὶ νὰ τὴν περιφρονῇ ὡς χυδαίαν ἢ ἀνάξιαν του καὶ ὕστερα νὰ προσπαθῇ ν' ἀναστήσῃ μίαν γλῶσσαν ποῦ ἐλάλησαν οἱ πατέρες του πρὸ αἰώνων καὶ τῆς ὁποίας οὔτε τὴν προφορὰν καλὰ καλὰ δὲν γνωρίζει καὶ νὰ εἰσαγγῇ εἰς τὰ σχολεῖα του, ὡς ζωντανήν, μίαν γλῶσσαν νεκρὰν καὶ νὰ βασανίζῃ τὰ παιδιὰ του, διὰ νὰ τὰ μάθῃ, οἱ τοὺς ἀπὸ τὸν πρῶτον νὰ γράφεται ὅς καὶ νὰ δημοιογῇ μίαν ἐκπαίδευσιν τραγελαφικὴν ὡς θέαμα καὶ ἀποκτηναιτικὴν ὡς οὐσίαν, ὅλ' αὐτὰ καὶ χίλια ἄλλα σχετικὰ καὶ παρεπόμενα, ὄχι μόνον συζητήσεως σοβαρᾶς εἶνε ἀνάξια, ἀλλὰ οὔτε θέμα διὰ τὴν κοινωτέρα φάρσιν δὲν εἰμποροῦν νὰ ποτελέσωσιν, μετὸ ποσὸν τῆς ἡλιθιότητος ποῦ εἶνε ποτισμένα. Καὶ ὅμως, διὰ λόγους νεοελληνικῆς ψυχολογίας, ποῦ δὲν εἶνε τώρα ἡ στιγμή νὰ ἐξετασθῶν, ὅλ' αὐτὰ τὰ κοινότητα πράγματα καθήκοντα νὰ δεθοῦν εἰς ἓνα τόσοσιν μεπεδεμένον κόμπον, ποῦ νὰ χρειάζεται τὸ σπαθὶ ἐνὸς Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, διὰ νὰ τὸν λύσῃ.

Ἐπὶ τέλος δύο-τρεῖς ἄνθρωποι ἀνέβησαν εἰς τὸ βῆμα τῆς Βουλῆς διὰ νὰ διαμαρτυρηθοῦν κατὰ τῆς ἀποκτηναιτικῆς βίας ποῦ ἐξασκεῖ τὸ κράτος ἐπὶ τῶν πτωχῶν ἐγκεφάλων τῆς νέας γενεᾶς καὶ νὰ βροντοφωνήσωσιν εἰς τὴν Βουλὴν καὶ τὸ ἔθνος, ὅτι, ἐπὶ τέλος, τὰ παιδιὰ μας πηγαίνουν εἰς τὸ σχολεῖον, πρῶτα διὰ νὰ μάθωσιν νὰ γράφωσιν καὶ νὰ μεταχειρίζωσιν κανονικῶς τὴν γλῶσσαν τους — τὴν ἰδικὴν τους γλῶσσαν — καὶ δεύτερον καὶ κυριώτερον νὰ μάθωσιν κοντὰ

εἰς τὰ γράμματα τὰ πράγματα, ποῦ εἶνε καὶ ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ὄχι διὰ νὰ μνηθοῦν εἰς τοὺς μηχανισμοὺς τῶν δυϊκῶν ἀριθμῶν καὶ τῶν εἰς μὴ ρημάτων. Τὶ ἀπλούστερον πράγμα ἂν αὐτὸ ποῦ ἐζήτησαν οἱ νέοι αὐτοὶ ἄνθρωποι τῆς ἑλληνικῆς Βουλῆς; Ἐβταν μίαν ἀλήθειαν ἀπὸ τῆς ἀληθείας τοῦ Λαοῦ. Καὶ ὅμως ἐχρειάσθη ἓνας αἰὼν ἐλευθέρου βίου τοῦ κράτους, διὰ νὰ προπαρασκευάσῃ τοὺς ἀνθρώπους, ποῦ εὐρήκαν τὸ θάρρος νὰ ἐκτομίσωσιν τὴν φοβερὰν αὐτὴν ἀνακάλυψιν. Ἄς εἶνε βέβαιοι ὅτι αἱ νέοι γενεαί, τὰς ὁποίας ἐλευθεροῦν ἀπὸ τὴν φοβερωτέραν καὶ ἡλιθιωτέραν δουλείαν, θὰ τοὺς ἀναγνωρίσωσιν μίαν ἡμέραν τὸν ἠρωσισμόν τους.

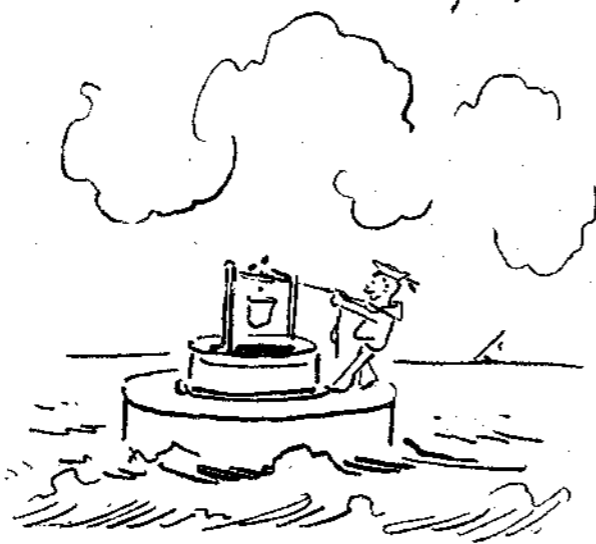
Βεβαίως ἡ γλωσσικὴ δουλεία δὲν θὰ καταλυθῇ αὔριον καὶ ἡ γλωσσικὴ μάσκαράτα δὲν θὰ λήξῃ εἰς τὰς ἡμέρας μας. Εἶνε μία κοινωνιολογικὴ ἀλήθεια ὅτι αἱ μεταβολαὶ εἰς τὰ ἦθη γίνονται μετ' ἐξαιρετικῆν βραδύτητα. Καὶ τὸ γλωσσικὸν μας ζήτημα καθήκοντα κυρίου καὶ πρὸ πάντων ζήτημα ἠθολογικόν. Ἄν δὲν εἶχε καταστήσει θὰ εἶχε λυθεῖ πρὸ πολλοῦ. Τὸ εὐχάριστον εἶνε ὅτι προχωροῦμεν ὁποσδήποτε πρὸς τὴν ἐπιθυμητὴν λύσιν. Ἢδη εἰς ἀρκετὰ μεγάλην ἔκτασιν, εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, τὸ ζήτημα εἰμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ, λυμένον. Δὲν ὑπάρχει σήμερον λογοτέχνης, μετὰ τὴν ἀξίαν, ποῦ νὰ μεταχειρίζεται ὡς ὄργανόν του ἄλλην γλῶσσαν ἀπὸ τὴν νεοελληνικὴν. Εἰς τὴν ποίησιν, εἰς τὸ δράμα, εἰς τὸ διήγημα, εἰς τὸ μυθιστόρημα, εἰς τὰς ἐντυπώσεις, εἰς κάθε εἶδος λογοτεχνικῆν δημιουργίαν, ἡ γλῶσσα μετ' ἐλαφρᾶς παραλλαγᾶς, κανονικομένης ἀπὸ τὴν ἀτομικὴν καλαισθησίαν τοῦ καθενός, ἐπὶ τοῦ παρόντος, εἶνε μία, ἡ νεοελληνικὴ γλῶσσα. Διότι ὁ καλλιτέχνης πρῶτος ἐνόησεν ὅτι οὔτε εἰκόνας ζωντανᾶς εἰμπορεῖ νὰ ναστήσῃ, οὔτε αἰσθήματα νὰ ὑποβάλλῃ, οὔτε ψυχικὰς καταστάσεις νὰ ἐκδηλώσῃ, οὔτε ὕψος νὰ δημιουργήσῃ, μετὰ τὰς οἴνας, τὰ ὄρα, τὰς οἰσάνας, τοὺς ὁδόντας καὶ ὅτι ἡ θοῆ, ὁ ὁδός, τὸ ὄς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα παλαιοντολογικὰ ὄργανα δὲν τοῦ χρησιμεῖον εἰς τίποτε. Ἐνόησεν ἀκόμη ὁ καλλιτέχνης ὅτι ἀποξενούμενος ἀπ' ὅλας τὰς φραστικὰς ποιικίας καὶ τοὺς ἰδιωτισμοὺς τῆς γλώσσας του καὶ ἀντικαθιστῶν ἕξαρτα τὸ: *παραίτημα μετὰ τὸ μικροῦ δειν* καὶ τὸ *φθασα στὸ ἀμῆν* μετὰ τὸ *ἐπὶ ξηροῦ ἀμῆς*, κινδυνεύει νὰ ξεπαγιάσῃ ὁ ἕιδιος. Καὶ ἐπὶ τέλος εἶδε καὶ ἀποεῖδε ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ στοιχειῶδες δεσμεῖον τῆς φράσεως, ἡ συνοχή καὶ ὀργανικὴ διάπλασις τοῦ λόγου, τὸ κοινότερον πλεξίμον τῶν στοιχείων τῆς γλώσσας, μετὰ τὴν ἀρμονίαν, ζωὴν καὶ κίνησιν, κατανοοῦσε κυριολεκτικῶς ἀνεφικτον, μετὰ τὰ ταχυδακτυλογικὰ μέσα τῆς ἀναμύξεως ἀρχαίων καὶ νέων στοιχείων, εἶδε καὶ ἀποεῖδε καὶ ἔκαμε τὸν σταυρὸν του καὶ ἔπῃρε τὴν γλῶσσαν του τὴν περιφρονημένην καὶ τὴν ἔκαμεν ὄργανον τῆς ψυχῆς του καὶ τῆς τέχνης του. *Κ'* ἔτσι ὁ καλλιτέχνης ἐλευθερώθη. Ἄλλὰ ἡ ἐκπαίδευσις, ἡ κοινωνία, τὸ ἔθνος, πότε θὰ ἐλευθερωθοῦν; Αὐτὸ εἶνε τὸ μέγα ἐρώτημα.

Εὐτυχῶς ἦλθεν ἡ στιγμή καὶ συγκινήθη ὀλίγον καὶ ἡ Βουλὴ. Αὐτὸ εἶνε ἓνα σημαντικὸν βῆμα. Διότι ὅταν ἡ Βουλὴ συγκινεῖται, ὅλον τὸ ἔθνος ἀρχίζει νὰ ἐνοῖ ὅτι καὶ αὐτὸ συμβαίνει. Ὁ ἑλληνικός τράχηλος, ὁ ὁποῖος ἀποφέρει πολλοὺς ζυγούς, θάρχησιν νὰ αἰσθάνεται καὶ τὸν φοβερὸν αὐτὸν ζυγὸν τῆς γλωσσικῆς δουλείας. Καὶ θὰ ἔλθῃ στιγμή, ποῦ θάπορῃ καὶ ὁ ἕιδιος πῶς τὸν ὑπέφερε τόσοσιν καιροῦν. Διότι ἐπὶ τέλος αὐτὸς κανένα λόγον δὲν ἔχει νὰ τὸν ὑποφέρῃ.

Μαύρα μάτια ἂν ἔχῃς κόρη, μαύρα εἶν' ὅαν δύο ἐλῆς
Ἐχ' εἰς στήθος ἰσάντοσιν μύγουλο τρανταφυλλίς.

Μ' ἐπλήρωσαν δύο μάτια ποῦ λάμπουν ὡς πλανήτες
Δυὸ κοπιτέρῃς οὐαίτες καὶ πῶς νὰ ἱατρυνθῶ.

Ρίξε νερὸ στὴν πόρτα σου, περνώντας νὰ γλυστρήσω
Ναῦρω ἀφορμὴ τῆς μάνας σου νὰ μπῶ νὰ σοῦ μιλήσω.

Μέσα στὴ μέση τοῦ γυαλοῦ εἶν' ἓνα πηγαδάκι
Πίνουν οἱ ναῦτες τὸ νερὸ, καὶ ἀροῦνται τὴν ἀγάπη.

Ἡ λειψὴ δὲν τοῦ χρειάζεται. Χρειάζεται εἰς ὄσους ἔχουν ἀνάγκη νὰ ἐνδύσονται μ' αὐτὴν τὴν ἡλιθιότητα, τὴν ἀμάθειαν ἢ τὴν πονηρίαν τους. Αὐτοὶ θὰ μείνουν γυμνοὶ ὅταν πνεύσῃ ὁ ἀνεμὸς τοῦ Αἰσωπείου μύθου. Καὶ ὅταν ὁ ἀνεμὸς αὐτὸς εἰσέλθῃ ὀρηκτικώτερος ἀπὸ τὰ νομικά παραθύρα καὶ εἰς τὸ μέγαρον τῆς ὁδοῦ Σταδίου, ἢ Ἑλληνικὴ Βουλὴ θὰ πάσῃ τὸ μερίδιον τῆς ἐλευθερίας τῆς. Διότι ποῖος θὰ εἰμπορῆ πλέον νάγορεύῃ ἐκεῖ μέσα ἐπὶ τέσσαρας ὥρας, χωρὶς νὰ λέγῃ τίποτε, εἰς μίαν γλῶσσαν ποῦ ὅλοι θὰ τὴν ἐνοοῦν καὶ ὅλοι θὰ τὴν αἰσθάνωνται;

Π. Νβ.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Νικόλαος Κονεμένος

Εἰς τὰς ἀκόσμητες ἡμέρας ἀπέθανε στὴν Κέρκυρα ὁ Νικόλαος Κονεμένος, γέρος πλέον καὶ παρατραβηγμένος παρὰ μέτρον.

Τὸ ὄνομα τοῦ Κονεμένου εἰς τοὺς ἀναγνώστας, τὸ μάλιστα, τῶν «Παναθηναίων» δὲν εἶνε ἐντελῶς ἄγνωστον.

Ὅμοια γνωστὸν εἶνε μόνον εἰς ὄσους ζητοῦν ἐπιμονὰ τὰ ὠραία καὶ δυνατὰ βιβλία — ποῦ εἶνε τόσο λίγα καὶ τόσο δυσεῦρετα σήμερον.

Τὸ ἔργον τοῦ Κονεμένου θὰ μείνῃ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Νεοελληνικῶν γραμμάτων συνδεμένον μὲ ὄσων προόδον παρατηροῦμεν σήμερον εἰς τὸ ζήτημα τῆς γλώσσης ἰδίως, διότι κυρίως γλωσσικὴ εἶνε ἡ ἐργασία τοῦ Κονεμένου. γλωσσικὴ ὑπὸ μίαν περιορισμένην καὶ ἀμέσως καταφανῆ ἐποψίν, ἐφ' ὅσον τὸ ἔργον τοῦ δὲν ἀναλυθῆ λεπτομερέστερα, μελετώμενον βαθύτερα. Ὑπόσχουσα σελέως ἀκρῶς φιλολογικαί, ἀπληραγμένα γλωσσικῶν ζητημάτων καὶ διὰ ταῦτα χρειάζεται ἡ ἰδιαιτέρα μελέτη.

Ὁ ἄνθρωπος τοῦ Χορβατίου, ἔφαρνα, ἓνα φανταστικὸν συμβολικὸν διηγηματίον εἰς τὸ τέλος μίας τῶν δύο του θαυμασιῶν περὶ Γλώσσης μελετῶν θὰ μείνῃ ὠρισμένως ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα καλλιτεχνικά πεζογραφήματα ποῦ ἔχει νὰ δεῖξῃ ἡ γλῶσσα μας.

Τὰ δύο Γλωσσολογικά φυλλάδια, ἐκδοθέντα τὸ πρῶτον εἰς τὴν Κέρκυρα τὸ 73 καὶ τὸ δεύτερον εἰς τὰς Πάτρας τὸ 74 εἶνε αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἀναφέρω ἀνωτέρω καὶ εἰς τὰ ὁποῖα κατακουρελιάζεται ἡ Καθαρευοσύνη, καὶ ἠμνολογεῖται ἡ δημοτικὴ ἢ γλῶσσα τῶν μανάδων μας, τῶν παιδιῶν μας, ἡμῶν αὐτῶν, ὁσῶκις εἴμεθα παραδομένοι εἰς ἑαυτούς. Ὅση ἔλλειψις σχέσεως καὶ συνοχῆς ὑπάρχει μὲ τὴν λεγομένην καθαρευοσύνην καὶ τὴν ἀρχαίαν, τόσο ἀρρηκτὸς δεσμὸς καὶ τὸση ἐξελιγμένη ὁμοιομορφία μεταξύ τῆς ὁμιλουμένης καὶ ἐκείνης τῶν προγόνων μας.

Τὰ δύο αὐτὰ φυλλάδια τοῦ Κονεμένου εἶνε τὰ φωτεινότερα σημεῖα τοῦ λεγομένου Γλωσσικοῦ ζητήματος, ἀνεῦ ὑπερβασίων καὶ φωνασκίας, μετρημένα καὶ στερεὰ καὶ φωτεινὰ μέχρις ἀποτυπώσεως διὰ τοὺς μύσους καὶ τοὺς κακοπιστούς.

Ὁ Κονεμένος ἐκτός τῶν περὶ Γλώσσης ἔργων του αὐτῶν, ἐξέδωκεν τὸ 76 τὴν *Οἰογένειαν* μελέτην φιλοσοφικοκοινωνικῆν ἐπὶ τοῦ θεσμοῦ τοῦ Γάμου, μίαν μελέτην βαθυτάτης παρατηρήσεως καὶ γνωμῶν ἀκρῶς τολμηρῶν κατ' ἐπίφασιν, κατὰ βάθος ὁμῶς ἀκρῶς ἀνθρωπίνων καὶ συμφάνων πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὴν ἀληθειαν.

Τὸ βιβλίον αὐτὸ τὸ ὁποῖον εἶνε τελείως σχεδὸν δυσεῦρετον θὰ ἤξιζε νὰ ἀνατυπωθῆ ὡς διδαχθῶν οἰσημερινοὶ πολλὰ ἐξ αὐτοῦ διδάγματα. Ἐκτός τῆς Οἰογενείας ὁ Κονεμένος ἔγραψε καὶ ἐτύπωσε τὸ 1901 τὴν *Διαθήκην* του ἔργον διὰ τὸ ὁποῖον ἐγὼ ὁ ἴδιος

ἔγραψα μικρὸν ἀνάλυσιν ὅταν ἐξεδόθη εἰς τὰς ἰδίας ἐδῶ στήλας. Ἐν εἰς αὐτὸν καὶ χόρον θὰ ἐπανερχομην εἰς τὸ ὠραῖον αὐτὸ βιβλίον εἰς τὸ ὁποῖον θίγονται πλείστα ὅσα ζητήματα μετὰ τῶν ὁποίων τὰ προσφιλέστερα εἰς τὸν συγγραφεὰ, τὰ τῆς Οἰογενείας, τῆς γλώσσης καὶ ἄλλα ἔχοντα σχέσιν μὲ τὴν Ἐθνικὴν μας ἀποκατάστασιν καὶ πρόδον.

Ἐργον τοῦ Κονεμένου εἶνε ἐπίσης καὶ μία διατριβὴ περὶ ἐνὸς ἐγκλήματος γενομένου πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐν Κερκύρα. Ἄν ἐνθυμοῦμαι καλά πρόκειται περὶ τινος δικαστικῆς πλάνης ὃ δὲ Κονεμένος τάσσεται πάντοτε παρὰ τὸ πλευρὸν ἐνὸς καταδικασθέντος ἀδῆλου. Τὸ βιβλίον αὐτὸ ἐν πάσῃ περιπτώσει εἶνε περιεργότατον καὶ ἐνθυμοῦμαι ὅτι ὅταν τὸ ἀνέγνωσα μοῦ ἔκαμε βαθυτάτην ἐντύπωσιν.

Ὁ Κονεμένος ἔγραψε καὶ ἰταλικά κάποιον ἔργον, ἀλλ' αὐτοῦ οὐτε τὸ ὄνομα ἐνθυμοῦμαι τόρα. Εἶμαι πολὺ στενοχωρημένος ποῦ γράφω προχειρῶς δι' ἓνα τέτοιον σφόν, καὶ παρηγοροῦμαι μόνον μὲ τὴν τὴν ὑποχρέωσιν ποῦ ἀναλαμβάνω ἀπέναντι τοῦ ἑαυτοῦ μου καὶ τῶν ἀναγνωστῶν μου νὰ ἐπανέλθω ἀργότερα ὅσον ἡμπορέσω ἀνταξιώτερον διὰ μίαν τὴν ὑπερήφανη κορυφὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ὁ Κονεμένος ἐκτός τῶν ἔργων τὰ ὁποῖα ἀνεφύρα ἔγραψε καὶ στίχους. Πρὸ πολλῶν ἐτῶν ἐξέδωκε ἓνα τόμον ποιημάτων μὲ τὰ ἀρχικὰ στοιχεῖα τοῦ ὀνόματός του. Τὰ ποιήματα εἶνε τὸ πλείστον σατυρικά, τινὰ ἀστεία καὶ πολλὰ ὀλίγα λυρικά.

Ὅπως μοῦ γράφει ὁ ἴδιος. «Ἐἶνε ποιήματα συνθεμένα στὴν ἡλικία μετὰ τῶν 26 καὶ 32 χρόνων...» Φαίνεται ὁμῶς ὅτι καὶ κατόπιν ἐστιχοῦργησε, διότι εἰς ἓνα ἄλλο γράμμα τοῦ μοῦ ἀναφέρει τὰ ἐξῆς... «Ἐὰς φανῆ παραξένο πῶς ἀπὸ τὴν ἡλικία τῶν 32 ὡς τῶν 60 δὲν εἶχα κάμει οὐτε ἓνα στίχον. Στοιχὸν 60 μοῦ ξαναεἶρε ἡ ὄρεξι, ἡ γὰ νὰ πῶ σωστότερα ἡ ἰκονότης καὶ ἀπὸ τότε ὡς τὰ σήμερα (μοῦ γράφει στὰ 1902) ἔχω συνθέσει μερικά ποιήματα».

Τόρα τί γίνονται αὐτὰ τὰ ποιήματα εἶνε ἄγνωστο. Ἐλπίζω πῶς οἱ δικοὶ του θὰ τὰ φροντίσουν.

Μὲ ὀλίγες γραμμῆς αὐτὸς εἶνε ὁ νεκρὸς τῆς Κέρκυρας, ἓνας ἀπὸ τοὺς φωστῆρες τῆς Ἑπτανήσου, στὸν τάφο τοῦ ὁποῖου μορὸν νὰ ξαναγραφῆ ὃ, τι εἶνε γραμμένο στὸν τάφο τῶν Ζαμπελαίων βγαλμένο ἀπὸ τὴν παλαιὰ Γραφῆ.

Τὸ σῶμα σου ἐν εἰρήνῃ ἐτάφη τὸ δὲ ὄνομά σου ζήσεται εἰς γενεάς.

M. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

Ἀρ. Η' Ἀραβαντινοῦ, ἱατροῦ Ἀσκληπιδίου καὶ Ἀσκληπιδία. Λειψία, τύποις Δρουγουλίνου 1907. —

Ὁ κ. Ἀραβαντινός, ὁ διακεκριμένος συγγραφεὺς, ὁμιλητὴς καὶ ἐκλαικευτὴς ἱατρικῶν θεμάτων, ὀριζμένως κρατεῖ ἀπὸ τὴν εὐγενικὴν γενεάν τῶν παλαιότερων ἰατροφιλοσόφων, ἡ ὁποῖα μᾶς ἔδωκεν ἓνα Ἄφεντιούλην, ἓνα Ἀναγνωστάκη, ἓνα Παῦλον Ἰωάννου καὶ ἡ ὁποῖα μὲ τὴν στενήν καλλιέργειαν τῶν εἰδικῶν καὶ τοὺς ἀδόξους ἀγῶνας τῆς ἐπαγγελματικῆς ἱατρικῆς, φαίνεται δυστυχῶς ἐκλείπουσα ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Οἱ ἱατροὶ ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν γίνονται ἐπὶ μᾶλλον ἀφιλοσόφητοι, θεραπευταί. κατὰ συνθήκην, χειροτέχνη ἀπὸ δεξιότητος καὶ πείρας ἢ ἐμπειρικῶν ἀπὸ ἐπιστήμης. Αἱ μεγάλοι τελειοποιήσεις τῶν τεχνικῶν μέσων τῆς διαγνώσεως κατέλυσαν βαθυτὴν τὴν ἱατρικὴν σκέψιν, οἱ ἐπαγγελματικοὶ ἀγῶνες τὴν ὄρεξιν τῶν ἀνωτέρων μελετῶν καὶ ἡ ἀφθονία καὶ ἀπλοποιήσις τῶν θεραπευτικῶν μέσων καὶ μεθόδων τὴν διάκρισιν τῆς κλινικῆς ὑπεροχῆς καὶ ἀξίας. Καὶ ὁμῶς ἡ τέχνη ἐξακολουθεῖ νὰ εἶνε μακρὰ, κατὰ τὸν Ἱπποκρατικὸν ἀφορισμὸν καὶ ἡ κρίσις χαλεπὴ

καὶ ἡ πείρα σφαλῆσά καὶ ὁ καιρὸς ὀξύς. Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἰδιαιτέρως, ὅπου αἱ ἀμύλλαι εἶνε πάντοτε πονηραὶ καὶ αἱ νίκαι ἀδοξοί, ἡ ἱατρικὴ διατρέχει περιόδον καταπτώσεως καὶ ἐπιστημονικῶν ὑποβασμῶν, ἢ δὲ ἱατρικὴ Σχολὴ τείνει νὰ υποβιβασθῆ εἰς ἐπαγγελματικὸν σχολεῖον, ὅπου ἡ διδασκαλία τῶν στενῶν εἰδικῶν ἀντικαθίστῃ ἀνεπαισθήτως τὴν σπουδὴν τῶν γενικωτέρων καὶ φιλοσοφικωτέρων κλάδων τῆς ἐπιστήμης, τὴν ἀπεργαζομένην τοὺς ἀληθεῖς καὶ ἀξίους τοῦ ὀνόματος ἐπιστήμονας. Διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἡ ἐμφάνισις ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐργασιῶν ἐπιστημονικῶν, ἀναφερομένων εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν τῆς Ἱατρικῆς, τὰς ὁποίας τὸ κράτος θεωρεῖ ἀχρηστοὺς διὰ τὴν νέαν γενεάν τῶν Ἑλλήνων ἱατρῶν, ἀποτελεῖ φαινόμενον πορηγορὸν καὶ ἀξίον πάσης προσοχῆς καὶ πάσης ἐνθαρρύνσεως. Καὶ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ὁ κ. Ἀραβαντινός, ἰδιώτης αὐτὸς ἱατρός, ὅπως συμβαίνει συνήθως εἰς τὸν τόπον αὐτόν, ἐρχεται νάναπληρώσῃ τὴν ἀδιαφορίαν τοῦ κράτους καὶ τοῦ ἱατρικοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κέντρου.

Ἡ Ἱστορία τῆς Ἱατρικῆς δὲν διδάσκειται εἰς τὸν τόπον ὅπου ἐγενήθη ἡ Ἱατρικὴ. Ἡ σπουδὴ τῆς ἐξελέξεως μᾶς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία διὰ τὴν εὐρύτητα καὶ τὴν ἔκτασιν αὐτῆς, εὐρίσκειται πάντοτε ἐν τῷ γίνεσθαι, σπουδὴ ἀνεῦ τῆς ὁποίας εἶνε ἀδύνατον νὰ ὑφωδῆ ὁ ἱατρός ὑπεράνω τοῦ κοινοῦ ἐμπειρισμοῦ, θεωρεῖται πολυτέλεια ἢ σχολαστικισμὸς. Ἡ μελέτη τῆς Ἑλληνικῆς Ἱατρικῆς, ἡ ὁποία ἀπρησχόλησε τὰς μεγαλύτερας ἱατρικὰς διανοίας τῶν αἰώνων, διὰ τὴν ὑπέροχον φιλοσοφικὴν ἐποπτείαν καὶ τὴν βαθυτάτην παρατήρησιν, ποῦ χαρακτηρίζεται τῶν ἑλληνικῶν ἱατρικῶν δαιμόνων, καὶ ἡ ὁποία μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς τροφοδοτεῖ πᾶσιν ἱατρικὴν σκέψιν καὶ μελέτην, δὲν εἶχε σχεδὸν τίποτε νὰ παρουσιάσῃ εἰς τὸν τόπον ὅπου ἐλατρώθη ὁ Ἀσκληπιός, ὅπου ἐγενήθη ὁ Ἱπποκράτης καὶ ὅπου τὰ ἔρεπια τῶν παναρχαίων ἱατρῶν, καλοῦν ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς γῆς, τοὺς σοφοὺς τῆς οἰκουμένης εἰς σπουδὴν καὶ λατρείαν. Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Ἕλληνες ἱατροὶ διδάσκονται νάποστηθίζουσαν συνταγὰς καὶ νὰ χειρίζονται ὀλίγα ὄργανα. τὰ ὁποῖα θὰ τοὺς ἐξασφαλίσουν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον. Εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν τῆς ἱατρικῆς φιλολογίας τοῦ τόπου τὸ βιβλίον τοῦ κ. Ἀραβαντινοῦ «Ἀσκληπιδίου καὶ Ἀσκληπιδία» ἔδικαιώθη νὰ χαιρετισθῆ, ὄχι μόνον αὐτὸ κατ' ἑαυτὸ καὶ διὰ τὴν ἑσωτερικὴν του ἀξίαν, ἀλλὰ καὶ γενικωτέρων ὡς ἐπιβολὴ καὶ ὡς δείγμα μελετῶν καὶ ἐνασχολήσεων, εἰς τὰς ὁποίας δὲν μᾶς εὐνεΐθισαν οἱ Ἕλληνες ἱατροὶ.

Ἡ πολυεπίδοτος μελέτη τοῦ κ. Ἀραβαντινοῦ εἶνε ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν ἔργον κυριολεκτικῶς ἄρτιον, τεκμηριωμένον, πλούσιον, ἐξαντλοῦν τὸ θέμα του μέχρι τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν. Αἱ πηγὰί τῆς Ἑλληνικῆς Ἱατρικῆς, ἀπὸ τῆς μυθικῆς αὐτῆς καταβολῆς, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τοῦ πρώτου ἱατροῦ ὅστις ἀνέβη τὸν Ὀλυμπον, καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ λατρεία ἀπέτελεσε τὴν παλαιωτάτην ἱατρικὴν πράξιν, ἠνωμένην ἀκόμη, ὅπως εἰς πάντας τοὺς παναρχαίους λαοὺς, πρὸς τὴν θρησκευτικὴν λατρείαν, ἐρευνῶνται εἰς ὅλην τὴν προσιτὴν ἔκτασιν καὶ ἡ ἀρχέγονος Ἑλληνικὴ ἱατρικὴ, ὅπου τὸ μυστήριον ἐνάναται πρὸς τὴν παρατήρησιν καὶ ἡ θρησκευτικὴ πίστις πρὸς τὴν κλινικὴν ἐμπειρίαν καὶ ὅπου τὸ φάρμακον ἐναλλάσσεται πρὸς ἐπιπόδῃ καὶ ἡ χειρουργικὴ ἀγωγή πρὸς τὴν ἐγκοιμήσιν τὰς μυστηριώδεις ἐπεμβάσεις, ἀναπαύονται εἰς ὅλην τὴν τὴν κοίτην, ἐπὶ θρησκευτικῶν τεχνικῶν καὶ τὴν πρωτογενῆ σοφίαν. Ὅλοι αἱ γνωσταὶ μυθολογικαὶ καὶ ἀρχαιολογικαὶ πηγὰί ἐχρησίμευσαν εἰς τὸν πολυμυθὴ συγγραφεὰ καὶ φωτισμένον παρατηρητὴν διὰ νάπαρησῃ, ὅσον τὸ δυνατόν, τελειότεραν τὴν ἀναστυλῶσιν τῆς ὠραίας ἱατρικῆς ἐποχῆς, ἡ ὁποία χάνεται εἰς τὰ βάθη τῶν χρόνων. Μὲ τοιαῦτα ἐφό-

δια ἀπηρτίσθη ἡ πλουσία σειρά τῶν κεφαλαίων, εἰς τὰ ὁποῖα κατὰ σειράν ἐξετάζεται ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ἀσκληπιοῦ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον, ἡ ἰδρυσις τῶν Ἀσκληπείων, ἡ φύσις καὶ ἡ λειτουργία αὐτῶν, ἡ προπαρασκευαστικὴ καὶ εἰδικὴ θεραπεία τῶν νόσων, διὰ σειράς ἱατρικῶν καὶ θρησκευτικῶν πράξεων καὶ περιγραφῶν, μὲ τὴν δύναμιν καὶ τὴν χάριν ποῦ χαρακτηρίζει τὸν συγγραφεὰ. τὰ ἱερά τῆς Τριχίης, Τιθορέας, Κῶ, Ἀμφιαρέου, τῶν ὁμοίων τῶν ἀρχαιολογικῶν θησαυρῶν φέρει κατ' ἐκάστην εἰς φῶς ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη. Εὐνόητον εἶνε ὅτι διὰ νὰ δώσῃ τὸσον τελείαν, πλήρη καὶ τεκμηριωμένην εἰκόνα τῶν Ἀσκληπειῶν ὁ συγγραφεὺς, ἔπρεπε νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψει πᾶσας τὰς μέχρι τοῦδε γενομένας ἀρχαιολογικὰς ἐρεῦνας καὶ ἐρμηνείας καὶ κατὰ τόπον δὲ νὰ μελετήσῃ τὰ πλείστα σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν. Καὶ οὐδὲ εἰς τοῦτο ὑπέκρησεν ὁ φιλόπρονος συγγραφεὺς. Ἡ ἀρχαιολογικὴ τεκμηρίωσις τοῦ ἔργου τὸν ἐφορᾶται ὑπὸ τὴν ἐποψίν αὐτὴν εἰς τὸ ὕψος τῆς συνόλης ἀξίας τοῦ ἔργου.

Ὅτι ὁμῶς χαρακτηρίζει εἰς πρωτοτυπίαν καὶ παρατήρησιν καὶ σκέψιν τὸ ἔργον τοῦ Ἑλλήνου ἱατρο-ιστορικοῦ εἶνε ἡ ἐρμηνεία τῶν πλουσιῶν ἐπιγραφῶν, τὰς ὁποίας ἔφεραν εἰς φῶς αἱ ἐρευναι τῆς Ἐπιδάουρου. Ἡ σημασία τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ διαφώτισις τῶν παναρχαίων ἱατρικῶν τούτων κειμένων, ὑπὸ κλινικοιστορικὴν καὶ θεραπευτικὴν ἐποψίν, εἶνε μεγάλη. Αἱ διαγνώσεις τῶν νόσων ὑπὸ τῶν ἱερέων τοῦ Ἀσκληπιοῦ, αἱ ἐφαρμοζόμενα θεραπευτικὰ καὶ ὑγεινὰ μέθοδοι, αἱ ἀσκοῦμενα ὑπὸ τοῦ θεοῦ διὰ χειρὸς τῶν ἱερέων αὐτοῦ χειρουργικαὶ ἐπεμβάσεις ἀποτελοῦσι θέματα ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέροντα τὴν ἱστορίαν τῆς ἱατρικῆς. Καὶ πῶς ἐρμηνεύεται, κατὰ τὸ ἐφικτόν, ἀκριβῆ τῶν κειμένων τούτων, ἐχρειάζετο συμβολὴ ἰδιοτήτων καὶ γνώσεων τὰς ὁποίας δυσκόλως ἀνεύρισκεται κανεὶς συγχρονισμὸς εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐρμηνευτήν. Ὁ κ. Ἀραβαντινὸς εὐρέθη συνενόων τὴν ἱατρικὴν γνώσιν, πρὸς τὴν φιλολογικὴν μόρφωσιν καὶ γνωριμίαν τῶν Ἑλλήνων ἱατρικῶν συγγραφέων καὶ κυριώτατα πρὸς τὴν ἑλληνικὴν αὐτοῦ ἰθαγένειαν. Ἡ τελευταία αὐτῆς ἰδιότης εἶνε ἰδιαιτέρως σημαντικὴ, εἶνε δὲ γνωστὸν πόσον οἱ ὀλίγοι ἀξιοὶ Ἕλληνες ἐρμηνευταὶ τῶν ἑλληνικῶν κειμένων ὑπερέβαλον τοὺς Ἑυρωπαίους συναδέλφους των, ζῶντες ἐπὶ τοῦ θιάτρου αὐτοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου καὶ ἐν μέσῳ τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως, ἢ τις ἔφερον ἐν πολλοῖς μέχρις ἡμῶν τὰ ἦθη καὶ τὴν ψυχολογίαν τῶν ἀρχαίων. Ὑπὸ τὴν ἐποψίν αὐτὴν αἱ ἐρμηνείαι τοῦ κ. Ἀραβαντινοῦ, διακρίνοντες, μετὰ ἰδιαιτέρας παρατηρητικότητος, εἰς τὰς κλινικὰς καὶ θεραπευτικὰς αὐτὰς παρατηρήσεις τῶν ἀρχαίων πλακῶν, τὰ στοιχεῖα τῆς πραγματικῆς κλινικῆς παρατηρήσεως καὶ θεραπείας ἀπὸ τῶν στοιχείων τῆς συναφῆς ἀγυρτείας ἢ δεισιδαιμονίας, ἀποτελοῦν ἀξιοσημεῖωτον ἐπιτυχίαν, ἡ δὲ μέθοδος τὴν ὁποίαν ἐφήρμοσεν ἀνοίγει τὴν ὁδὸν πρὸς μᾶλλον ἐμπειριστικωτέρων μελέτην καὶ ἐρευναν τῶν γρασπῶν τούτων τεκμηριῶν, τὰ ὁποῖα ἡ τύχη ἔφερε μέχρις ἡμῶν.

Ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν ὁ διακεκριμένος συνάδελφος, φέρει διὰ τῆς τελευταίας αὐτοῦ μελέτης, εἰς τὴν πρῶτην ἱατρικὴν μας φιλολογίαν τὸ πρῶτον εἰς τὸ εἶδος του ἔργον, πλουσιωτάτην δὲ συμβολὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἱατρικῆς. Τὸ ὅτι Ἕλληνας ἱατρός εἶνε ὁ παρουσάων τὴν μελέτην αὐτὴν, ἀποτελεῖ τιμὴν διὰ τὴν νεώτερον Ἑλλάδα καὶ τίτλον διὰ τὸν συγγραφεὰ ἀξίον πάσης ἀναγνωρίσεως.

ΔΟΚΤΩΡ ΑΛΦΑ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

Ἀγγλικὴ ἀρχαιολογικὴ Σχολὴ. Συνεδρίασις τῆς 23 Φεβρουαρίου. — Ἐν ἀρχῇ ὁ Διευθυντὴς τῆς Σχολῆς κ.

Δάκιος έκαμε το έγκώμιον του άρτι θανόντος διασήμου άγγλου Ιστορικού και καθηγητού της αρχαίας Ιστορίας έν τω Πανεπιστημίω της Όξφόρδης κ. Πέλ-
χαιμ.

Είτα ό έταίρος της Σχολής κ. Τάλλαρντ έπραγμα-
τεύθη περί των έπιγραφών, των ανακαλυφθεισών έν
τῷ Ιερῷ της Όρθίας Άρτέμιδος έν Σπάρτη κατό το
παρελθόν έτος άφου ελκε τινά προεισαγωγικώς περί
του σχεδιογραφήματος του ναού.

Αί πλείσταί των έπιγραφών, καιτοι άνήκουσιν εις
τους ρωμαϊκούς χρόνους, έπιχέουσι φώς και έπι της
παλαιότερας Ιστορίας της Σπάρτης. Αύται πραγματεύ-
ονται περί των άγώνων των νέων Σπαρτιατών, των
τελουμένων κατ έτος προς τιμήν της Όρθίας Άρτέ-
μιδος, άναφέρει δ' έκάστη άφιέρωμα γενόμενον υπό
του νικητού τῷ θεῷ. Τό άφιέρωμα ήτο σιδηρούν δρε-
πάνιον, οίον εύρέθη έμπτηγμένον έν όπη μιάς των
ένεπιγράφων στηλών, ένῶ έπι των λοιπών φαίνεται ή
όπη, ήτις έδέχετο τό σιδηρούν όργανον.

Ο τελούμενος άγών, φέρον τῷ γενικόν όνομα Παι-
διχόν ήτο τριττός (μῦθα κελῆα και καθηρατόριν). Η
μῦθα (=μουσα) φαίνεται ότι ήτο μουσικός άγών, ως και
ή κελῆα, διότι κατά τινά έπιγραφήν νικητής ήν Τιμο-
κράτης «εϋστομον ευτροχάλου γλώσσης τοδ' άεθλον
άειρας», τό δέ καθηρατόριν =καταθηρατόριον) παιθα-
νώς άθλητικός τις ένοπλος άγών.

Τίς ή ήλικία των άγωνιζομένων; Ο προσδιορισμός
αυτής παρέχει τινάς δυσκολίας. Ουτό ως έπι τό πολυ
άναφέρονται «μικίζόμενοι» ήτοι παιδες δεκαετείς, άλλ'
άναμφιβόλως ήσαν και μέζονος ήλικίας, διότι παις
τις ήδύνατο πλέον ή άπαξ νά λάβη τοιοῦτο βραβείον,
και έφηβος έτι.

Ην δέ τό άθλον βεβαίως μικρά σιδηρά δρεπάνη,
ή αυτοούσιος άπαξ ανακαλυφθείσα, ρητῶς δέ άναφε-
ρομένη έν τιν των έπιγραφών («δρεπάνη»). Αύτη οδα,
άναμφιβόλως γεωργική, έσοχείτετο προς τήν Όρθίαν
Άρτεμιν, ως θεάν της φύσεως και της γονιμότητος.

Αί ανακαλυφθείσαι έπιγραφαι εινε κατά τό πλεί-
στον έν γλώσση αρχαιζούση, τό δέ περιεχόμενον αυ-
τών και ιδία τά όνόματα των νικητών, άν τά πλείστα
άνήκουσι εις γωστήα Σπαρτιατικά γένη, παρέχουσι
τήν έλπίδα ότι ταχώς θα κατορθωθῆ νά διευκρινηθῆ
μέγα μέρος των γενεαλογιών των έπισημοτάτων οίκων
της Σπάρτης, ως και της χρονολογίας αυτης.

Κατόπιν ό έταίρος της Σχολής κ. Βάς έπραγμα-
τεύθη περί όχρωματικών μνημειων των Νοτίων
Σποράδων. Έν αρχῆ ήμίλησε περί αρχαίων πυρ-
γων, κυκλικών ή τετραγώνων, άπαντώντων πολλαχού
των Κυκλάδων και των Σποράδων (Λέρος, Αστύπα-
λαια κτλ.). Μεταξύ των άλλων ή Νίσυρος σώζει έν
καλή πως καταστάσει τά της πόλεως τείχη μετά έπτά
πύργων, της αρχαίας πόλεως και τεσσάρων κλιμάκων.
Έν δέ τῷ Τήλω σώζεται ή Έλληνική άκρόπολις μετά
των έρηπειών ναού 'υπ' αυτην δέ τά τείχη της πόλεως,
τά μέν εκ λίθων πολυγωνικών, τά δέ τετραγωνικών.
Έν τῷ πόλει τοίχοι ήρειπωμένοι δευκνούν τά θε-
μέλια των οικιών και την διεύθυνσιν των οδών.

Τοιαῦτα έν περιλήψει αί σπουδαία αυτα διαλέ-
ξεις, ως συνάδουον προβολαι πολυαριθμίων φωτεινών
εικώνων.

ΦΥΣΙΟΓΝΩΜΙΑΙ

Γουσταῦος Φουζέρ — Gustave Fougères.

ΕΠΡΟΚΕΙΤΟ φαίνεται τό έργον, του έν Παρισίους
«Συνδέσμου προς υπεράσπισιν των έλληνικών δι-
καιών», του ιδρυθέντος χάρις εις τάς φωτισμένες και
πατριωτικές ενεργείας του καθηγητού κ. Καζάζη και
του φίλου διευθυντού του «Hellenisme», κ. Α. Αδοσ-

Γουσταῦος Φουζέρ — Gustave Fougères

σίδη, τό έργον του συνδέσμου αυτού νά ειναι άποκα-
λυπτικόν όχι μόνον διά τους ξένους αλλά και δι' ή-
μῶς τους Έλληνας. Αί λαμπραι διαλέξεις των κ. κ.
Θ. Όμόλ, Καρόλου Δήλ, Γ. Δεσάν τό άποδεικνύ-
ουν. Και ή σειρά των διαλέξεων αυτών εξακολουθεῖ
μέ την αυτην έπιτυχίαν και ένθουσιασμόν. Μία των
πλέον έπιτυχών και των ώραιότερων ήτο και ή υπό
του καθηγητού κ. Γ. Φουζέρ γενομένη μέ τον τίτλον
ή Γραφική Έλλάς, της οποίας και άποσπάσματα
δημοσιεύουν εις τό τεύχος αυτό τά «Παναθηναία».

Ο κ. Φουζέρ εις μίαν ένθουσιώδη όμιλίαν γεμάτην
άπό αληθείας πραγματικώς άποκαλυπτικώς, ήμίλησε
περί της ωραιότητος της Έλλάδος και την αγάπην
τήν όποιαν τρέφουσιν οι ξένοι προς αυτην εξηγήσας
τους λόγους και αναλύσας αυτην την όμορφίαν μέ ά-
κριβώς καθορισμένους και σαφείς δέν ειναν άκόμη ξε-
χωρίσει, αναλύσει και διακρινει την έλληνικην ωραιό-
τητα. Ο κ. Φουζέρ αρχόμενος της όμιλίαν του ειπεν
ότι ό καλλίτερον περιγραφίνας την ωραιότητα των
ακτών της Έλλάδος δέν ειναι ουτε κανέναν ποιητής
ουτε συγγραφεύς άλλ' ένας Γερμανός γεωλόγος ό Φίλ-
λιπσον. Ημπορούμεν νά ειπωμεν και ήμεεις μετά την
λαμπράν όμιλίαν του, ότι ή καλλιτέρα έκδεις και
διάκρισις της έλληνικής έν γένει ωραιότητος άπό τάς
ωραιότητας των άλλων χωρών, μῶς έπεφυλάττετο
άπό έναν αρχαιολόγον μέ ψυχην και μάτι καλλι-
τεχνικόν.

Αλλως τε ήτο και ό ένδεδειγμένος διά την μελέ-
την αυτην. Ο Φουζέρ δέν γνωρίζει την Έλλάδα μό-
νον άπό την άλλοτε ένταῦθα διαμονήν του ως έταί-
ρος της έν Αθήναις Γαλλικής σχολής: έχει έκτοτε
πολλές φορές ξαναγυρίσει, τελευταίως δέ, αναλαβών
τήν νέαν έκδοσιν του Όδηγού Joanne έπεχειρήσε μα-
κρόν ανά την Έλλάδα ταξειδι εις τό όποιον όφειλο-
μεν και τό πρώτον μέρος της εργασίας αυτης: Αί
Αθήναι και τά περιχωρά της.

Όσοι έπεσεκέρθησαν την Αττικήν έφοδιασμένοι
μέ τον όδηγόν αυτόν ήμπόρεσαν νά εκτιμήσουν χεί-
ρα άπό την γνωστήν αρχαιολογικήν γνώσιν του τό-
που και τό πλήθος των χρησίμων πληροφοριών, τάς

όποιος περιέλαβε εις την πολυτίμον αυτην συλλογήν
του των καλλιτεχνικών θησαυρών και των φυσικών
θεληγέτρων της χώρας.

Γλυκός και συμπαθής, καλλιτεχνικωτάτη φυσιογνω-
μία, ό κ. Γ. Φουζέρ ειναι σήμεραν καθηγητής της έλ-
ληνικής γλώσσης και φιλολογίας εις την Σορβόνην.
Ειναι συγγραφεύς πλείστον αρχαιολογικών μελετών,
μεταξύ των όποιων αναφέρουμεν τάς εξής: Δημόσιος
και ιδιωτικός βίος των Έλλήνων και των Ρωμαίων 1894.
Ανσίον τό κοινόν 1898. Η Μαρτυρία και ή Ανατολική
Αρκαδία.

K. I. M.

Γεώργιος Ζερβουδάκης

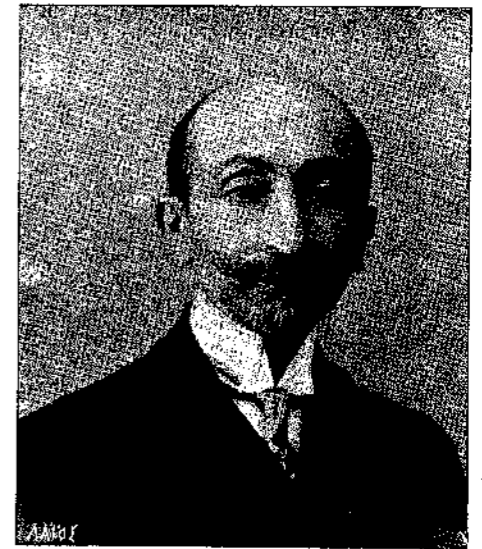
ΙΔΟΥ μία φυσιογνωμία την όποιαν άν συνήντα εις
τόν δρόμον του ό Νίτσε θα έλάμβανεν ως πρότυ-
πον διά νά βασίση στερεώτερον άκόμη την θεωρίαν
του περί Ισχύος και διά νά τραγουδήση βαθύτερον τό
αιώνιον τραγούδι της ζωής.

Σεβαστός φίλος και διαπρεπής συνεργάτης των
«Παναθηναίων» μ' έγνώρισε μέ τον έξέχοντα τρα-
πεζίτην. Ένθουσιώμαι καλώς. Με τάς πρώτας ανταλ-
λαγείσας φράσεις της γνωριμίας, τάς δλος τυπικάς,
και οι δύο εκάμαμεν τό ίδιον πράγμα. Ο κ. Ζερ-
βουδάκης προσήλωσεν επάνω μου έταστικά τά μεγάλα
άμυγδαλωτά μάτια του, όπως έγω τά ιδικά μου επ'
αυτού. Ένόησα άμέσως ότι μ' έβλεπεν άπό τό ύψος
των εκατομμυρίων του. Τό πράγμα ήτο φυσικώτατον
άφου κ' έγω τον έβλεπα άπό τό ύψος των όνειρών
μου. Φαίνεται ότι έπι του έπιπέδου αυτού συνητή-
θησαν αί σχέσεις μας και, καθώς γνωρίζετε, εις οι-
αύτας περιπτώσεις τό αίσθημα τό γεννώμενον εις την
άνθρωπινήν ψυχην θα εινε, είτε άμοιβαία άδιαφο-
ρια, είτε άμοιβαία εκτίμησις. Ετύχησεν συνέβη τό δεύ-
τερον και τοιουτοτρόπως είχα την εύκαιρίαν νά τον
μελετήσω περισσότερον, άν όχι ως τραπεζίτην και
έπιχειρηματίαν, ως άνθρωπον όμως μη πάσχοντα άπό
τόν «φόβον του πλυσίου» και έρωτευμένον μέ τό
ώραϊον και τό αγαθόν.

Πράγματι ή αγάπη του αυτη προς τό ώραϊον και
τό αγαθόν τον κατέστησε περίβλεπτον όχι μόνον έντός
του Έλληνισμού της Αιγύπτου αλλά παντού όπου
ύπάρχει έστα και ένας Έλλην μόνον. Μετρώφρων,
προσηνέστατος εις δλους και γενναϊόδωρος. Οι Έλ-
ληνες της Αλεξανδρείας τον προσορίζουν διά την θέ-
σιν την όποιαν άφήκε κενήν ό θάνατος του Αβέρωφ
διότι δέν έχει τίποτε άπό τάς δυστροπίας εκείνας των
πολυταλάντων που καθίστουν τον άνθρωπον άπεχθῆ.

Μορφωμένος όσον όλίγοι εκ των πλουσίων μας και
νοῦς θετικώτατος εις τάς εργασίας του, εινε ό γλυκύ-
τερος όνειροπόλος μέσα εις τό σπίτι του. Τό χόρημα
δέν κατάρθωσε νά πετρώσει τά αισθήματά του μέ τά
όποια τον έπροϊόνει ή φύσις, και μεθ' δλας τάς
άσχολίας του εύρίσκει τον καιρόν νά βυθίζεται
εις τό ιδανικόν. Αιτόν τον γλυκύν όνειροπόλον σάς
παρουσιάζω σήμεραν, όστις παθαίνεται εμπροσθεν ενός
τοπίου του Κορώ ή μιάς εικόνας του Έγγρ, και ό
όποιος έχει μεταβάλῃ τό μέγαρον του εις μίαν πλου-
σίαν πνακοθήκην όπου άντιπροσωπεύονται όλα αί
σχολαι όλων των εποχών άπό της Αναγεννήσεως μέχρι
σήμερον.

Μέσα εις αυτόν τον ναόν της Τέχνης, όπου τό πνεῦμα
και ή ψυχή μεταρροῦνται, και παρά την πλουσίαν
βιβλιοθήκην του όπου οι μεγαλειότεροι ποιηται και
συγγραφεύς άντιπροσωπεύονται διά των έργων των,
είχα την εύτυχίαν ν' ακούσω τον κ. Ζερβουδάκην ψι-
θυρίζοντα τά όνειρά του. Εινε ένας άπό τους περι-
παθείς νοσταλγούς της Αττικής, της γῆς αυτης της
αιωνίας και Ιερῆς, άπό την όποιαν εξήλθε τό φῶς

Γεώργιος Ζερβουδάκης

που έπλημμύρισε την ανθρώπιότητα. Μου εξεμυστη-
ρεύθη μέ ένα μικρόν παράπονον ότι δέν την έπεσεκ-
έφθη άκόμη την Αττικήν, διότι έπι έπταετίαν δέν
εξήλθε της Αιγύπτου ένεκα των άτελεσθέντων εργα-
σιών του, αιχμάλωτος του μόχθου, άλλ' ότι τό μύχιον
όνειρον του εινε παρά τον γαλανόν Σαρανικόν νά
όνειροπολήση μίαν ήμέραν. Αλλ' άν δέν είδε τάς Α-
θήνας μέχρι σήμεραν δέν εινε μόνον τό πολυάσχολον
άλλ' ένα αίσθημα καλλιτεχνικόν, ένα αίσθημα βαθύ
και δικαιολογημένον δι' ένα όνειροπόλον. Δέν ήθελε
νά χύση, όπως ό Σέλλει, τό όνειρον τό όποιον έχει
πλάσει ή φαντασία του διά τάς Αθήνας και τό
όποιον ίσως θα του άφήσει ή πραγματικότης. Τά
μάτια του όμως άπήστραψαν άπό αληθινήν χαράν
όταν έβεβούθη ότι ή Αττική δόλοκληρος και ως
πραγματικότης εινε ένα άτελεσθέντον δράμα του όποίου
ή γοητεία δέν λησμονείται ποτέ.

Επειτα άπό τό ώραϊον αυτό δειλιόν όπου ένεβά-
θυνα εις την ψυχην του ανθρώπου, τον είδα επανει-
λημμένως εις τό γραφεϊον του και εις τον δρόμον.
Αλλ' έξω άπό τό σπίτι του εινε άλλος άνθρωπος. Ως
ό Προτεῦς όστις παρά τάς άκτάς της Αιγύπτου διήρ-
χετο τάς ήμέρας του, αλλάζει μορφήν. Εινε πάντοτε ό
προσηνής και ήμερος άνθρωπος αλλά συγχρόνως και
ό είλωος της εργασίας. Κάθε δευτερόλεπτον που περνῶ,
εινε μετρημένον όπως τά λόγια του. Αδύνατον εις τό
γραφεϊον του νά τον ακούσετε συζητούντα διά νά πε-
ράσει ή ώρα. Όχι, διότι εκεί σφυρηλατεί τον χρυσόν
μέ τον όποιον θα πραγματοποιηση όλα του τά όνει-
ρα, όλας τάς ευγενικάς διαθέσεις της ψυχής του της
φερομένης μετά τόσης όρμης εις τό ώραϊον και τό
αγαθόν.

ΠΕΤΡΟΣ ΖΗΤΟΥΝΙΑΤΗΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ

ΤΗΝ περασμένην εβδομάδα έόρτασε την εικοστήν
έπετηρίδα της ή Έφημερίς των Κυριών. Τό σαλόνι
όπου ευρίσκουν κάθε Σάββατον άπόγευμα οι λόγιοι
είνα καταφύγιον, μέ θερμην υποδοχήν και εύχάριστην
όμιλίαν, κάποτε και μέ άπαγγελίαν στίχων, έκτακτος

κίνησις τὸ ἐξώρησε. Ἡ Κυρία Παρρέν ἐδέχετο τὰ συγχαρητήρια ὅλων. Καὶ τὴν βραδυὰν ἐκείνην ὑπεχώρει ἀπέναντι τῆς χαρᾶς καὶ ἐσβυνε ἀπὸ τὸ πρόσωπόν τῆς μὴ ἀσάλλητος γραμμὴ ἀσθηρότητας πού διαφαίνεται συνήθως ἐπάνω εἰς τὸ πρόσωπόν τῆς, καὶ ἡ ὁποία προδίδει τὴν ἐργάτιδα τῆς πένας. Ἐργάτιδα μᾶς ζωῆς πνευματικῆς, διπλῆς ζωῆς ὅπως τὴν ὀνομάζει ἡ Κυρία Παρρέν. εἰς τὸ σχετικὸν ἄρθρον τῆς, «εἰς τὴν ὁποίαν ἐξοδουομεν, θναιάζομεν, σπαταλῶμεν ὅλην τὴν δύναμιν μὲ τὴν ὁποίαν ἡ φύσις μᾶς ἐπρωίχασεν, ὅλον τὸ φῶς τοῦ πνεύματος, ὅλον τὸ σθένος τῆς ψυχῆς»

ΕΝΑ μικροσκοπικὸν περιοδικὸν ἀπὸ 4 σελίδας κατὰ μῆνα ἐκδίδεται εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ὄνομάζεται Ἰδέα. Γράφεται βέβαια καὶ ἀπὸ μικροσκοπικοὺς συντάκτας, πού βρισκόνται ἐνταίριον εἰς τὸν Πειραιᾶ, ἀλλὰ αἰσθάνονται. Παρακολουθοῦμεν μὲ ἐνδιαφέρον τὰ πρώτα βήματά των. Νὰ καὶ ἓνα ποιηματάκι ἐνὸς συντάκτου 12 ἐτῶν πού ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ τρίτον φύλλον τῆς Ἰδέας:

ΚΕΛΑΛΗΜΑ

Κάθε ἀγῆ τὸ λαλημά σου, ὦ πουλάκι,
Γροικῶ σὺν θρηνοῦ μέσα στὸ κλαρί
Και λέω μὴν ἢ καρδοῦλα σου πονῆ
Μὴ θάνατος σὲ χτύπησε σκληρός.
Μὴ μὴν ἀγῆ τὸ ταῖρι σου νὰ φεγγῆ
Εἶδες μακρὰ, πουλάκι μου φτωχό,
Και σ' ἄφησε τὸ δόλιο μοναχό
Κι' αὐτὸς ὁ πόνος σου εἶναι ὁ κρυφός.

ΓΙΑΝΝΗΣ Μ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΛΑΒΑΜΕΝ τὸ ἀκόλουθον γράμμα: Ἐν τῷ τελευταίῳ φύλλῳ τῶν «Παναθηναίων» κατεχωρήθη μετὰφρασις εἰς πεζῶν τῶν ὀκτώ στίχων, οὓς ὁ ποιητὴς Καρδοῦσης εἶχε ἀπευθίνει πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ὡς τὸ ἔσχατον κύκνειον ἄσμα του. Ἄλλ' ὁ μεταφραστὴς οὐδόλως ἐνόησε, φαίνεται, διότι οὐδεμίαν ἐννοίαν ἀπέδωκε, τοὺς τελευταίους δὲ τῶν στίχων τούτων

Alza le forci omai, fatal sorella,
Perchè tutto co' morti il mio cuor è,

μεταφράσας: «Θραῦν τὴν σμίλην, ὦ μοιραία ἀδελφή, γιατί ὅλη ἡ καρδιά μου εἶναι μὲ τοὺς πεθαμένους».

Ποῦ εἶδε τὴν σμίλην, ἵνα τὴν θέσῃ εἰς τὴν χεῖρα τοῦ ποιητοῦ, ἀφοῦ ἡ λέξις forci, κατὰ ποιητικὴν συγκοπήν ἐκ τοῦ forbici, εἶναι ἀπλοῦστατα τὸ ψαλίδι. Καὶ πῶς τὴν προστακτικὴν τοῦ alza-εγείρειν-μετέφρασε «θραῦν»; Ποία δὲ ἡ μοιραία ἀδελφή; Τάχα ἡ Ἑλλάς, πρὸς ἣν ἀπευθίνεται ὁ ποιητὴς καὶ ἐν τοῖς προηγούμενοις στίχοις; Τούτο φαίνεται νομίζων ὁ μεταφραστὴς. Ἄλλ' ἐὰν ὁ Καρδοῦσης ἀπεκάλεσε ἀδελφὴν τὴν Ἑλλάδα θὰ ἦτο κατώτερος ἑαυτοῦ, διότι μόνον ἡ Ἰταλία δύναται νὰ εἴπῃ τὴν Ἑλλάδα ἀδελφὴν, οὐχὶ δὲ εἰς Ἰταλίος, ἔστω καὶ Καρδοῦσης.

Ἡ ἀδελφὴ δὲν εἶναι ἡ Ἑλλάς, οὔτε πρόκειται περὶ ἀδελφῆς ἐν σχέσει πρὸς τὸν ποιητὴν. Εἶναι ἀπλοῦστατα μία τῶν τριῶν ἀδελφῶν, ἡ Ἄτροπος, ἡ διὰ τῆς ψαλίδος κόπτουσα τὸ νῆμα τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ ταύτην ὀνομάζων ὁ ποιητὴς μοιραίαν-fatale-λέγει ἀπλοῦστατα:

Σήκωσε τὸ ψαλίδι σου, ἦτοι κόψε τὸ νῆμα τῆς ζωῆς μου, ὦ μοιραία ἀδελφή, διότι ἡ καρδιά μου εἶναι ἤδη ὅλη μὲ τοὺς τεθνεῶτας».

ΡΥΣΠΟΣ ΣΤΗΒΑΝ

ΑΝΤΙ πάσης ἄλλης ἀπαντήσεως μεταφερόμεν ἐδῶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ συνεργάτου μας κ. Μαρίνου Σιγούρου, δημοσιευθεῖσα εἰς τὴν Ἔσταν τῆς 13 Μαρτίου.

Κύριε Διευθυντά τῆς «Ἐστίας».

Εἰς τὸ τελευταῖον φύλλον τῶν «Παναθηναίων», γράφον περὶ Καρδοῦται. ἔδωσα περὶ τὴν ἀποφασιστικὴν μετὰφρασιν τοῦ τελευταίου πρὸς τὴν Ἑλλάδα ποιήματός του. Ὁ φίλος μου κ. Α. Καμπάνης ἐδημοσίευσε κατόπιν ἐμμετρον μετὰφρασιν εἰς τὴν «Ἀκρόπολιν».

Εἰς αὐτὸν ἐπετέθη κάποιος εἰς τὸ προχθεσινὸν φύλλον τῆς «Ἐστίας», εἰς δὲ τὸ χθεσινὸν ἐκατηχόρησαν ἐμέ, ὡς ὑπεύθυνον διότι εἶχα τὴν προτεραιότητα. Νομίζω περιττὸν ν' ἀπολογηθῶ δι' ὅσους γνωρίζουν ἰταλικά καὶ δι' ὅσους ἐννοοῦν ἀπὸ ποιήσων διὰ τοὺς ἄλλους θὰ εἴπω ὀλίγας λέξεις Ὁ ἰταλικὸς στίχος τοῦ Καρδοῦται εἶναι:

Alza le forci omai, fatal sorella.

Ἐγὼ τὸν μετέφρασα:

Θραῦν τὴν σμίλη μου, ὦ μοιραία ἀδελφή.

Ὁ διορθωτὴς (ἀγνοῶ ποῖος εἶναι) λέγει ὅτι ἔφραξε νὰ μεταφρασθῇ:

Σήκωσε τὸ ψαλίδι σου, ὦ μοιραία ἀδελφή!

Τὸ τοιοῦτον εἶνε ἀνόητον διότι forci θὰ πῇ σμίλη λιθοφόρον, καὶ μόνον κατὰ συγκοπήν κάποτε καὶ ψαλίδι, ἀντὶ forbice, ὅπως λέγει ὁ Δάντης:

Lo tempo va d' intorno colle force

Ἡ μεταφραζὴ αὕτη δὲν ἀξίζει τὸν κόπον νὰ κινήσῃ τὰ σχόλια καὶ τὰς παρατηρήσεις, κανενὸς, ἀφοῦ ὁ ποιητὴς μεταφράζων δὲν κάμνει θεματογραφίαν.

ΜΑΡΙΝΟΣ ΣΙΓΟΥΡΟΣ

ΑΠΕΘΑΝΕΝ ἐν Πετροπόλει τὴν 2 (ν) Φεβρουαρίου ἐν ἡλικίᾳ 73 ἐτῶν, ὁ διάσημος χημικὸς, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ περιοδικοῦ συστήματος τῶν στοιχείων D. J. Mendelejeff. Γεννηθεὶς τὴν 7ην Φεβρουαρίου 1834 ἐν Tobolsk ἔδρασε κατὰ πρῶτον ὡς καθηγητὴς ἐν Ὀδησσῷ, τῷ 1856 ἔγινε ὑφηγητὴς τῷ δὲ 1863 καθηγητὴς τοῦ Πολυτεχνείου τῆς Πετροπόλεως καὶ μετὰ τρία ἔτη καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς αὐτῆς πόλεως. Ἐν τῷ κυρίῳ αὐτοῦ ἔργῳ «αἱ βάσεις τῆς χημείας» δημοσιεύθη τῷ 1869 ἐξέθηκε τὸ περιοδικὸν σύστημα τῶν στοιχείων, δι' οὗ ἠδυνήθη νὰ προσεῖπῃ τὴν ὑπαρξίν στοιχείων μὴ ἀνακαλυφθέντων ἔτι. Τὰ βραδυτέρον δὲ ἀνακαλυφθέντα στοιχεῖα Γάλλιον, Σκάνδιον καὶ Γερμάνιον, δι' ὧν ἐπληρώθησαν κεναὶ θέσεις στοιχείων τοῦ περιοδικοῦ συστήματος, ἐπεβεβαίωσαν ἐξόχως τὴν ὑπὸ τοῦ Μ. καθ' ὁμάδας διάταξιν τῶν στοιχείων ὡς πρὸς τὸ ἀτομικὸν αὐτῶν βάρος.

T.

Ογνώστους ἀρχαιοδίφης κ. Λεωνίδας Ζῶης εἰς τὸ περιοδικὸν Ζακύνθου «καὶ Μοῦσαι» (τεύχος 330) δημοσιεύει ἱστορικὴν μελέτην περὶ τῶν ἰδιοχειρῶν ὑπογραφῶν τοῦ πολιούχου τῆς νήσου Ζακύνθου Ἁγίου Διονυσίου, αἱ ὁποῖαι ἀφθόνου ἐν τῷ ἀρχαιοφυλακίῳ Ζακύνθου εἰς τὰ βιβλία διαφόρων συμβολαιογράφων ἀπὸ τοῦ 1582-1621. Ἐκ τῶν ὑπογραφῶν τούτων ἀναδημοσιεύομεν δύο, διὰ τὸ περιεργον.

«Ἐγὼ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος ὁ Σιγούρος βεβαιῶν τὰ ἀνοθεν πράγματα πῶς τὰ ἐπεβίβασε ὁ ἄνοθεν ἔγγενής μου ἐργαζόμενος Γρηγόριος καὶ ἡ ἀδελφὴ μου, ἐκεῖνα πού ἐγράφησαν ὡς ἀνοθεν τὰ ἔλαβε, καὶ ἐπέγραψα».

Ἡ ὑπογραφή αὕτη ὑπὸ χρονολογίαν 3 Δεκεμβρίου 1583 ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Διονυσίου κάτωθι τῆς καταγραφῆς τοῦ ἱματισμοῦ τῆς ἀδελφῆς του, Σιγούρας ὀνόματι, συζύγου τοῦ Τζουάνε Γρηγόριου.

Ἐπίσης ἄλλη ὑπογραφή ἀπαντᾷται ἐν σελίδι 359 τῶν βιβλίων τῶν συμβολαιογράφων Μαρτινέγκου Ἡ ὑπογραφή αὕτη, ἀπὸ 3 Νοεμβρίου 1590, ἔχει ὡς ἐξῆς:

«† Ταπεινὸς Ἀρχιεπίσκοπος Ἀγίτης ὁ κατὰ κόσμον Σιγούρος Μαρτινέγκου καὶ βεβαιῶν ὡς ἀνοθεν».

Τὸ βαπτιστικὸν ὄνομα τοῦ Ἁγίου ἦτο Δραγαβίγος, τὰ δὲ μοναχικὰ Δανυῆλ καὶ Διονυσίος.

Ὁ κ. Ζῶης τῷ 1895 ἐξέδωκεν ἐν Ζακύνθῳ εἰς βιβλίον, ἱστορικὴν πραγματείαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ Ἁγιὸς Διονυσίος», τὴν ὁποίαν τόσον εἶχε ἐκτιμήσει ὁ ἀείμνηστος ἐν Παρισίοις ἑλληνοεὐρετὴς Emile Legrand ὡστε ἐσκόπευε νὰ τὴν μεταφράσῃ γαλλιστί.

Εἰς τὴν Λευριαν ἐξεδόθησαν αἱ Ἐπιστολαὶ πρὸς τὴν κόρην μου τῆς Μαρίας φῶν Μονχανόφ-Καλλέργη. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ἀρχικῶς ἐγράφησαν γαλλιστί, ἀνήκουν ὁμοῦ εἰς τὴν Σλαβικὴν φιλολογίαν, διότι ἡ Μαρία Καλλέργη ἦτο κόρη τοῦ ῥώσου στρατηγοῦ κόμητος Nesselrode καὶ τῆς πολωνίδος Θέκλας Gorska Ἐγγενήθη εἰς τὴν Βασσαραβίαν τῷ 1828. Ἐλαβε τὸν πλοῦσιον Ἕλληνα Καλλέργη, τὸν ὁποῖον διεξεύχθη ὕστερα ἀπὸ ὀλίγα ἔτη συζυγικοῦ βίου. Ἀφοῦ ἐπερηγήθη πολλὰς πόλεις τῆς Εὐρώπης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Βασσαβίαν ὅπου ἔλαβε σύζυγον τὸν ἐπιμελητὴν τῶν αυτοκρατορικῶν θεάτρων Σέργιον Μονχανόφ. Αἱ ἐπιστολαὶ τῆς ἀπευθίνονται πρὸς τὴν κόρην τῆς κόμησσαν Μαρίαν Kondenhove εἶναι πλήρεις ὀξείας παρατηρητικότητος καὶ ὠραίων κρίσεων περὶ τῶν διακεκριμένων ἀνδρῶν τῆς Εὐρώπης τοῖς ὁποίοις ἐγγώρισε κατὰ τὴν λαμπρὴν σταδιοδρομίαν τῆς. Ἡ Μαρία Καλλέργη ἐγγώρισε Νικόλαον τὸν Α', Ναπολέοντα τὸν Γ', τὸν Μέττερνιχ, τὸν Βίσμארκ, τὸν Χάινε τὸν Γκωτιέ, τὸν Λίστ τὸν Βάγγερ καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀκόμη. Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι ὡς μία σύνθεσις ἡμίσεος αἰῶνος τῆς πολιτικῆς καὶ φιλολογικῆς ζωῆς τῆς Εὐρώπης.

Ἡ «Nuova Rassegna di letteratura moderne» τῆς Φλωρεντίας, δημοσιεύει εἰς τὸ τεύχος τοῦ Ἰανουαρίου βιογραφικὰς σημειώσεις περὶ τοῦ Ἀθανασίου Χριστοπούλου, τοῦ νέου Ἀνακρέοντος τῆς Ἑλλάδος, καὶ μετὰφράζει ὀκτώ ποιήματά του. Δημοσιεύει ἐπίσης ἐν μέρος ἐκ τῆς περὶ τῆς μετὰφράσεως τοῦ «Ὀρκουτοῦ κ. Γερασίμου Μαρκορά, ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Κάννα καθηγητοῦ εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Παρίας Μεταφράζει ἀκόμη ἐν μέρος τῆς Γλωσσικῆς Ἀδελφολογίας τοῦ κ. Νιφβάνα, καὶ τέλος κάμνει σύντομον νεκρολογίαν εἰς τὸν Γεώργιον Ζουφρέν, διὰ τὸν ὁποῖον, σχετικῶς μὲ τὴν μετὰφρασιν τῆς Θείας Κωμωδίας, ἐπαναλαμβάνει τὴν φράσιν τοῦ κ. Παλαμά, «ὅτι ἐρριξε νερὸ στὸ κρασί τοῦ Δάντε».

ΜΕΤΑ τὸν θάνατον τοῦ Ἀγγλοῦ μυθιστοριογράφου Ροβέρτου Στήβενσον δὲν ἔμεινε καμμία ἄλλη σύγχρονος φιλολογικὴ μορφή ἥτις καὶ τοῦ ὁμοιάξῃ. Σήμερον ὁμοῦ ἀνευρίσκον πολλὴν ὁμοιότητα μετὰ τῶν μυθιστορημάτων αὐτοῦ καὶ τοῦ Lescadio Hearn, ὁ ὁποῖος εἶναι Ἕλληνας γεννηθεὶς εἰς τὴν Λευκάδα. Ὁ Hearn ὑπὴρξεν ἕνας ἐξόριστος καὶ ἕνας ταξιδιῶν, εἶχε κατὰ ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου, πάντοτε εὐρίσκειτο εἰς ἀναζητήσιν νέων ἰδανικῶν εἰς μακρυνούς οὐρανούς. Ἐγκατέλειπε τὴν Ἀμερικὴν, καὶ ἐπεσκέφθη τὸ Μεξικόν, τὴν Μαρτινί-

καν, τῷ 1890 μετέβη εἰς τὴν Ἰαπωνίαν. Ἐργαζομε καὶ ἀπέθανε πλησίον τοῦ Τόκκιου. Ἡ ψυχὴ του εἶχε γίνοι ἐντελῶς ἰαπωνικὴ εἶχε ἀφομοιωθῆ μὲ τὸ περιβάλλον.

ΤΑ Annales ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς εἰς τὴν Γαλλικὴν Κωμωδίαν παραστάσεως τῆς Ἠλέκτρας κατὰ παράφρασιν τοῦ κ. Poizat, εἰς τὸ τεύχος τῆς 17 Φεβρουαρίου δημοσιεύουν ἄρθρον τοῦ Maurice Croiset περὶ τῆς Ἠλέκτρας τοῦ Σοφοκλέους. Ἡ Ἠλέκτρα ὁμοιάζει πρὸς τὴν Ἀντιγόνην εἰς διάφορα σημεῖα. Ἡ ὑπόθεσις ἐλήφθη ἐκ τῶν Χωσφόρων. Ὁ Σοφοκλῆς ὁμοῦ μμιουμένος δεκνύεται ἀνώτερος τοῦ Αἰσχύλου. Παρ' Αἰσχύλῳ τὸ πρόσωπον τῆς Ἠλέκτρας εἶναι δευτερεύον, ἐνῶ παρὰ Σοφοκλεῖ κυριαρχεῖ εἰς ὅλας τὰς σημεῖας ἀπὸ ὀργῆν ἀνίκητον, ἀπὸ τὴν φλογερὰν ζωηρότητα τῶν ἀναμνήσεων, ἀπὸ ἐνέργειαν ἐνταυτῷ καὶ τρυφερότητα. Παρ' Αἰσχύλῳ οἱ θεοὶ, μολοντοὶ ἀόρατοι, ἐφοροῦσι καὶ παρίστανται. Καταφαίνεται ἡ ἐπιτήρεια τῶν ἐπὶ τῆς ψυχῆς ὅλων τῶν προσώπων. Παρὰ τῷ Σοφοκλεῖ κυριαρχεῖ ὁ ἄνθρωπος, οἱ θεοὶ, κύριοι πάντοτε τῶν πραγμάτων, φαίνονται ἀπὸ μακρὰν μόνον, προεξάρχει ἡ θέλησις τοῦ ἀνθρώπινου ὄντος, ὅχι πλέον ἰδανικὴ ἀλλὰ ἀληθής καὶ νευρώδης. Ὁ Σοφοκλῆς εἰς ὅλα του τὰ ἔργα παρουσιάζει τὸ στοιχεῖον τῆς συνειδήσεως καὶ τῆς δυνάμεως».

Ὁ Μαυροῖκος Μάτερλιγγ, σχετικῶς μὲ τὸν πόλεμον πού ἐκήρυξεν ὁ Τολστόη κατὰ τὸ ἔργον τοῦ Ζαίτηφ, γράφει εἰς τὴν ἐφημερίδα «Le Petit Bleu» ὅτι δὲν εἶναι καὶ τόσον δυσκόλον πρᾶγμα νὰ κτυπήσῃ καὶ νὰ κατακρίνῃ κανεὶς τὰ μεγάλα ἀριστουργήματα τῆς φιλολογίας. Τίποτε ἐδκόλωτερον παρὰ νὰ κηρυνίσῃ κανεὶς τὸν Ὀμηρον, νὰ καταδείξῃ τὰς ἀθλιότητας καὶ τὰ παιδαριώδη λάθη τοῦ Κορνηλίου, νὰ κατακρίνῃ τὰ τεχνάσματα τοῦ Ρακίνα. Εἶναι δυνατόν νὰ σὰς πείσῃ ἕνας κριτικὸς διὰ τὰ λάθη καὶ τὰς ἀσχημίας τοῦ Ρωμαίου καὶ τῆς Ἰουλιέτας τοῦ Ζαίτηφ... Διαβάσατε ὁμοῦ κατόπιν τὸ ἀθάνατον αὐτὸ ἔργον καὶ τὰ λησμονεῖτε ὅλα.

Ὁ Edouard Schuré δημοσιεύει τὴν Ἰέριαν τῆς Ἰσίδος, συγκινητικὴν παράδοσιν τῆς Πομπηίας. Τὸ κυριώτερον χαρακτηριστικὸν τοῦ μυθιστορηματος τούτου εἶναι μὴ ἀνάγνωσις τῶν ἀρχαίων θεοσοφικῶν. Ἄναμορφώσεις ἱστορικῶν ἐποχῶν τοῦ παρελθόντος. Αἱ μεγάλα ἰέρεια καὶ μοναχὰί ὑπῆρξαν πάντοτε καὶ μεγάλα ἐρωμένα. Ἡ Ἀλκυονίς, νεαρὰ παρθένος ἀφιερωμένη εἰς τὴν Ἰσίδα, γίνεται τὸ θυμὸ διπλῆς γοητείας. Ἀγαπάται ἀπὸ ἕνα ἀγνὸν πνεῦμα, ἕνα ἡρώα του φωτός, τὸν Ἀντρέωτα, καὶ ἐπιθυμεῖται ἀπὸ τὸν Ὀμβρικιον Ρούφον. Προτιμᾷ τὸν θνητόν.

Εἰς τὸ Figaro τῆς 17 Φεβρουαρίου ὁ Ἐδουάρδος Rod δημοσιεύει ἄρθρον περὶ Καρδοῦται. Τὸν περιγράφει ὡς «ἕνα μικρὸν γέροντα, μὲ πολὺ ζωηρὸν ὀφθαλμικόν, μὲ πρόσωπον ὀλοκόκκινον κάτω ἀπὸ μίαν κατάλευκον κόμην... Δὲν εἶχε τὴν λόγον εὐκόλον, αἱ φλέβες τοῦ πρόσωπου του ἐφοῦσκον ἀπὸ τὴν προσπάθειαν. Ἦγωνίζετο ὁ προφορικὸς λόγος μὲ τὴν σκέψιν ἥτις ἐξήρχετο πάντοτε νικῶσα».

Ὁ κ. Rod ἔχει τὴν ἰδέαν ὅτι τὰ πατριωτικά του ποιήματα εἶνε καθαρώς τοπικοῦ χαρακτήρος, καὶ δὲν θεωρεῖ ὀρθὸν νὰ τὰ θαυμάξῃ κανεὶς διότι δὲν εἶναι θαυμάσια.

Μία ἀπὸ τὰς κυριώτερας χορδὰς τῆς λύρας τοῦ Καρδοῦται ἦτο τὸ μῖσος ἐναντίον τῶν κληρικῶν εἰς βαθ-

μόν ὥστε ν' ἀποκαλῆ εἰς τὰ ποιήματά του τὸν πάπαν Πίον I X

oh! vecchio prete infame.

Ὁ κ. Rod θεωρεῖ τὸν Καρδούτση ὡς τὸν Λεόντι δὲ Διλ τῆς Ἰταλίας, καὶ νομίζει ὅτι ἡ μεγάλη δημοτικότης του ἐδημιουργήθη ἐξ αἰτίας τῶν πολιτικῶν του φρονημάτων.

M. Σς.

Τὸ γερμανικὸν περιοδικὸν *Nord und Süd* εἰς τὸ τεύχος τοῦ Φεβρουαρίου δημοσιεύει μελέτην περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου. Ὁ συγγραφεὺς περιγράφει τὸ σύστημα τοῦ ὄργανισμοῦ των.

ΥΠΟ τὸν τίτλον ἡ πονηροτέρα ἐφευρέσις ἐνὸς Ἑλλήνου «Αἱ Μοῦσαι» τῆς Ζακύνθου τοῦ ἱστοριοδίφου κ. Α. Χ. Ζῶη, διηγούνται τὰ ἐκόμμενα: Εἰς ἓνα μέγαν ἐργοστασίωρην σπέρτων τοῦ Λονδίνου παρουσιάσθη ἓνας Ἕλληνας καὶ τοῦ εἶπε: «Ἐχω μίαν ἐφευρέσιν. Ἡ ἐφευρέσις μου θὰ διαρκέσῃ δύο μῆνας τὸ πολὺ. Ἄλλ' οἱ δύο αὐτοὶ μῆνες θὰ σᾶς δώσουν τόσα κέρδη ὥστε νὰ μοῦ πληρώσετε τὴν ἐφευρέσιν μου 2 χιλιάδας λίρας». Ἡ συμφωνία ἐκλείσθη καὶ ὁ παραδόξος ἐφευρέτης ἐξηκολούθησε: «Εἰς τὰ κουτιά τῶν σπέρτων σας ὁ σὺρτης θὰ τοποθετῆται ἀνάποδα καὶ μόλις ὁ ἀγοραστὴς ὀνοίγῃ τὸ κουτί, θὰ χύνονται νὰ σπέρτα χάμω, τὰ ὅποια βέβαια καθεὶς θὰ βαριέται νὰ μαζέψῃ καὶ θ' ἀγοράξῃ ἄλλα. Ἔτσι θ' αὐξήσῃ ἡ κατανάλωσις καὶ ἐπομένως καὶ τὰ κέρδη. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ παραταθῇ τὸ πρᾶγμα πέραν τῶν δύο μηνῶν διότι ὁ κόσμος θὰ τὸ καταλάβῃ ἴσως καὶ ἀντὶ κέρδους θὰ ἔχετε ζημίαν».

Ἔτσι καὶ ἐγένετο. Ὁ ἐργοστασίωρξ ἐκέρδησε ἐντός δύο μηνῶν 55 χιλιάδας λίρας καὶ ὁ Ἕλληνας ἐφευρέτης ἐπῆρε τὰς δύο χιλιαδοῦλας του.

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Ἡ Ἀθ' ἐκθεσις τῆς ΣΧΟΛΗΣ ΤΩΝ «ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ» ΚΕΝΤΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΔΑΝΤΕΛΛΑΣ θ' ἀνοίξῃ τὴν Τρίτην 20 Μαρτίου ὥρα 5 μ. μ. εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν τοῦ «Παρνασοῦ».

Τιμητικὴ ἐπιτροπὴ τῆς Ἐκθέσεως:

Αἱ Κυραὶ: Ζωὴ Δαλλαπόρτα, Εἰρήνη Δημόκα, Χρηστὶνα Ἐμπεδοκλή, Μαρία Μομφεργάτου, Μαρία Ορφώφ, Καλλιρρόη Παρρέν, Ἑλένη Πολιτάκη, Ἀντιόπη Σκέντερ, Νίνα Φωκά.

Αἱ Δεσποινίδες: Λιλὴ Ἀντωνοπούλου, Ἑλλη Ἀποστολίδη, Μαρία Κοτσάνη, Εἰρήνη Νικολαΐδη, Σοφία Πολιτάκη.

Ἡ ἐκθεσις θὰ διαρκέσῃ δύο ἡμέρας.

Ἡ διεύθυνσις τῶν «Παναθηναίων» εὐχαριστεῖ θερμῶς τὴν Ἐπιτροπὴν διὰ τὴν εὐγενῆ ἀποδοχὴν τῆς παρακλήσεώς μας.

Αἱ Ἀθήναι προετοιμάζουν θερμοτάτην ὑποδοχὴν εἰς τὸν Βασιλέα τῆς Ἰταλίας Βίκτωρα Ἐρμανουήλ.

Ἦλθε εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ προετοιμάζει τὴν τιμητικὴν διὰ τὸν Βασιλέα τῆς Ἰταλίας παράστασιν τῆς «Δεσποινίδος Μπελίλ» ὁ συνθέτης κ. Σπύρος Σαμάρας.

Ὁ κ. Σαμάρας ἔχει συνθέσει νέον μελόδραμα ἐλληνικῆς ὑποθέσεως τὴν «Ρέαν».

Εἰς τὸν «Σύλλογον πρὸς προστασίαν τῶν Ἑλλήνων Δικαίων» εἰς τὸ Παρίσι ὠμίλησε ὁ κ. Ψυχάρης περὶ Σολωμοῦ καὶ νεοελληνικῆς γλώσσης. Ὁ κ. Ψυχάρης ἐπλεξε τὸ ἐγκώμιον τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας.

Ἐδωρήθησαν εἰς τὴν Ἑθνικὴν Βιβλιοθήκην τὰ χειρόγραφα τοῦ ἀποθανόντος Νερούτσου, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τοπογραφίαν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῆς Αἰγύπτου.

Εἰς τὸ Κάϊρον ἐδόθη διὰ πρώτην φοράν ἡ «Χειραφετημένη», τοῦ κ. Χρήστου Παπαζαφειροπούλου ἀπὸ τὸν θίασον Σαγιώρ-Νίκια. Κατὰ τὰς ἐκείθεν εἰδήσεις τὸ ἔργον εἶνε μεστὸν σκηρικῶν προτερημάτων.

Ἡ παρισινὴ ἐπιθεώρησις Journal des Débats δημοσιεύει μετάφρασιν τοῦ μυθιστορήματος τῆς κυρίας Καλλιρρόης Παρρέν «Ἡ Χειραφετημένη».

Οἱ Ἄγγλοι κατατρούγουν κυριολεκτικῶς τὰ βιβλία. Ὁ Οὐόλτερ Σκὸτ εἶναι ὁ περισσότερον ἀγαπητὸς συγγραφεὺς τοῦ ἀγγλικοῦ κοινοῦ.

Ἀπέθανε ὁ μέγανος χημικὸς τῆς Γαλλίας Μπερτελό. Εἰς τὸ προσεχὲς τεύχος θὰ γράψωμεν περὶ τοῦ ἐπιστήμονος καὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Εἰς τὴν ἱατρικὴν σχολὴν τῆς Νάντης ἐγένεον πειράματα ὑπνωτισμοῦ διὰ τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος, τὰ ὅποια ἐπέτυχαν.

Μὲ τὸ μηχανήμα τοῦ μηχανικοῦ δὲ Πλυβὶ τελευταίως τελειοποιηθὲν εἰμπορεῖ ὁ δῦτης νὰ ἐργασθῇ εἰς βάθος ἑκατὸν μέτρων. Ὁ ἐφευρέτης εἰργάσθη ἐπὶ πέντε ἔτη πρὸς τελειοποίησιν τοῦ μηχανήματος.

Οἱ ἀδελφοὶ Παῦλος καὶ Βίκτωρ Μαργκερίτ, οἱ ὁποῖοι εἰργάζοντο καὶ ἐξέδιδον τὰ ἔργα των μὲ τὰ δύο ὀνόματα ἀδελφωμένα, ἐργάζονται τώρα χωριστά.

Ἐκδίδονται προσεχῶς Ἐπιστολαὶ τῆς βασιλίσσης Βικτωρίας τῆς Ἀγγλίας μητρὸς τοῦ βασιλέως Ἐδουάρδου. Αἱ ἐπιστολαὶ θ' ἀποτελέσουν τρεῖς τόμους.

Εἰς τὸν βράχον τῆς παραλίας Σάν Φερνάντισο ὅπου τὰ κύματα εἶχαν φέροι τὸ πτώμα τοῦ Σέλλεϋ, 1822, θὰ στηθῇ μνημεῖον πρὸς τιμὴν τοῦ ποιητοῦ.

Τὸ σπίτι τοῦ Καρδούτση θὰ μεταβληθῇ εἰς μουσεῖον Καρδούτση, μίαν αἴθουσα τοῦ ὁποίου θὰ χρησιμεύῃ διὰ φιλολογικὰς διαλέξεις.

ΝΕΑΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Νύχτες ὑπὸ Εἰρήνης Ἀθηναίας. Ἀθήναι 1907 Δρ. 2.

Ὁ Δωδεκάλογος τοῦ Γύφτου ὑπὸ Κωστῆ Παλαμᾶ, ποιήματα. Ἀθήνα Τυπογρ. «Ἐστία» Δρ. 3.

Ρωμαϊκὴ Ἱστορία ὑπὸ Θεοδώρου Μόμμσεν μετάφρ. Σ Κ. Σακελλαροπούλου. Τόμ. Α'. Μέρος Β'. Τυπογρ. Π. Δ. Σακελλαρίου.

Materie, Energie und Aether von Konstantin D. Zenghelis—Sonderabdruck aus Naturwissenschaftliche Rundschau.

ΤΟΜΟΙ ΤΩΝ ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ, ΜΕ ΜΕΓΑΛΗΝ ΕΚΠΤΩΣΙΝ

Καταρτίσαντες πλήρεις σειρὰς τῶν «Παναθηναίων», (1900-1906) πωλοῦμεν τοὺς περισσεύοντας τόμους εἰς τιμὰς ἐκτάκτως ἡλαττωμένας.

Οἱ τόμοι 1ος, 2ος, 3ος, 4ος, 5ος, 6ος, 7ος 8ος 9ος 11ος καὶ 12ος πωλοῦνται πρὸς δραχ. ἢ φρ. ΔΥΟ ἕκαστος.

Ὁ τόμος 10ος, ἐκ τοῦ ὁποίου δὲν περισσεύουν ἀντίτυπα, πωλεῖται μόνον μὲ ὀλόκληρον τὴν σειρὰν πρὸς δρ. 28 ἤτοι ὀλόκληρος ἡ σειρὰ δρ. ἢ φρ. 50.

Διὰ κάθε τόμον προσθέτομεν εἰς τὰς ἄνω τιμὰς 50 λεπτὰ διὰ τὰς ἐπαρχίας καὶ 1 φράγκον διὰ τὸ ἑξωτερικὸν ταχυδρομικὰ.

Μετὰ τὴν ἐξάντησιν τῶν περισσευόντων τόμων, αἱ ὀλίγαι ὑπολειπόμεναι σειραὶ τῶν «Παναθηναίων» θὰ πωλοῦνται εἰς τὴν ἀρχικὴν των τιμὴν δραχ. 150.

Αἱ παραγγελίαι στέλλονται πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τῶν «Παναθηναίων» ὁδὸς Ἀριστοτέλους 35 Ἀθήνας

καὶ προπληρώνονται.

Ἡ Διεύθυνσις τῶν «Παναθηναίων»